

» Editörden

*Her yükselen bir gün düşer, inişler başlar zirveden
Ömrün mutlu günlerine niçin aldanır ki insan.
Her şey değişir gök gibi, bir gün pırlı pırlı, bir gün bulutlu
Sende öylesin işte, bugün güldürmüşse, yarın ağlatır zaman.*

*Kime uzatmış ki bir şefkat eli bu dünya?
Kime ebedilik vermiş, kime yaramış sonsuzca?*

Düşün ki âlemde bir beka bulmadı. Sultan Süleyman bile...

Dergimizin en son yazısı olan editör yazısı ile ilgili düşünürken cemaatle durulmuş bir yatsı namazının farzında aklımıza düştü Ebul Beka Salih bin Şerif tarafında bir ağıt olarak dile getirilen Endülüs'e Ağıt şiiri(Endülüs Mersiyesi)'nin ilk satırları...

Şiir Endülüs'te İspanya kraliçesi tarafından Hristiyanlar hariç kimseye yaşam hakkının tanınmadığı bir dönemde bir umut, bir yardım çığlığı olarak Osmanlı payitahtına Sultan II. Beyazıt gönderilir. Mektup Yavuz Sultan Selim'in eline ulaşır lakin Osmanlı'nın kudreti Endülüs'e ulaşamaz. Sınırlı bir imkân olarak orada kıyıma uğrayan Müslümanlarla birlikte Yahudileri Endülüs'ten çıkarılması için gemiler gönderebilir, bunun için ticari gemiler kullanılır...

Şiir ününü yükselen İslam Medeniyetinin nasıl düştüğünün nedenlerine işaret etmesi, birlik duygusunun can ve namus güvenliği için önemi ve "Ey keskin kılıçlı kahramanlar ordusu"na çağrıda bulunarak "onlar ki sizden yan çevirip gözlerini ufuklara bakıp" diyerek tüm ümmeti sorumluga davette bulunması kadar, bunu yürek sızlatan bir metinle yapabilmiş olmasından da alır. Ve son olarak "Eritir her kalbi bu anlattıklarımın birisi bile / Eğer varsa sende İslam'dan, İman'dan bir iz Ey insanoğlu!" diyerek bitirir.

Şiir bozulmamış klasik Arapça bir metin olarak da Arapça öğretiminde kullanılan, müracaat edilen bir kaynaktır.

Değişimi konuşalım istedik.

Muhafazakârlığın kendine tehdit gördüğü, modern hayatın tüketme alışkanlıkları ile son derece olumlanan bir kavram(sallaştırma) olarak değişim.

"değişmeyen şey değişimdir" "değişim kaçınılmaz..." gibi popüler kültürün mottolaştırmaya çalıştığı gürültülerin içerisinde değişimi sahih bir gözle okuyalım istedik. Önümüze çıkarılan tezleri, birbirinin aynı tercihleri çok sorgulamamızı beklemeden yaklaşımlara, "carpe diem"e teslim olmamızı, anı yaşamamızı "norm" olarak pazarlayan bir yaygın network içerisinde akıntıya kapılmak istemeyen bir iradeyle, İbn-ül vakt olma arzusuyla durabilmek istedik.

Geçmiş zamanda bir yerlerde okumuştum. Aptallar iki ye ayrılır diyordu; birincileri bu yenidir o yüzden iyidir diyenler, ikinci olarak da bu eskidir o yüzden iyidir diyenler. Aptal durumuna düşmemek ve akıl sahibi olanlardan olabilmek arzusuyla "Niçin?" sorusunu yanımıza yoldaş kılmak istiyoruz. İnsan olarak, toplum olarak her türlü toplumsal ilişkiler düzleminde her olanı muhafaza etme arzusuna da, her olanı değiştirme talebine de esaslı olarak sorabilmek için. Niçin?

Modern yaşam olarak pazarlan kültür bizlerden bizleri sabit tutabilecek her türlü bağdan, bağlılıktan referans noktasından, değerler manzumesinden soyutlayacak vasatı üretmektedir. Boşalttığı alanı da cilalı kavramsallaştırmalarla özgür olma, Kendini bulma/gerçekleştirme, "ben"i en temel referans alma/mutlaklaştırarak "hayatınız yaşa" "kimseye kulak asma hayallerinin peşinden koş", "aklı, zekâyı tecrübeyi boş ver yüreğinin/nefsinin götürdüğü yere git." Diyerek aslında kendine yol yapıyor. Bu yollarda farklı gibi görünse de nihayetinde yolu yapanın/sistemi kuranın istemediği bir yerlere gidemiyor...

Dergi olarak da Editör olarak da yanlış anlaşılacak istemem. Nihayetinde "İki günü eşit olan zarardadır" diye buyuran bir peygamberin ümmetindenim. İsterim ki bugünle yarın arasındaki her farklılık bir değere karşılık gelsin. İnsanın her günkü değişimi, gelişim yönünde olsun bizde bunu tekâmül ile ifade edebilelim. Farkında olalım değişimi kaçınılmaz olarak sunmak bir pazarlama tekniği olabildiği gibi, olanı "olduğu gibi muhafaza etmenin gereği"

için atılan söylevler de bir statü korumanın, var olan hiyerarşiyi olduğu gibi bırakmanın gerekçesi yapılabilir.

Büyük harflerle sormak gerekir; NİÇİN?

Niçin sorusu hikmete ram olanlar için sık müracaat edilmesi gerekli olan bir sorudur. Hikmeti ararken de, inşa ederken de, muhafaza ederken de yoldaş olarak bulundurmamız gerekmektedir. Gerçi modernizim hikmeti arayan insanları pek olumladığı söylenemez lakin bizler de kendimizi muhafazakâr olarak tanımlamadığımız gibi modernist olarak da tanımlamıyoruz. Bir tanımlama gayretinde bulunacaksak giriş cümlesi olarak; "*Hikmete ram olan, bu yolda yürümek isteyen ...*" diye başlamak isteriz.

Bu sayımızda sizlere tamamlanmış cümlelerden çok sizlerin tamamlamasını istediğimiz cümleler bıraktık. Değişim konusunda değinilerde bulunurken sonuç odaklı olarak değil süreç odaklı bakış açısıyla olmakta olanı okumanızı kolaylaştırmak istedik. İstedik ki sorumluluk sahibi insanlar olarak Aile nereye gidiyor? Gençlik nereye gidiyor? Toplumun din ve dindarlık algısı nereye gidiyor sorularını ciddi emeklerle sahadan veri ve analizlerle sizlere sunalım. Toplumda dil ne yönde değişmektedir, mekân tasavvurunda ne gibi değişiklik talepleri bulunmaktadır. Değişen ölüm duygusunun yaşam tasavvuruna etkisi katkısı nedir gibi sorulara çalıştık. Üzerinde çalışılmış cevapları aktarmak istedik.

Peki ama NİÇİN?

ÇÜNKÜ; insan zaman ve toplum içinde var olur, yaşar. Toplum ve toplumsal ilişkileri akmakta olan suya benzetecek olursak suyun dışından konuşmak suyun zerrelere yabancılışıp ahlaki bir kayıtsızlığa düşmemize sebep olabilir. Akışa hepten kendimiz kaptıracak olursak da kendi irademizi hiçleştirip "*daldan kopan yaprağın akıbetini rüzgar belirler.*" durumuna düşebiliriz. Sürüklenen olmak istemediğimiz için, olmamız gereken yere ulaşmak için, olduğumuz yeri bilmemiz ve değişim sürecini yönetmemiz gerekmektedir. Buda üzerinde çalışılmış teoriler kadar sağlam bir irade de gerektirmektedir. Vesselam...

BAYRAM YILMAZ <<

04
MAHREMİYET HÜRMETİNE
TUBA NUR KAR

06
KARA TAHTA, BEYAZ TEBEŞİR VE
EĞİTİMİN ÖZNESİ ÖĞRETMEN
IDRİS ŞEKERCİ

08
MİŞ GİBİ EĞİTİM, MİŞ GİBİ MÜFREDAT
NABİ KÜÇÜK

11
PLATON'DAN 2022 YILINA KAPANMANIN
SOSYOLOJİSİ
YUSUF YAVUZYILMAZ

14
AİLE İZLEME RAPORU 2021
MUTLU AİLE MUTLU ÇOCUK DERNEĞİ \ AİLE
POLİTİKALARI ATÖLYESİ

34
SAKARYA GENÇLİK PROFİLİ ÇALIŞTAYI

46
SEKÜLERLEŞME VE DÖNÜŞEN
DİNDARLIK PRATİKLERİ
EDİTÖR: ZÜBEYİR NİŞANCI

54
DEĞİŞEN SOSYALLEŞME BİÇİMLERİ:
ADAPTÖRÜ ÇEKMEK
SALIHA ÜLEV EYÜPLER

56
POPÜLER KÜLTÜRÜN BEKLENTİSİ İLE
ŞEKİLLENEN HAYATLAR
KEREM ÜNLÜ

58
DİL İLE FARKLILAŞMAK
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA NURİ URAL

62
MEKÂN MIDIR TOPLUMU DEĞİŞTİREN?
ÜMMÜ GÜLSÜM KAVAK

66
OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE DİNİN
TOPLUMSAL İŞLEVİ VE CERİDE-İ
İLMİYYE DERGİSİ
RUMEYSA GÜNDÜZ

74
"MODERN İNSANIN" MODERN HALLERİ
VE DEĞİŞEN MAHREMİYET DUYGUSU
ABDULAZİZ TANTİK

81
BİREYSEL VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM
ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
YAHYA MACİT

84
MODERN ÇAĞ VE DEĞİŞEN ÖLÜM ALGISI
İLKAY CAN

86
BİR NEBEVÎ YÖNTEM:
"KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ EĞİTİM"DE
ENGELLİ BİREYLER ÖRNEĞİ
M. SAMİ ŞEKEROĞLU

88
FELSEFEDEN BAĞIMSIZ TARİH
ANLATISININ HANDİKAPLARI
KAMİL ERGENÇ

92
SELİM YAVUZ&MEHMET GÖZÜTOK
KİTAP TANITIMI

94
BERGEN NE YAPSIN?
BAYRAM YILMAZ

MAHREMİYET HÜRMETİNE

▲ TUBA NUR KAR

Küçük bir kentin, kocaman kalbini taşıdığına inanan bir çocuktum ben!

Göğün defterine bulutlardan umutlar çizen, dalları semaya uzanan her ağacın köklerini gözlerinin önündeymiş gibi hayal eden, boş sokakları bilmem kaçınıcı kez arşınlarken içinin kalabalıklarıyla hasbihâl eden bir kız çocuğuydum ben!

Ve henüz aklımın her şeye eremediği yaşlarımda, içimdeki merakı fütursuzca kelimelere döktüğüm bir anda öğrendim "hakkında bilgim olmayan şeyin ardına düşmemem" gerektiğini.

Rahmetli babaannemin dizinin dibinde, dalları meyveye durmuş bir dut ağacının altında; teyzenin biriyle konuşmalarına dikkat kesildi merakım! Kalbinden gözyaşı gibi dökülen kelimelerin anlamını zihin dünyamda karşılayamadığımdan olsa gerek;

-Neden üzülüyorsun ki teyze, yok mu senin çocuğun? Diye soruverdim birden. Babaannemin gözlerindeki mahcup bakışı hayal meyal hatırlıyor olsam da, sesinin o naif tonu hâlâ kulaklarımda;

-Evladım! İnsanın acısı mahremdir. Ona hürmetten mahrûm olmak ise nâmahremdir!

Daha o gün, anlamını idrak edemediğim, art arda zikrettiği bu birbirine benzeyen kelimelerle babaannem bana; insanı insan yapan en önemli şeyi öğretecekti.

İnsan, mevcûdâtın müteber lisanına muhatap olmak için, bedenini setr etmekle başladığı yolculuğuna, kimseye tecessüs etmeyecek gözlerini ve sözlerini setr etmekle devam edecekti. O gün anlayamamıştım setr etmenin "tesettür" ile ilgili olduğunu. Ve dahi anlayamamıştım kimin daha tesettürlü olduğunu. Bir tarafta; tesettürü bedenimle beraber sesimi, dilimi, gözümü, gönlümü, hâlimi ve tabi başkalarının mahremini setr etmek olarak tarif eden babaannem, diğer tarafta; koca koca lafları ceplerinden dökülen hanımefendilerin-beyefendilerin zevâhîrde dini bütün, zâhîrde hayâya gelmez, hayale sığmaz tenâkuzları!

Sâhi, babaannemin öğrettiği mahreme hürmet bu muydu acaba?

Bu muydu, İslam'ın mahrem kıldığı sınırlar?

İnsan, "bütün âlemlerin Rabbi Allah'tır" dedikten sonra haremine hâlel gelsin ister miydi? İstemezdi elbet! Zira beden emanetti. Zira insan emanetti, insan insana emanetti. Çiğnetmezdi izzet-i nefsi'ni ve ihlal etmezdi mahremiyetin hudutlarını.

İster bilmem kaç kilit kapının ardı, ister şehrin en kalabalık meydanı! Ne fark eder İslam'a teslim olan için? Ne fark eder Allah'ın yaptıklarından haberdar olduğunu bilene! "Toprağa giren ve ondan çıkan, gökten inen ve ona yükselen; Nerede olursanız olun sizinle beraber olan" Allah'a iman edene ne fark eder!

Kapısının tokmağının sesine nezaketi sığdıran ecdâd ile haremının tüm kapılarını ardına kadar açan evlatlarının arasındaki bağı koparacak ağlar örüldü dünyaya babaanne! Kertilmiş yüreklerin sinesine atılan bu ağ, ziyadesiyle kopardı bizi İslam'ın âdabından. Her dileğini söyler oldu lisanlar. Ekranın diğer ucundaki insan, insana emanet değilmişçesine, klavyenin tuşlarıyla yazdıklarını Kirâmen-Kâtibin yazmıyor sandı insan! Oysa "O gün, ağzı mühürlenir, yapmış olduklarını elleri haber verir insana, ayakları da şahitlik eder"

Böylece insan, hesaba çekilmeyeceği(!) sanal bir dünyanın mücahidi oluverdi âdeta! Bir yetimin başını dâhi okşamadan, Akse'nın tarihini karış karış öğrenmeden, ümmet coğrafyasının acılarını yüreğine dert edinip, çözümler aramadan, güzel amellere dönüşecek iyiliklere öncülük etmeden klavyenin başucunda Kahraman kesildi birden! Sonra; sorumluluğunu yerine getirmiş olmanın (!) rahatlığıyla, yeni keşfettiği oyununun bir sonraki leveline geçiverdi. Geçirdiği zamanın vebâlini dahi fark etmeden! Saniyelerin, dakikaların, saatlerin, günlerin hatta koca bir ömrün suâli verilemez vebali omuzlarında; kalbine örülen sanal ağların odalarına hapsoldü insan! Oturup birkaç derdin belini bükecek, şurdan burdan hasbihâl edecek dağarcık da kalmadı zihninde meselâ! Eridi, tükendi kelimeleri ekranların önünde. " nasılsın" sorusuna cevap verecek sadece "iyi" bir cevap kaldı ömründe!

Muhatabının olmadığını düşündüren dijital bir âlemde, her isediğini söyleyip, her istediğini gösterdi insan!

Dikse birisi gözlerini ve izlese dışarda yemek yiyişini, tahammül etmezken hatta anlamlandıramazken bu hali; bilmem kaçınıcı kere çekip, düzeltip, itinayla filtreleyerek paylaştığı gülümsemesine zoomlayarak saatlerce bakabilirler mi o zaman? Anasının babasının yanında elini tutmazken eşinin; birbirlerine sarılmış mahrem fotoğraflarını, kapısını çalsa açmayacağı yedi yabancıya gösterir mi insan?

Savunmasız evlatlarının en mahrem hallerini dahi sunar mı sanal dünyanın âkıbetine?

Dijital alemdeki bir manipülasyon ile her duyduğunu kabul eden insanın "size bir fasık haber getirdiğinde onu araştırın" ayeti uğramaz mı idrakine!

Ah babaannem, yine geldin aklıma!

Kocaman bir bahçeye açılan evin, komşu duvarından sarkan kiraz ağacından biraz kiraz istemiştin bir kâse uzatarak;

-“Komşum, çocuğun canı çekmiş.” demiştin.

Oysa ben öyle bir şey dememiştim ki! Mutfakta "boş

verilmez" denilen tabağı, pişirdiğin et ile doldurmuştun. Meğer et vermek için öyle söylemişsin.

-Babaanne ben istemedim. Neden öyle söyledin dediğimde;

-“Kalbi incinmesin yavrum! Yapacağın işi usulünce yap.” demiştin ve sen yine bana “Sözün en güzelini söylemem” gerektiğini öğütlemiştin daha çok küçükken!

Peki şimdi?

Şimdi, sözü en güzeliyle söyleyecek insanlar da olacak İnşallah babaanne! Kalbimizin dâhi ağlarına takıldığı bu mecranın; külfetini nimet, nikmetini hikmete dönüştürecek insanlar!

Elindekinin ruhu değil efendisi olacak; suretiyle değil yüreğiyle, fıkriyle, idrâkiyle burada bulunacak ve kelâmı hayırdan gayrısına uğramayacak!

Zira sözü, kalbini Allah'a bağlayanlar güzel sunacak.

İnsanın insana şifa, insanın insana dua olduğu, mahremiyetinin sınırlarını İslam'ın çizdiği gerçek demin güzel insanlarına sözün, selâmın en güzeliyle... Es selâmu aleyküm...

KARA TAHTA, BEYAZ TEBEŞİR VE EĞİTİMİN ÖZNESİ ÖĞRETMEN

▲ İDRİS ŞEKERCİ

Atanmak ile adanmak arasında bir harf olduğunu sanmak, varlık ile darlık arasındaki mesafeyi anlamamaktır. Oysa darlık, varlık yoksunluğudur. Peki, yaptığımız işe ya da faaliyete görevlendirilip atandığımızda, işimize ruhumuzu ve sevgimizi katmadığımız vakit, görevimizi bîhakkın yerine getirmiş olur muyuz?

Bazen, sayfalarca yazarak meramımızı ifade etmekte zorlandığımız şeyleri bir sembol ile anlatırız. Bazen saatlerce konuşsak ancak anlatabileceğimizi bir "çizgi" özetler. Bazen de bir dizelik şiir ya da bir sembol kavram ile özetleriz her şeyi.

TRT'de yayınlanan Kara Tahta dizisini seyrettiniz mi bilmiyorum. Doğrusu, dizideki magazin denilebilecek ayrıntıları bir kenara bıraktığımızda öğretmene ve öğretmenliğe dair önemli mesajlar verdiğini ve öğretici muhtevaya sahip olduğunu söyleyebilirim. Kara Tahta, **"Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum"** anlayışının hâkim olduğu günlerden, "bilgi aktarım merkezi" olarak görülen ve toplumsal saygınlığı her geçen gün kaybolan öğretmenin öğrencisi için neler yapabileceğini geniş kitlelere aktarması bakımından takdiri fazlasıyla hak ediyor. Diziyse, Kara Tahta isminin verilmesinde öğretmenliğin kadim materyali olan "beyaz tebeşir" ile karanlığın ve cehaletin aydınlanabileceğini

remzeden derinliğe sahip bir detay olduğunu da söylersek abartmış olmayız.

Bir matematik öğretmenin hikayesi üzerinden kurgulanan senaryoda, öğretmenliğe dair altı çizilecek sözlere tanık olmak, bir öğretmen olarak-bize- yaptığımız işin kıymetini yeniden hatırlatıyor. Öğretmenliğin, **"mevzuat ile müfredat arasına sıkıştırılmaz"** bir adanışı gerektiren meslek olduğunu da- bu arada- duymuş olmak, ayrı bir mutluluk sebebi tabi.

İlk derste, sınıfı süzerek bir kaç öğrenciyi dışarı çıkartan ve sonrasında tekrar sınıfa çağırarak; Kara tahtanın üzerine kocaman harflerle **"Neden?"** yazması ve; **"Bir üçgenin iç açıların toplamının 180 derece olduğunu bilmek bilgi değil ezberdir."** demesi üzerinden yerleşik eğitim anlayışı eleştirisi yapan bir öğretmen modeli görüyoruz dizide. **"Nedenini öğrendiğimizde ancak o bizim için bilgi olur."** tespitiyle dersin adı matematik de olsa; konuları gerçek hayat ile korelasyon kurarak anlattığımızda kalıcı bilgiye dönüşeceğini öğreniyoruz yeniden. Daha ilk bölümünde, uç bir örnekle de olsa Atlas Öğretmen'in yaşadığı tecrübe üzerinden, **"Bir yanlış işaret etmek yetmez. O yanlıştan vazgeçirmek gerekmez mi?"** notuyla ders veriyor hepimize.

Öğretmen olmak, sınıf defterine yıllık planda geçen konuyu yazmanın çok ötesinde bir şeydir. Dersin iki zil arasında geçen süreden ibaret olmadığı da bir başka hakikat. Öğretmen bilir ki, her yaramaz (!) öğrencinin mutlaka bir hikayesi vardır.

" ...Sen artık bir öğretmensin; bakma aynı formayı giydiklerine. Hiçbiri aynı değil; hepsi farklı hayatlardan, farklı dertlerin **içinden geliyor.**

Bakma bağıra çağıra konuştuklarına; seni duyuyorum de; bağırmasınlar.

Bakma katıla katıla gülenlere.. Bağıracağına; gülmelerine sebep ver.

Kavga ettiklerinde onları cezalandırmak yerine, büyük kavgaya hazırla onları. Hayata hazırla.

Unutma evlat!. Öğretmen olarak, sadece tahtaya bir şeyler yazacağın zaman öğrencilerine sırtını dönebilirsin."

Bir büyüğümünden duymuştum; bir öğretmenin neleri değiştirebileceğini. Bir öğretmenin-isterse- bir okulu, bir şehri dönüştürebilecek kudrete sahip olduğunu da gerçek hayattan verdiği örneklerle anlamıştım. Kara Tahta'yı izlerken, bildiğim bir hikayeyi, Yedi Güzel Adam'dan biri olan Mehmet Akif İnan'ı ve öğretmenliğini hatırladım. Onun Uşak İmam Hatip Lisesi'nde her öğrenciye ayrı dokunuşunu hatırladım. Akif İnan, çalıştığı okulda; spora yatkın olanları keşfedip spora yönlendirirken, sanata ve edebiyata ilgisi olanları da ayrıca değerlendirirmiş. Bugün, onun tezgahından geçmiş ve onu hayırla anan, halen hayatta olan öğrencilerinden onlarca hikayesini dinleyebilirsiniz.

Bir öğretmenin, öğrencisini ne kadar iyi tanıdığını yıllar sonra kendi ruhsal dosyamı okuduğumda fark etmiştim. Kırk yıl öncesine ait tespitleri bugün hayatımda müşahade edince, iyi bir öğretmenin öğrencisine bakarken kırk yıl sonrasını görebilecek basirete ve keskin ferasete sahip olduğunu anlamıştım.

Bugün eğitimi konuşurken, meslek liselerinin geleceği ya da akademik eğitime dair tartışırken, öğretmenin tecrübesini dikkate almayan her projenin, her değişikliğin günün sonunda kenara atılacağını unutmamamız gerekiyor. Bir dönem uygulanan; ancak yeterince sahip çıkılmayan öğrenci yönlendirme raporlarını hatırlayalım. Öğrencinin potansiyeli ve kabiliyetleri dikkate alınarak, 8. sınıftan mezun edildiğinde diploması ile birlikte verilen Yönlendirme Raporu'nu kastediyorum. Öğrencinin mesleki eğitime ya da akademik eğitime yatkınlığı hakkında tanzim edilen bu raporlarda, mezun edilen her bir öğrencinin dersine giren tüm öğretmenlerin görüşü yer alıyordu. Her şeyi tükettiğimiz gibi bunu da günlük politikalar uğruna tükettik maalesef.

Kara Tahta ile bir daha anlıyoruz ki, öğretmen eğitimin öznesidir. Ne akıllı tahta ne de öğrenciye dağıtılan tabletler üzerinden ortaya konan dijitalleşme üzerinden ortaya konan yenilikçi yaklaşımlar bu hakikati değiştiremez. Öğrenci için asıl olan ilme "talebe" olmaktır. Bu anlayış ile bilgiye ve bilgiye ulaştırana hürmet esastır. Öğretmenlik ise, öğrenciye yarın unutulacak bilgiler öğretmek vakti heba etmek değildir. Misyonunun gereği, öğrenciye kalıcı davranışlar, hayata hazırlayacak tecrübe öğretmektir. Bunun literatürdeki karşılığı ise kuşkusuz **"Terbiye"** dir. Kırık nota her zaman çare bulunur lakin; bozulmuş ahlaka, eyyamcılığa kolay kolay çare bulunmaz.

Öğretmenlik Meslek Kanunu'nda, öğretmenin saygınlığını ve ona ilişkin yakıcı sorunlara pasaj açmayı dahi unutan MEB'in yapamadığını, Kara Tahta dizisi umarım başarır. Şu ana kadarki bölümlerinde öğretmenin saygınlığı ve toplumsal değişimdeki rolüne ilişkin epey yer açmışa benziyor senaryosunda. Diziyi izlerken -ne yalan söyleyeyim- tek takıldığım husus, başrol oyuncusu öğretmenin adının, "dünyayı sırtında taşıyan" anlamına gelen, Yunan mitolojisinden bir ismin, yani Atlas kelimesinin seçilmesi.. Daha bizden bir isim olabilirdi mesela.

Niyetimiz film eleştirisi yapmaktan ziyade, dizide görebildiğim, toplumun değişiminde önemli bir aktör olan öğretmene ve öğretmenliğe dair mesajlar ile öğretmenlik misyonuna dair farkındalığa dikkat çekmek olduğu için bu kadarı ile yetinelim. Umarım, bu dizinin de katkısıyla ile öğretmenlerin değeri tekrar hatırlanır; öğretmenliği sadece bir meslek olarak görmeyenler için de bir tazelenmeye vesile olur.

Unutmayalım:

Öğretmenlik sadece atanmayla değil adanmayla olur!..

MIŞ GİBİ EĞİTİM, MIŞ GİBİ MÜFREDAT

▲ NABİ KÜÇÜK

Her şeyin yapaylaştığı bir çağda yaşıyoruz. Yediğimiz, içtiğimiz, giydiğimiz her şey yapay: yapay çiçek, yapay et, yapay zeka, yapay organ... Her şeyimiz her gün yapaya biraz daha yaklaşıyor. Gerçekten, gerçeklikten her gün biraz daha uzaklaşıyoruz. Gerçekten; o kadar uzaklaştık, o kadar sanal olduk ki sanalın dahi gerçeğini özledik, "sanal gerçeklik" diye bir olgu ürettik. O kadar sanallaştık ki sözlerimiz senetti eskiden; şimdi sanal, sahte... Yüzlerimiz gerçektir, tek yüzle dolaşırdı insanlar, şimdi yüzlerimiz bile sanal. İki değil onlarca yüzle dolaşır olduk sokaklarda. Cemil Meriç, "Artık ikiyüzlü insanlara kızmıyorum, onlarca yüzü olan insanlar var." diyor.

Her şeyin sanallaştığı bu çağda tabii ki eğitim de sanallaştı. Pandemi sürecinde bütün dünya "çevrim içi" ortamlar üzerinden sanal eğitime geçti. Pandemi bitip de öğrenciler okullarına kavuştuklarında gördük

ki eğitimin sanalı olmuyormuş. Bir buçuk yıllık süreçte verdiğimiz eğitim deveye kulak kadarmış.

Bir müessesenin verimliliği, o kurumun çıkardığı ürünler ile ölçülüyor. Çıkarılan ürün, değer olarak maliyetin altında ise zarar ediliyor demektir. Çağların en etkili silahı, hiç şüphesiz eğitim... Eğitim politikalarımıza, okullarımıza, eğitim planlayıcısı kurumlarımıza da bu gözle bakmak zorundayız: Kâr mı ediyoruz, zararda mıyız? Zarar eden bir fabrikayı kurtarabilirsiniz. Üretim bandında sorun olan bir müessesenin bandını tamir ederek sorunu giderebilirsiniz ancak milyonlarca gencinizin, bütün bir milletin geleceğini ilgilendiren eğitim bandında sorun varsa bu zararın maddi karşılığı yok. Katrilyonlar harcasanız bunu telafi edemezsiniz. Kırılan bir vazanın yenisini alabilirsiniz ama atılan bir oku, geri çeviremezsiniz.

Bir ülkenin en önemli maddi ve manevi varlığı, yeni nesilleridir. Yeni nesillerini yetiştiremeyen millet, yok olmaya mahkumdur. Mevcut milli eğitim politikalarımızı da bu açıdan değerlendirip, çağın şartlarına uygun bir şekilde yeniden planlamaya mecburuz.

Müfredatların "mış gibi" olduğu ülkelerde müfredat; öğrenciyi hayata hazırlamayı, öğrenciye bilgi, beceri, donanım kazandırmayı hedeflemez. "mış gibi müfredat"ın amacı, okul adı verilen açık hava hapishanesinde öğrencileri oyalamaktır. "mış gibi ders kitabı" da bu amaca hizmet eder, doldurma bilgilerle sayfalar şişirilir, ülke ekonomisi zarara uğratılır...

MIŞ GİBİ ÖĞRENCİ

"Öğrenci ne demek? Ne soğuk, ne haysiyetsiz, ne çirkin kelime." Talebe isteyendir; isteyen, arayan, susayan. Cemil Meriç "mış gibi" tabiri, bizlere Doğan Cüceloğlu'nun hediyesi. Allah rahmet eylesin. Aramızdaki sahte insanları, sahte meslek adamlarını çok iyi ifade eden bir kullanım. Eskilerimiz "kahtırical" tabirini çok kullanırlardı. "Kahtırical" adam kıtlığı, nitelikli adam eksikliği anlamına geliyor. Adam çok, nitelikli adam yok. Herkes üniversite mezunu, hakiki anlamda bilgili ve tecrübeli insan yok. Öğrenci var, 18 milyon ilkököl, ortaokul, lise öğrencimiz var; bu 18 milyon öğrencinin kaç tanesi talebe? Kaç tanesi okulu seviyor; okuma, yazma, konuşma ile bağlantısı var? Kaç tanesinin aşkı, hedefi, ideali var?

Çocuklarımızın geneli; okulu, sınıfı, defteri, kitabı, kalemi sevmiyor. Bunları talep etmiyor. Başımızı iki elimizin arasına alıp düşünmeliyiz, neden bu çocuklar okulu sevmiyor diye... Geçen gün 4. sınıfa giden oğlumla sohbet ediyoruz. Baba, diyor. Keşke hep tatil olsa! Oğlum, diyorum. Hafta sonu tatilleri var, yarıyıl tatili, yaz tatili, ara tatil var. Olsun, diyor. Keşke hep tatil olsa!

Geçen sabah, aracım ile okulumu gidiyorum. Yaya geçidinin birine gelince durdum. Karşıdan karşıya geçen insanlar vardı. Gözlerim, saliselik bir fotoğraf çekti. Tam önümden geçen gencin, okuluna giden bir liseli olmalı, yüz ifadesine takıldı aklım. Mutsuz, bezgin, bedbin bir ifade vardı suratında gencin.

Zorunlu eğitimin 12 yıl olduğu, sınıfta kalmanın olmadığı, bir net yapan öğrencinin dahi üniversiteye girebildiği bir eğitim sistemimiz var. Bütün çocuklarımız zorunlu olarak üniversite mezunu olacak. Böyle bir sistemde öğrenci niçin çalışsın, niçin kitap okusun, niçin kendini geliştirmek için çaba sarf etsin. Her şey bedavadan

önüne geliyor zaten. Tabi ki hakiki öğrencilerimiz de var ama eğitim sistemimiz, "mış gibi öğrenci"ler için ideal bir sistem yani. Bu tip öğrencilerin, üniversite diploması alabilmesi için, eş dost alışverişte görsün babında, sınıfta kalmayacak şekilde okula gidip gelmesi yeterli. Sonuçta da şöyle bir durumla karşılaşıyoruz: 23 Yaşına kadar hazır alışmış "mış gibi öğrenci" miz, üniversite diplomasını eline alınca iş beğenmiyor; ülkemizi, yöneticilerimizi beğenmiyor, diğer ülkeleri cennet gibi görüyor, her şeyi eleştiriyor. Bir yere iş başvurusu yaptığında, hiç iş tecrübesi olmadığı halde ilk önce maaşı ve izin günlerini soruyor. Daha yolun başında, dizi filmlerdeki gibi bir hayat konforu hayal ediyor. Öyle ufak tefek maaşları beğenmiyor. Mesela üniversite öncesinde, öğretmen maaşını beğenmedikleri için öğretmenlik düşünmüyorlar. Ne zaman ki sınava girip çıkıyorlar, hayatın gerçekleri ile yüzleşiyorlar, işte o durumda bazıları, daha önce beğenmedikleri öğretmenlik mesleğini düşünmeye başlıyorlar.

ANAOKULUNDAN ÜNİVERSİTEYE KADAR BÜTÜN OKULLARIMIZ KREŞ

Okul; bazılarınca, sabah 9'dan akşam 5'e kadar çocukların oyalandığı, bakıldığı, çalışan anne-babaların bu sebepten dolayı rahat ettiği bir mekan olarak görülüyor. Haddizatında annelerin çoğunun çalıştığı Batı toplumunda, öğlede eve gelen bir çocuk sorun teşkil edecektir. Çocuklarına okul araştıran ebeveynlerin, tam zamanlı okulları tercih nedeni budur. Üniversiteler de dahil bütün eğitim kurumlarında, tam zamanlı olanların tercih edilmesinde en büyük neden, annelerin de çalışıyor olmasıdır. Anne de çalışıyorsa çocuk eve erken geldiğinde evde kimi bulacak? Annelerimiz çalışıyor. Kazandıkları parayı bakıcıya veriyorlar.

Çocuklar öksüz büyüyor. Tabii ki isteyen annelerimiz, uygun ortamlarda çalışsın, iş hayatına katkıda bulunsun ama çocuklarımız annesiz büyümesin. Bir çocuk, anne sevgisine en çok 0-6 yaş arasında ihtiyaç duyar. Bu yaş aralığında bakıcı ile büyüyen çocuk, anne olarak bakıcısını görecektir. Bir ömür boyu, kendi gerçek annesine, üvey annesine yaklaşıp gibi yaklaşacaktır. Günümüzde, kadınlara pozitif ayrımcılık kapsamında bütün annelerin iş hayatına yönlendirilmesi, ev hanımlığının, toplumda küçümsenecek bir statü olarak kabul görmesi, üzerinde ciddi araştırmalar yapılması gereken bir konudur.

Geçenlerde gece saat 12.00'de bir yerden geliyordum. Evimizin yanında bir özel okul var. Bir de baktım okul yeni dağılıyor. Taaccüp ettim. Gecenin 12'sinde okul dağılsın... inanılır gibi değil. Ne günlere kaldık. Ebeveynler olarak çocuklarımıza hakim değiliz. Cep telefonlarını ellerinden alamıyoruz. Çocuk bir ay sonra üniversite sınavına girecek, telefonundan, sosyal medya hesaplarından vazgeçemiyor.

"Geleceğin mi, aklını çalan! telefonun mu?" sorusuna: "Tabii ki aklımı çalan telefonum." diye cevap veriyor. Bunu gören anne-babalar da astronomik rakamlar verip çocuklarına, gece saat 12.00'lere kadar bakıcılık yapacak dershaneleri, eğitim kurumlarını tercih ediyorlar.

MIŞ GİBİ ÖĞRETMEN

"Hoca, öğretmen oldu; talebe, öğrenci... Öğretmen, ne demek? Ne soğuk, ne haysiyetsiz, ne çirkin kelime. Hoca, öğretmez, yetiştirir, aydınlatır. Öğrenci ne demek? Talebe, isteyendir; isteyen, arayan, susayan." Cemil Meriç - Bu Ülke

Hakiki öğretmen, öğrencisini talebe mevkiine çıkarabilen öğretmendir. "mış gibi öğretmen" in görevi, öğrenciyi hayata hazırlamak değildir. Dersine girer çıkar, 40 dakikayı doldurmaya bakar. Öğrencinin sorduğu "Hocam, bu ders hayatta ne işime yarayacak?" sorusuna verecek cevabı yoktur çünkü bu sorunun cevabını kendisi de bilmez.

Eğitim, sevgi ile başlar. Türk milli eğitiminin bana göre en büyük eksikliği, öğrencilerin okulu sevmemesidir. Bunun nedenleri, ilmi olarak çok iyi araştırılmalıdır. 2000'li yıllardan önce okullardaki ders saatlerimiz daha az idi. Günlük ders sayısı 6 saatti. Ömer Dinçer'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde günlük ders saat sayısı 8'e çıkarıldı. Oysa yapılması gereken günlük ders sayısı artırmak değil derslerin niteliğini artırmak idi. Hep öykündüğümüz Finlandiya eğitim sisteminde, günlük ders sayısı en fazla dört; haftalık toplam ders saati sayısı ise en fazla yirmi saattir. Sabahtan akşama kadar tahta bir oturağın üzerinde oturarak 320 dakika ders dinlemek ne kadar cezbedici olabilir. En azından şu yapılmalı: Öğleye kadar normal dersler yapılmalı. Öğleden sonra ise sanatsal, sportif, kültürel... dersler olmalı. Kendimize bir soralım, hangi yetişkin buna bir hafta dayanabilir. Yapılması gereken, derslerin saatlerinin azaltılması, niteliklerinin artırılması. Bunun için de altyapıda alınması gereken tedbirler var. Öğretmenlerin ders saati yükü azaltılmalıdır. DYK ile haftada 40 saat derse giren öğretmenler var.

Üniversite hocaları ortalama 5 / 15 saat arası derse giriyor. Bir öğretmenin iyi bir hazırlıkla girdiği bir ders saati, hazırlıksız girdiği kaç ders saatine eşittir acaba? Öğretmenlerin ders verimliliği bilimsel yöntemlerle tespit edilmeli, verimliliği belli bir puanın altında kalan öğretmenler, sınıflardan alınmalıdır.

Mevcut sistemde, bir öğretmenin verimliliğinin hesaplanabilirliği yoktur. Oysa bu günümüz şartlarında hiç de zor değildir. Öğretmenin okuttuğu öğrencilerin TC kimlik numaraları üzerinden sistem, öğrencilerin LGS/ TYT / AYT netleri üzerinden bu başarı oranı görebilir. Öğrenci başarısı düşük olan okullarda, düşük katsayı çarpanıyla da okullar arasındaki farklar giderilir.

Aslında, eğitim ile ilgili sorunlarımızın çözümü zor değil. Küçük düzenlemelerle bile çok şey değişecektir. Yeter ki adım atalım. Eğitim politikalarımızı, politikacılarımız ve bürokratlarımız değil de öğretmenlerimiz belirlemeye başladığı gün, sorunlar kendiliğinden hallolacaktır.

Selam ve dua ile...

PLATON'DAN 2022 YILINA KAPANMANIN SOSYOLOJİSİ

YUSUF YAVUZYILMAZ

İki yılı aşkın bir süredir yaşadığımız kapanma süreci, sosyolojik anlamda yeni sorunların ortaya çıkmasına neden oldu. Öncelikle bir konuda yaşanan belirsizlik son derece etkileyicidir ve yeni sorunların ortaya çıkmasına kaynaklık eder. Diğer taraftan yaşanan bilgi kirliliği de doğru bilgi konusundaki kaosu daha da derinleştirir. Öte yandan konunun uzmanlarının bile birbirine çelişik bilgiler vermeleri, pandemi konusundaki güvensizliği daha da derinleştirdi.

Kaosu ortadan kaldıracak olan kuşku yok ki doğru bilgidir. Bu noktada doğru nedir ve bu bilginin taşıyıcıları kimlerdir anahtar sorusu önem kazanmaktadır. "Uzun girişi, ışığa açılan bir çeşit **yeraltı mağarasında yaşayan insanlar hayal et**. Bu adamların çocukluklarından beri ayaklarından ve boyunlarından prangalanmış olduklarını, bu nedenle hep aynı noktada kaldıklarını, sadece önlerine bakabildiklerini, prangalar yüzünden kafalarını çeviremediklerini düşün. Arkalarında, yüksek bir yerde yanan ateşten çıkan bir ışık olsun, ateşle mahkûmlar arasında uzanan bir yol. Ön tarafta alçak bir duvar inşa edilmiş; kukla göstericilerinin, üzerinde kulakları oynattıkları, seyircilerle kendilerinin arasındaki bölme gibi bir duvar.

Taşa, ağaca ve her tür malzemeye işlenmiş insan imgeleri, hayvan şekilleri ve duvarın üzerinden yükselen çeşitli araç gereci taşıyıp götüren adamalar getir gözünün önüne, bu taşıyıcıların bazıları konuşuyor, bazıları suskun.

Bize benziyorlar. Söyle bana, bu adamlar ateşten gelip önlerindeki mağara duvarının üzerinde oynayan gölgeler

dışından başka bir şey görürler mi sence; ister kendilerine ait bir şey olsun, ister başkalarına?

Eğer konuşabilselerdi "Gelip geçen nesneleri adlandırıyoruz" diye düşünürken aslında gördükleri gölgeleri adlandırıyor olurlardı, değil mi?

Mahkûmların karşılarındaki duvardan gelen bir yankı olsaydı, gelip geçenlerden biri bir ses çıkardığında, konuşanın geçen gölge olduğunu zannetmezler miydi?

Demek ki bu mahkûmlar gerçekliği, bu yapay nesnelerin gölgesinden başka bir şey olmadığını zannederlerdi.

Zamanın akışı içinde başlarına bu türden bir şey gelse bu zincirlerden, bu çılgınlıktan kurtulmalarını, özgürleşmelerinin yolu ne olurdu, bir düşün. Bunlardan biri prangalarından kurtarılsa; derhal ayağa kalkmaya, kafasını etrafına çevirmeye, yürümeye ve gözlerini ışığa dikmeye zorlansa bütün bunları yapmak ona acı verir, değil mi? Işığın parlaklığından, göz kamaştırmacılığından dolayı, evvelce gölgelerini gördüğü nesneleri seçemez. Birisi ona daha önce gördüğü şeylerin tamamen bir aldanma, bir illüzyon olduğunu ve şimdi gerçekliğe daha yakın olduğunu, daha gerçek şeylere doğru yöneldiğini, daha doğru gördüğünü söylese cevabı nasıl olurdu dersin? Ve yine birisi ona gelip geçen nesneleri işaret etse, bunların ne olduğunu söylemeye zorlansa şaşırılmaz mı; daha önce gördüğü gölgelerin şimdi kendisine gösterilen şeylerden daha gerçek olduğunu düşünmez mi?

Ve ışığın kendisine bakmaya zorlansa gözlerini acıtmaz mı bu? Dönüp bakabildiği şeylere doğru kaçmaz mı, evvelce

gördüklerini kendisine şimdi gösterilen nesnelerden daha açık ve kesin şeyler olduğunu düşünmez mi?

Birisi bu adamı zorla sarp ve yalçın bir yükseklığe çıkarsa ve güneş ışığına doğru sürüklese böyle sürüklenmeyi acı verici bulur, buna gücün, güneşe çıktığında gözleri güneş ışınlarıyla dolar. Ve bu yüzden bizim gerçek dediğimiz şeylerden birini bile göremez, değil mi?

Sonra, sanırım yüksekteki şeyleri görebilmek için bir alıştırmaya ihtiyaç duyar. İlk önce en kolay olarak gölgeleri, sonra insanların ve diğer nesnelerin sudaki yansımalarını, suretlerini ve ardından nesnelerin kendisini ayırt eder. Bunlardan sonra gökyüzündeki görünüşleri ve gökyüzünün kendisini seyretmeye doğru yol alır; geceleri yıldızların ve ayın ışığına bakmak, gündüz güneşe ve güneş ışığına bakmaktan daha kolay olur.

Sanırım, nihayet güneşin kendisine bakabilir ve onun gerçek doğasını görebilir. Güneşin sudaki yansımasıyla ya da yabancı bir yerdeki imgeleriyle değil, kendi yerinde, kendi içinde ve kendisiyle görür güneşi.

Ve bu noktada şu sonuca varır; mevsimlerim oluşmasını ve yılın geçmesini sağlayan güneştir, görülebilir dünyadaki her şey üzerinde hâkim olan güneştir ve gördükleri tüm o şeylerin sebebi, bir bakıma güneştir.

Öyleyse, yaşadığı ilk yeri, orada "bilgelik" sanılan şeyi ve mahkûm arkadaşlarını tekrar aklına getirdiğinde şimdi orada bulunmadığından dolayı kendini mesut sayıp diğerlerine acımaz mı sence?

Orada kendi aralarında birbirlerine bahsettikleri payeler ve övgüler, gelip geçerlerken gölgeleri ayırt etmede en hızlı olana, bu gölgelerin sıralarını, önden gelenlerini, bir arada bulunanlarını en iyi akılda tutan ve böylece birinden sonra hangisinin geleceğini tahmin etmede

en başarılı olan kişiye ödüller veriyor olsalar; sence bu adam, bundan sonra bu tür ödüllere itibar eder mi? Mahkûmların onurlandırıldığı bu kişileri kıskanır, onlara gıpta eder mi? Yoksa o mahkûmlar gibi düşünmek ve o hayatı yaşamaktansa Homer'le aynı şeyi hissedip bir başkasının, "topraksız bir adamın kölesi olarak" dünya üzerinde yaşamayı ve her şeye katlanmayı mı tercih eder?

Ve şunu da düşün: bu kişi tekrar mağaraya gitse ve eski yerini alsa, güneş ışığından böyle aniden ayrıldığı için gözlerini karanlık kaplamaz mı?

Görüşü henüz bulanıkken ve gözleri karanlığa alışmamışken –alışması için gereken süre pek kısa olmayacaktır– sürekli mahkûm kalmış arkadaşlarıyla birlikte bu gölgeleri "değerlendirmesi" istense onun söylediklerine gülünmez mi? Diğerleri, onun yukarıdaki yolculuğundan gözleri bozulmuş olarak döndüğünü, yukarı çıkmak için teşebbüs etmeye bile değmeyeceğini söylemezler mi? Kendilerini azat etmeye, yukarı çıkarmaya çalışan biri olsa ve öldürmeleri mümkün olsa öldürmezler mi?

Öyleyse sevgili Glaucon, şimdiye kadar söylediğimiz her şeye bu benzetmeyi bir bütün olarak uygulamalıyız. Görüş gücü sayesinde anlaşılan dünyayı, mahkûmların yaşadığı yere ve mağaranın içindeki ateşin ışığını da güneşin gücüne benzetelim. Ve yukarı çıkmanın, yukarıdaki şeylerin seyredilmesinin, ruhun akılla kavranan alana yükselmesi olduğunu farz edersen benim ne demek istediğimi anlarsın. Senin duymak istediğin de bu zaten, yine de doğru olup olmadığını Tanrı bilir. Bana görüldüğü kadar düşüncem şöyledir; bilinenler dünyasında en son ve zar zor görünen şey, iyilik ideasıdır ve görülebilmesi için güzel ve doğru olan her şeyin gerçek sebebinin iyilik ideası olduğu sonucuna işaret etmemiz gerekir. Görülebilen dünyada ışığa o hayat verir, ışığın yaratıcısı odur ve kavranılabilen dünyada da doğruluğun ve aklın asıl kaynağı odur. Özel ve kamusal hayatında bilgece davranması gereken biri, bakışlarını iyilik ideasının üzerine sabitlemelidir."(Platon, *Devlet*, VII. Bölüm)

Platon'un mağara benzetmesinde insanların zincire vurulmuş olmaları ve başlarını sağa sola çevirememeleri özgürlük yitimi olarak okunmalıdır. Onlar gerçek olmayan gölgeleri yani bilgileri gerçek olarak algılamaktadır. Gelenekten gelen bu bilgiler hakiki bilgi olmayıp insanları gerçeklerden uzaklaştıran doksalardır. Doksa, akıl

temelli olmayan ve duyumları temel referans olarak alan yanıltıcı bilgilerdir.

Mağaranın içinde zincirlenmiş olarak bulunan insanların hakikat algısı duyumlarıyla algıladıkları gölgelerden ibarettir. Bu durumdan kurtulmak için mağaranın dışına çıkıp gölgelerin asıllarıyla yüzleşmek yani gerçek bilgiye ulaşmak gerekmektedir. Bunu ancak filozoflar becerebilir. Ancak gerçekleri öğrenen filozof geriye döndüğünde mağaranın içinde yaşayanlar anlattıklarından dolayı onu öldürmeye bile kalkabilirler. Bu durum insanları uyarmaya gelen bütün insanların başına gelmiştir. Hz. Peygamber de hakikat olanı Mekke'ye gelip anlatmaya başladığında benzer tehditlerle karşılaşmıştı. Demek ki, insanları gelenekten gelen bilgileri sahiplenmesi onları savunması, hakikate dirençleri evrensel bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.

Platon'un mağara benzetmesinde mağara toplumu; zincire vurulmuş insanlar, geleneksel bilgi ile hayatını sürdüren ve gerçeğe direnen halkı; zincir, insanların gerçeğe ulaşmasını engelleyen arzu, istek ve gelenekleri; mağaranın dışına çıkan insanın yaşadığı geçici körlük ise insanın hakikatle karşılaştığında yaşadığı şaşkınlığı; mağaranın duvarına yansıyan gölgeler, gerçekliği olmayan ve toplum hayatını yönlendiren gerçeklik değeri olmayan bilgiyi; zincirini kıran insan ise filozofu temsil etmektedir.

Platon'un mağara benzetmesinden çıkaracağımız sonuçlar şunlardır:

1- Toplamların yerleşik gelenek ve inançları insanın gerçekliğe ulaşmasının önünde engel oluştururlar.

2- İnsan tüm değerlerini bu çerçevede öğrenir ve uygular.

3- Geleneğe katı bir biçimde bağlanan toplumlar, hakikati reddetme eğilimindedirler.

4- İnsanları gerçekle yüzleştirenler onların tepkisiyle karşılaşılır. Nitekim insanları hakiki bilgiye çağıran Peygamberler, içinde yaşadıkları toplumun tepkisiyle karşılaşmışlardır.

6- İnsanların çoğu kendini doğru bilgiye götürecek bir kaynak olarak aklını değil, yanıltıcı bilgi üreten duyumlarını bilgi kaynağı olarak kullanır.

7- Filozof insanı gerçeğe götüren kılavuzdur.

Modern zamanlarda yaşayan insanların da kendilerini hapsedtikleri mağaraları

vardır. Bu mağara içinde onları yönlendiren ideolojiler ve aktörler vardır. İnsanlığın bu mağaradan kendisini kurtaracak kutlu bir nefese ihtiyacı vardır.

Aslına bakılırsa pandemi süreci de böyle bir kapanmaya işaret etmektedir. Burada etkin güçler bilim insanlarıdır. Kapanmayı insanlığı gerçeğe ulaştırması beklenen bilim adına yapmaktadırlar. Peki, gerçek nedir? Galiba gerçekle yüzleşmek Platonun mağarasında yaşayan insanlar kadar bizleri de ürkütmektedir.

Sanılanın aksine modern dünya insanı hakikatten uzaklaştıran tuzaklarla doludur. Şu farkla ki, Platonun döneminde insanları geleneksel bilgiler hakikatten uzaklaştırırken, modern zamanlarda bu işi bilim, sanat, futbol gibi insanın nefsi arzularını kışkırtan alanlar yapmaktadır.

Şu bir gerçek ki, her dönemde insanlara gerçeği hatırlatacak bilge insanlar bulunmaktadır. Onların başarısı, hakikati anlatma çabasının yanında, insanların kendi yaşamları saran sahte bilgilerden uzaklaşma cesaretlerine bağlıdır. Çünkü her dönemde insanların bir bölümü hakikate kulak kesildikleri halde, insanların çoğunluğu mağarada yaşamayı tercih etmektedir.

Platon, toplumu uyarmaya çalışan ve önderlik edecek insanların karşılaşacağı zorlukları, toplumun direncini, bilginin mahiyetini ve insanları yönlendirmedeki gücünü, ideal bilgiye ulaşma çabasını ve zorluğunu anlatmaktadır. Bütün bunlara karşın Platon umutludur. Nitekim yazdığı "Devlet" adlı ütopyada insanların bilge bir filozof kralın öncülüğünde mutluluğa ulaşabileceğini savunmaktadır.

AİLE İZLEME RAPORU 2021(1)

▲ MUTLU AİLE MUTLU ÇOCUK DERNEĞİ \ AİLE POLİTİKALARI ATÖLYESİ

BOŞANMA, DEĞİŞEN EVLİLİK ÖRÜNTÜLERİ, YAŞLANMA(2)

GİRİŞ

Türkiye hızlı bir demografik dönüşüm ve sosyokültürel değişim içerisindedir. Bir taraftan nüfus hızla yaşlanmakta, diğer taraftan genç nüfusun tercih ve davranışları değişmektedir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra boşanma oranlarındaki artış, evlenme oranlarındaki azalma ve ortalama ilk evlenme yaşındaki artış eğilimleri dikkat çekmektedir.

Nüfusun yaşlanmasını beraberinde getiren ve gidişatı kolayca öngörülen demografik değişim, Türkiye'nin nüfus piramidini değiştirmektedir. Türkiye'de yaşlı nüfusun oranı 2015-2020 yılları arasında %22,5 artmıştır. Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı 2020 yılında %9,5 iken, 2060 yılında bu oranın %22,6'ya çıkması beklenmektedir. **Bu projeksiyon önümüzdeki on yıllarda Türkiye nüfusunun hızla yaşlanacağını göstermektedir. Önümüzdeki on yıllarda Türkiye için öngörülen sosyolojik gerçeklik, yeni nesillerin yaşlanmakta olan ve evlenmenin ve evliliği sürdürmenin nispeten zorlaştığı bir toplumda yaşayacağıdır.** Küresel süreçlerle paralellik gösteren bu eğilimleri tamamen durdurmak ya da tersine çevirmek mümkün görünmemekle birlikte, ortaya çıkan zarar en aza indirmek ve birey ve ailelerin iyi olma halini en üst düzeye çıkarabilmek için mikro ve makro düzeylerde yürütülecek önleyici, destekleyici ve rehabilite edici uygulamalar büyük önem taşımaktadır. Bu noktada hem kamu kurum ve kuruluşlarına, hem de sivil toplum kuruluşlarına düşen roller vardır. Kamu kurum ve kuruluşları planlamalarını yaparken, sivil toplum kuruluşları da kendi faaliyet alanları kapsamında ve devlet-STK işbirliği temelinde destekleyici, tamamlayıcı ve yenilikçi uygulamaları hayata geçirmelidir. Aile politikaları alanında kısa ve uzun vadede yapılacaklar titizlikle planlanmalıdır.

1. BOŞANMA

1.1. Boşanma Nedir?

Boşanma, hukuki olarak evlenmeyi sona erdirmeye biçimidir. Bir başka deyişle boşanma, eşlerin yaşamlarını sürdürdükleri vakit içerisinde kanunda öngörülen sebeplere dayanarak evlilik birliğine hâkim kararı ile son verilmesini ifade eder. Türk Hukuk Sistemi boşanma davası açma hakkını her iki eşe de eşit bir biçimde tanımıştır ancak açılan bu davanın Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenen sebeplere dayandırılması gerekmektedir. Bu sebepler eşlerden birinin kusuruna bağlı sebepler ya da kusura bağlı olmayan sebepler olabilir. Bu doğrultuda Türk Medeni Kanunu'nda düzenleme alanı bulan boşanma sebepleri, boşanmanın özel sebepleri ve boşanmanın genel sebepleri olarak ayrıma tabi tutmak mümkündür. Özel boşanma sebepleri olarak sayılan düzenlemeler; zina, hayata kast pek kötü muamele ya da onur kırıcı davranış, küçük düşürücü suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk ve akıl hastalığı olarak düzenlenmiştir (TMK m.161-165). Genel boşanma sebepleri ise; evlilik birliğinin temelinden sarsılması, eşlerin boşanma hususunda anlaşmaları, ortak hayatın kurulamaması ya da fiili ayrılık olarak düzenlenmiştir (TMK m.166).

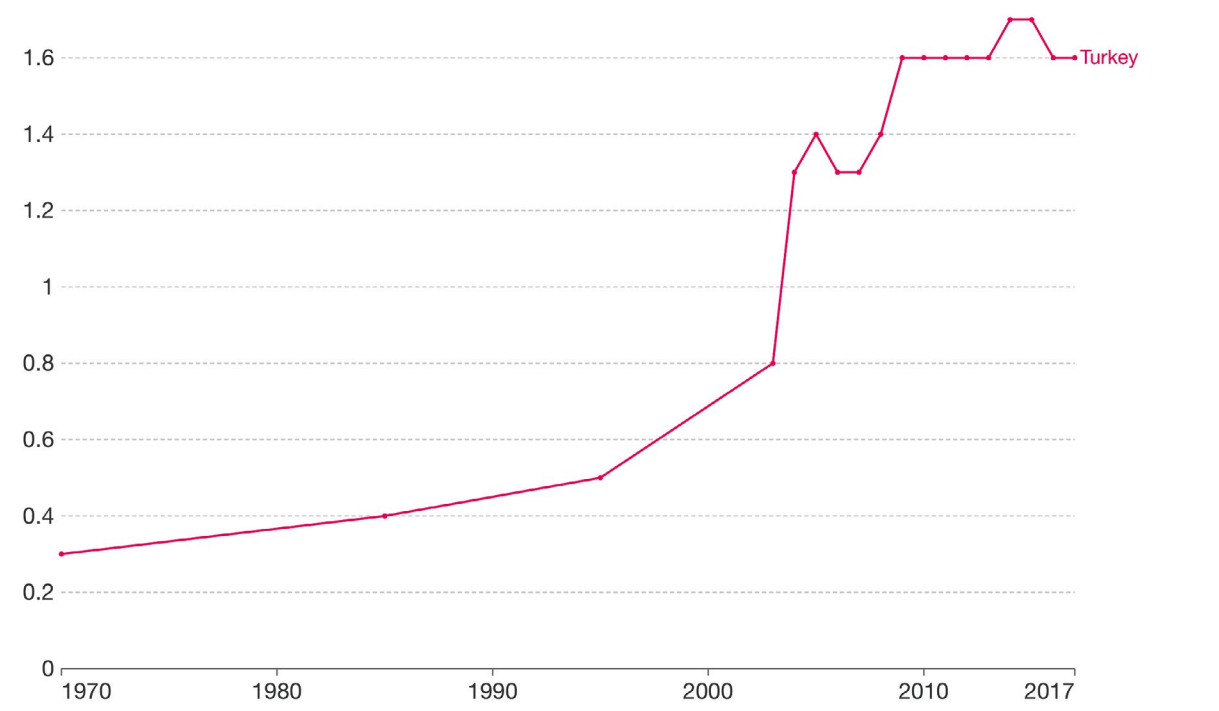
1.2. Türkiye'de Evlenme ve Boşanma Oranları Üzerine

TÜİK Boşanma İstatistikleri incelendiğinde 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'de boşanmaya dair artış eğiliminin güçlendiği görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye açısından boşanma olgusunun önemli bir toplumsal mesele haline dönüşme sürecine girdiği söylenebilir. Bu nedenle bu artış eğilimine sebep olan faktörlerin belirlenmesi ve uygun politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Boşanma oranları hakkında yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere, Türkiye'de boşanma her ne kadar batı

ülkeleri kadar yüksek oranda olmasa da geçtiğimiz yıllarla kıyaslandığında boşanma oranlarındaki artış eğilimi fark edilmektedir. Türkiye'deki kaba boşanma hızının 1970-2017 yılları arasında sergilediği artış eğilimi ve artış hızının 2000'lerden itibaren hızlanması aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir:

Divorces per 1,000 people

Source: OWID based on UN, OECD, Eurostat and other sources

OurWorldInData.org/marriages-and-divorces • CC BY

Kaynak(3) <https://ourworldindata.org/marriages-and-divorces#divorce-rates-increased-after-1970-in-recent-decades-the-trends-very-much-differ-between-countries>

Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın (TAYA) 2006, 2011 ve 2016 yılına ait verilerin kullanıldığı bir çalışmanın boşanmaya ilişkin analizleri Türkiye'de boşanma hızlarında gözlenen artışın, olası tüm bağımsız değişkenler kontrol altındayken de evlilik kuşaklarına göre artış eğilimi içinde olduğunu göstermektedir. Bu artış ilk evlenme yaşının yükselmesi, evlenme pratiklerinin değişmesi gibi faktörlerle ilişkili olmakla birlikte, aynı zamanda çocuk sayısı, eğitim seviyesi, evlilik süresi, sosyoekonomik durum ve gayrimenkul sahipliği gibi değişkenlerle de yakından ilişkilidir. TAYA-2006 döneminde %4 olan boşanmış kadın oranının TAYA-2016 döneminde %8'e kadar yükseldiği görülmektedir. Çalışmanın sonuçları, ayrıca, 18 yaşından önce, özellikle de 15 yaşından önce evlenen kadınlar arasındaki ve düşük seviyede geleneksellik endeksi değerine sahip kadınlar arasındaki yüksek boşanma hızlarına dikkat çekmektedir. Evlilik tarihçesi yaklaşımıyla yapılan demografik araştırmalar, boşanma hızlarının artışına paralel olarak tekrar evlenmelerin artışına ve tekrar evlenmeler içinde daha yüksek boşanma oranlarına dikkat çekmektedir.

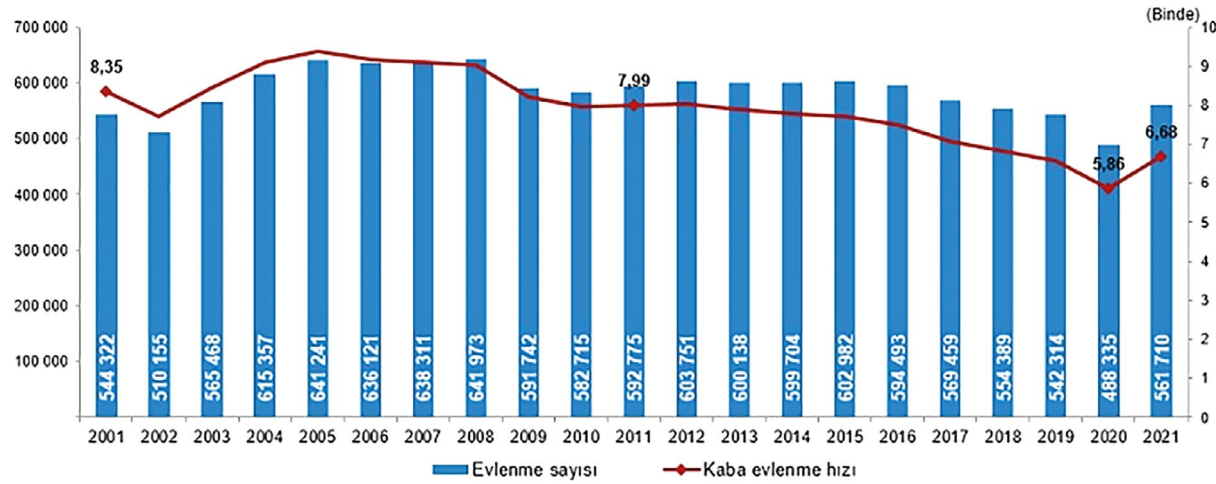
2000'li yıllarla birlikte Türkiye'de boşanmaya dair artış eğiliminin güçlendiği görülmektedir ve Türkiye açısından boşanma olgusunun önemli bir toplumsal mesele haline dönüşme sürecine girdiği söylenebilir.

2021 yılında TÜİK tarafından yayınlanan evlenme ve boşanma istatistiklerine göre, Türkiye'de 2021 yılında evlenen çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre artmıştır. Evlenenlerin sayısı 2020 yılında 488.335 iken 2021 yılında 561.710 olarak açıklanmıştır (Tuik, 2021). Evlenen çiftlerin sayısı 2020 yılından 2021 yılına %15 artmıştır. Bu

durumun aksine 2019-2020 yılları arasında evlenen çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre %10,1 azalmıştı (Tuik, 2020). Hem 2019-20 yılındaki azalmanın, hem de **2021 yılındaki bu artışın altında yatan en önemli faktörün pandemi süresince bir süre evliliklerin yapılamamış olduğu düşünülebilir.**

Evlenen çiftlerin sayısı 2020 yılından 2021 yılına %15 artmıştır. Boşanan çiftlerin sayısı da %27'lik bir artış sergilemiştir. Bu artışta pandemi nedeniyle ertelenen evlenme ve boşanmaların etkisi vardır.

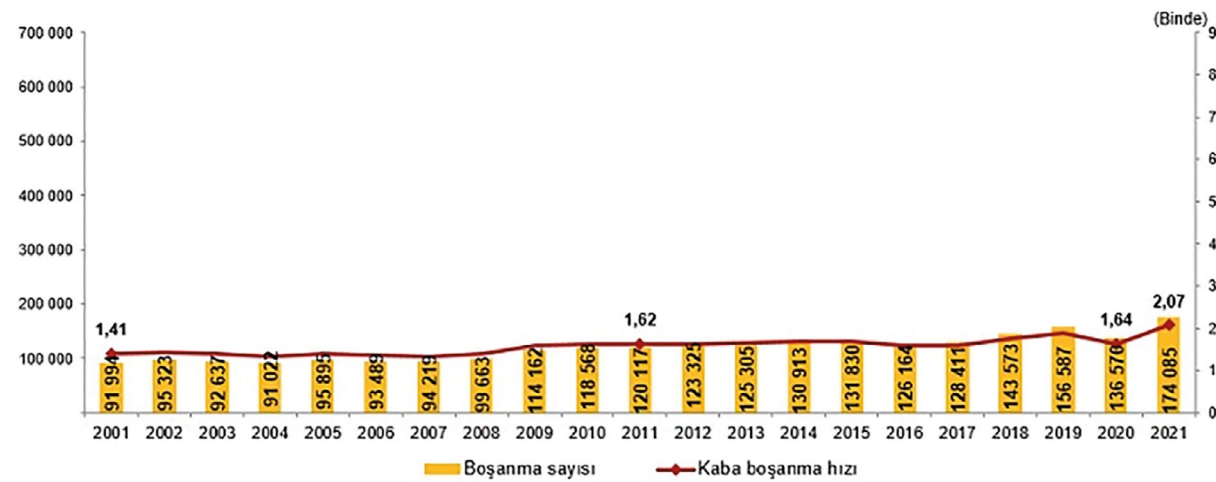
1.3. Evlenme sayısı ve kaba evlenme hızı, 2001-2021:

Grafik Kaynak: Tuik 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>

Benzer şekilde pandemi boşanma oranlarını da etkilemiştir. 2020 yılında boşanan çiftlerin sayısı ise bir önceki yıla oranla %13,8 azalmışken (Tuik, 2020), 2020 yılında boşanan çiftlerin sayısı 2020 yılında 136.570 iken 2021'de 174.085'e çıkarak %27'lik bir artış sergilemiştir (Tuik, 2021).

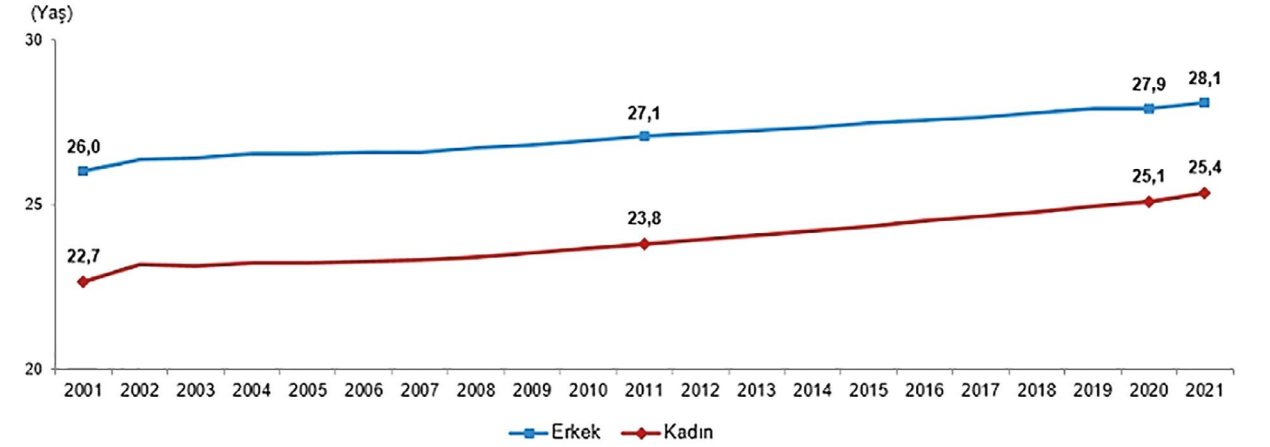
1.4. Boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı, 2001-2021:

Grafik kaynak: Tuik 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>

Yıllara göre ortalama ilk evlenme yaşı incelendiğinde ise her iki cinsiyette de ilk evlenme yaşının arttığı görülmektedir. Ortalama ilk evlenme yaşı 2021 yılında erkeklerde 28,1 iken kadınlarda 25,4'tür (Tuik, 2021). Erkek ile kadın arasındaki ortalama ilk evlenme yaş farkı ise 2,8 yaş olarak gerçekleşti.

1.5. Cinsiyete göre ilk evlenme yaşı, 2001-2021:

Grafik Kaynak: Tuik 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>

Evlilik süresine göre boşanma oranları incelendiğinde, 2020 yılında boşanmaların %35,3'ünün evliliğin ilk 5 yılında, %20,7'sinin ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleştiği görüldü.

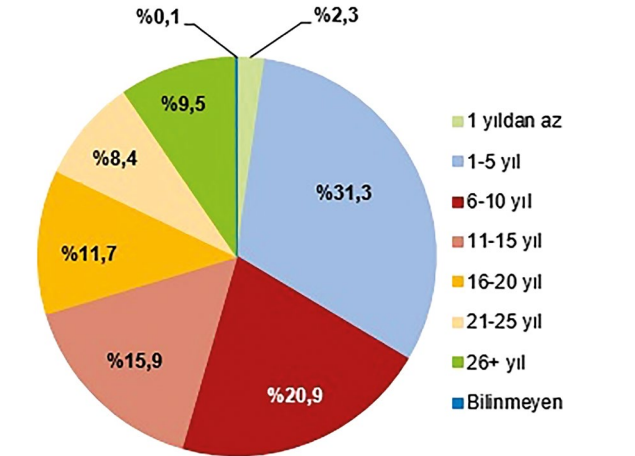
1.6. Evlilik süresine göre boşanma oranları, 2021:

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere, evliliklerin boşanma açısından en riskli dönemi evliliğin ilk 5 yılıdır. Bu risk sonraki 5 yılda da devam etmektedir.

Kesinleşen boşanma davaları sonucunda 2021 yılında 174.085 çift boşanmış, 165.937 çocuk velayete verilmiştir (Tuik, 2021). Boşanma davaları sonucu çocukların velayetinin çoğunlukla anneye verilmiş ve çocukların velayetinin 2021 yılında %76,1'i anneye, %23,9'u babaya verilmiştir (Tuik, 2021).

1.7. Türkiye'de boşanma nedenleri:

2016 tarihli TAYA verilerine göre, Türkiye genelinde ise, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın, boşanmanın en çok görülen üç nedeninin; %51 oranında sorumsuz ve ilgisiz davranma, %30 oranında evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve %24 oranında eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması olduğu görülmektedir.

Grafik Kaynak: Tuik 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>

Türkiye'de erkekler için en çok görülen boşanma nedenleri (TAYA, 2016)	
Sorumsuz ve ilgisiz davranma	%40 -
Eşin/kadının ailesinin aile içi ilişkilere karışması	%24 -
Eşin/kadının ailelerine karşı saygısız davranması	%24 -

Türkiye'de kadınlar için en çok görülen boşanma nedenleri (TAYA, 2016)	
Sorumsuz ve ilgisiz davranma	%61 -
Erkeğin evin ekonomik olarak geçimini sağlayamaması	%43 -
Dayak ve kötü muamele	%36 -
Aldatma	%32

Cinsiyete göre boşanma sebepleri yandaki tablolarda belirtilmiştir. (TAYA, 2016)

TÜİK Aile Yapısı Araştırması 2016 verileri kullanılarak hazırlanan araştırmadan (Gökmen ve ark., 2019) elde edilen sonuçlara göre **erkek ve kumar /bahis oyunlarından dolayı sorun yaşayan** kişilerin boşanma riski kadın veya bu konuda sorun yaşamayanlara göre yaklaşık 8 kat (7,842) daha yüksektir. Teknoloji ve internetin sarmaladığı günümüz dünyasında bir diğer önemli konu ise internet kullanımının eşler arasındaki yeridir. Yapılan bu çalışma, **internet kullanımından dolayı sorun yaşayan çiftlerin boşanma risklerinin 4 kat arttığını** göstermektedir.

Çalışmada, 2016 hane verilerinden elde edilen bulgulara göre, dini konuda eşiyile sorun yaşayan kişilerin, bu konuda sorun yaşamayanlara göre boşanma riski yaklaşık 6 kat daha yüksektir. Aile biriminin en önemli unsurlarından birisi çocuktur ve çocuğun varlığı boşanma riskini azaltmaktadır.

Bulgular çocuk sahibi olmayanların boşanma risklerinin, çocuk sahibi olanlara göre yaklaşık 4 kat (3,946) daha yüksek olduğunu göstermektedir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verileri kullanılarak yapılan başka bir çalışmanın (Eryavuz ve ark., 2018) sonuçlarına göre çocuk sayısının boşanma riski üzerine etkisi, demografik veya sosyo-ekonomik özelliklere göre çok daha önemlidir. **Eşlerin sahip olduğu çocuk sayısının artması boşanma riskini azaltmaktadır.**

Elde edinilen sonuçlara göre, **görücü usulü** ile evlenen kişilerin, kendi kararı ile evlenen kişilere göre boşanma riskinin %66,7 daha düşüktür. Görücü usulü ve boşanma oranının düşüklüğü arasında doğrudan bir nedensellik kurmak yerine, görücü usulü ile evlenen bireylerin hangi başka faktörler nedeniyle daha az boşandığı incelenmelidir.

Aile yaşamında **gelir durumundan memnuniyet** büyük önem taşımaktadır. Burada elde edilen bulgular, gelirden memnuniyetsizlik düzeyi arttıkça boşanma riskinin de arttığını göstermektedir. Ancak, diğer değişkenlere göre bu hız daha düşüktür. Benzer olarak, kentte yaşayan insanların evlilik süreleri kırdı yaşayanlara göre 1,5 kat azalmakta, yani, kırdı yaşayanların evlilik süresi daha uzun olmaktadır.

Kadınların işgücüne katılımı ile boşanma oranları arasındaki ilişkiyi inceleyen, 2004- 2017 dönemini kapsayan bir çalışmada (Koç ve ark., 2020) dinamik panel veri analizinden elde edilen sonuçlara göre kişi başına düşen GSYİH, eğitim düzeyi ve boşanma oranları ile kadınların işgücüne katılım oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki gözlenmiştir. Boşanma oranlarındaki %1'lik artışın ise kadınların işgücüne katılım oranlarını %0.40 arttırdığı tespit edilmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranları yapılan düzenlemelerle son zamanlarda artmıştır. Türkiye'de işgücüne katılım oranı istatistikleri incelendiğinde genel işgücüne katılım oranlarının 2000'li yılların başlarında ortalama %45 iken 2019 yılında bu oranın %53'lere yükseldiği görülmektedir.

2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verileriyle yapılan çalışmanın (Eryavuz ve ark., 2018) bir diğer bulgusu ise kadının eğitim seviyesi ile evlilik süresi arasında negatif yönlü bir ilişki varken, erkeğin yükseköğrenim görmüş olmasının, hiç eğitimi olmayanlara göre evlilik süresini arttırıyor oluşudur. Erkeğin evlilik yaşı da aile birliğinin devamında rol alan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. 30 yaşından sonra evlenenlerin evlilik süresi 30 yaş öncesinde evlenenlere göre daha azdır. Yargıtay'ın kültür farkını boşanma nedeni saymasından dolayı, evlilik süresini etkileyen faktörlerin araştırıldığı modellerde kadın ve eşinin anadillerine ait veriler kullanarak kültür farkı değişkeni oluşturulmuştur ve bu değişkenin kullanılması çalışmayı farklı kılmıştır. Eşler arası kültür farkı olması evlilik süresini azaltmakta ve boşanma riskini arttırmaktadır.

Kadının eğitim seviyesi ile evlilik süresi arasında negatif yönlü bir ilişki varken, erkeğin yükseköğrenim görmüş olması, hiç eğitimi olmayanlara göre evlilik süresini arttırmaktadır.

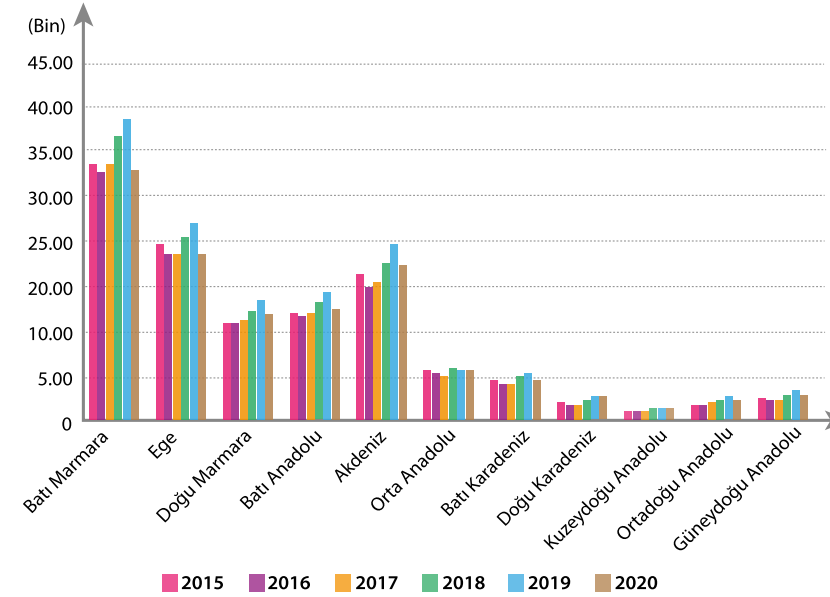
Kadın istihdamının boşanma ve doğurganlık oranları üzerine yürütülen bir başka çalışmada ise Türkiye'de kadın istihdam sayısındaki artışın boşanmayı pozitif yönde etkilerken, doğurganlığı negatif yönde etkilediği saptanmıştır. Ancak, çalışma

sonucunda bölgesel farklılıkların olduğu görülmüştür. Buna göre, kentsel yaşamın ve çekirdek aile modelinin daha yoğun olduğu bölgelerde artan kadın istihdamı doğurganlığı düşürmektedir.

Boşanma riskini arttıran faktörler:

- ✓ Eşler arasında dini konularda sorun yaşanması
- ✓ Eşler arası kültür farkı
- ✓ Erkeğin kumar oynaması
- ✓ Çocuğa sahip olmama
- ✓ Gelirden emnuniyetsizlik
- ✓ Kadının düşük geleneksellik endeksi
- ✓ Kadının 18 yaşından önce evlenmesi

1.8. Bölgelere Göre Boşanma Oranları

2015-2020 yıllarında arasında Türkiye'de boşanma sayıları bölgelere göre Tablo 3'te incelendiğinde, 2015 yılından 2020 yılına kadar en fazla boşanma sayılarının Batı Marmara bölgesinde (İstanbul, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir ve Çanakkale) olduğu görülmektedir. En fazla boşanma sayısının görüldüğü ikinci bölge Ege bölgesidir. Üçüncü olarak en fazla boşanma sayısının olduğu bölgenin ise tüm yıllarda Akdeniz bölgesi olduğu görülmektedir. 2015- 2020 yılları arasında en az boşanmanın görüldüğü bölge Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir (Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) (TÜİK, 2020)

1.9. Küresel Ölçekte Boşanma Oranları

Türkiye'deki evlenme boşanma oranları küresel süreçlerden bağımsız değildir. Küresel düzeyde dünyada evliliğin popülerliği azalmakta ve boşanmalar artmaktadır. Ülkeler arası farklılıklar olmakla beraber boşanma küresel düzeyde 1970'lerden günümüze artış eğilimindedir. Küresel boşanma hızı 1970 yılında 2,64 iken 2008 yılında 5,47'ye çıkmıştır (Wang ve Schofer, 2018). Küresel ölçekte de Türkiye diğer ülkelerle karşılaştırılabilir. Türkiye'de kaba boşanma hızı diğer ülkelerle karşılaştırıldığında bazı ülkelerin altında, bazılarının üstünde olduğu görülmektedir. Küresel boşanma hızı sıralamasında 49 ülke Türkiye'nin altında, 59 ülke Türkiye'nin üzerindedir. Bu durumda Türkiye'nin sıralamada ortalarda olduğu söylenebilir.(4)

2. DEĞİŞEN EVLİLİK ÖRÜNTÜLERİ

Son dönemlerde dünyanın neredeyse tüm bölgelerinde gençlerde ortalama ilk evlenme yaşının yıllar içerisinde bakıldığında giderek arttığı gözlenmektedir (TAYA, 2016; TÜİK, 2021; Saardchom & Lemaire, 2005; Eralp & Gökmen, 2020; Goldstein & Kenney, 2001; Dindar, 2020). Bunun sebepleri arasında; eğitim olanaklarındaki artış, değişen toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların çalışma hayatındaki payının artması, toplumsal ve dini öğretilerin bireyler üzerindeki etkisinin azalması, artan yaşam masrafları, giderek artan kentleşme, kişilerin yaşadıkları coğrafi ve kültürel bölge, pandemi sürecinin oluşturduğu etki, modernleşme ve bireyselleşme gösterilebilir (TAYA, 2016; TÜİK, 2020; Saardchom & Lemaire, 2005; Eralp & Gökmen, 2020; Dindar, 2020).

Gençlerde evlenme yaşının giderek artmasını açıklayan en önemli sebeplerden biri ekonomik faktörlerdir. Gençler evlenmeyi ertelleyerek evlilik öncesi ve sonrası masraflardan kaçmaya çalışmaktadır. Diğer bir deyişle, son yıllarda artan emlak fiyatları, düğün masrafları vb. ekonomik nedenlerden ötürü çiftler ileriki yaşlarda evlenmeyi tercih etmektedirler. Yaşanacak ev problemi ise bu ekonomik nedenler arasında en çok göze çarpanıdır. Genç bireyler kiraya girmek, kredi çekmek ya da aileleriyle birlikte yaşamak yerine evliliği ertelemeyi çoğunlukla daha rasyonel bir karar olarak görmektedirler. Ortalama ilk evlenme yaşının artmasına bir etken olarak ekonomik faktörlere derinlemesine bakıldığında ana merkezde öğrenim durumunun yer aldığını görebilmekteyiz. Yani öğrenim durumu yüksek olan özellikle kadın bireylerde "*kendi ayakları üzerinde durmak*" temalı fikir daha baskın bir şekilde ön plana çıkmaktadır. Bu duruma paralel olarak ekonomik bağımsızlığını elde etmek isteyen kadınların ilk hedefi evlilik olmamakla birlikte evlilik durumları ileriki yaşlara ertelenebilmektedir. Ayrıca kadınlarda öğrenim durumunun yükselmesi ile ortalama evlenme yaşının ilerleme riskinin erkeklere oranla çok daha yüksek olduğu görülmüştür (Özarslan, 2020; TAYA, 2016; Eralp ve Gökmen, 2020). **Özetle, ekonomik modernleşmenin evliliklerde gecikme etkisine sahip olduğunu söyleyebiliriz.**

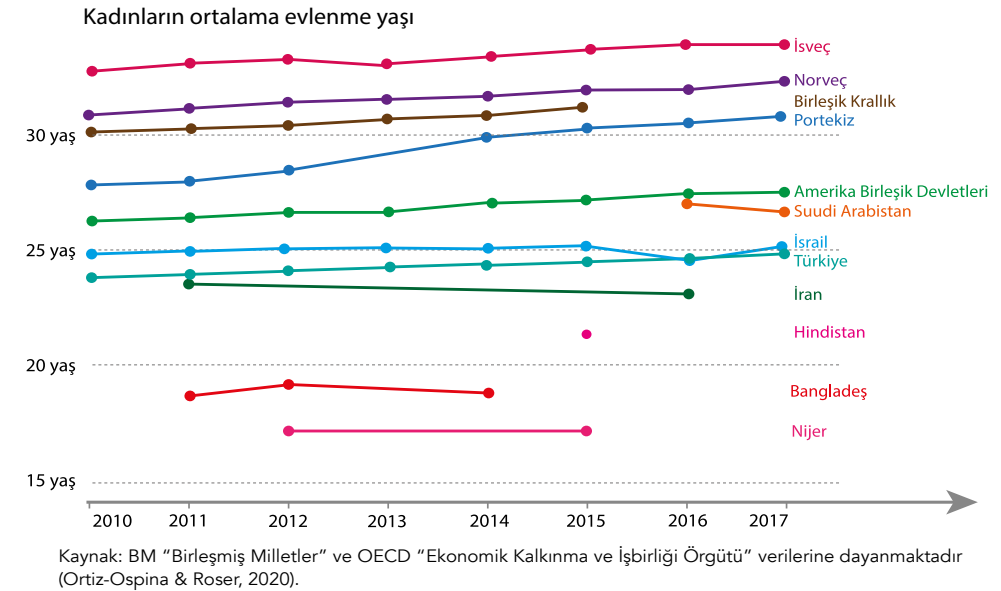

Ekonomik faktörlerin yanı sıra, liberal feministler, çiftlerin geç evlenmelerinin ana nedenlerinden birinin cinsiyet rollerinin değişmesi olduğuna işaret etmektedir. (5) İş gücünün yarısından fazlası artık kadın olup bu da çoğu kadının mali açıdan güvende olmak için evlenmek zorunda olmadığı anlamına gelmektedir. Artık işlerin çoğu hizmet sektöründe olduğu için de ekonomik güç kadınlara kaymakta, bu da kadın ekonomisinde evliliğin kadınlar için kötü bir seçenek gibi görüldüğü anlamına gelebilmektedir. Öte yandan, elde edilen verilere göre özellikle dağılmış hane tipinde yaşayan kadınların evlilik durumuna oldukça sıcak baktıkları ve bu bağlamda da ortalama evlenme yaşlarında erken yaşların tercih edildiği görülmüştü (TAYA, 2016). Bu kadınların evliliği erken yaşlarda

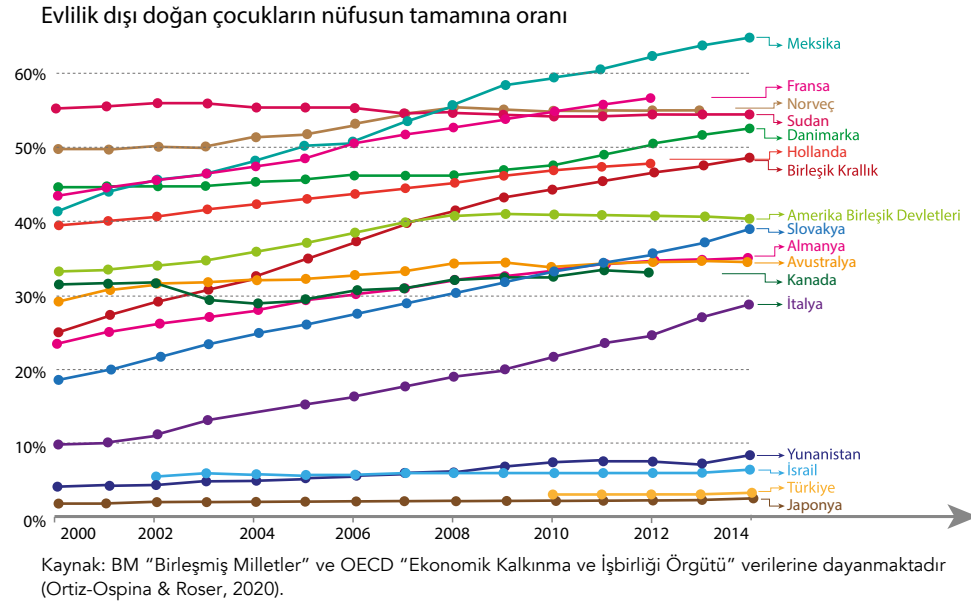
tercih etmelerindeki nedenlerden biri de ekonomik olmuştur. Çünkü dağılmış hanede yaşayan kadınların duygusal boşluk içerisinde olmalarına ek olarak ekonomik bağlamda da bir boşluk ve yetersizlik halinde oldukları değerlendirilmektedir. Bu nedenle çalışma hayatına atılan ve kendilerine yetecek düzeyde ekonomik gelir seviyesine sahip kadınların evliliğe yaklaşımlarında mesafe görülmektedir. Bu mesafe durumu ise Türkiye'de ortalama ilk evlenme yaşının yükselmesine de bir etken oluşturmaktadır.

Birçok ülkede, azalan evlilik oranlarına, insanların evlenme yaşının artması eşlik etmektedir. Bunu destekler nitelikte, kadınların ortalama ilk evlenme yaşı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Aşağıdaki grafiğe baktığımızda, **kadınların evlenme yaşının Dünya genelinde giderek arttığı gözlenmektedir.** Türkiye ise kadınların ilk evlenme yaşının ne çok yüksek olduğu İsveç, Norveç, İngiltere gibi ülkeler arasında, ne de çok düşük olduğu Hindistan, Bangladeş, Nijerya gibi ülkeler arasındadır. Ancak Türkiye'de de kadınların ilk evlenme yaşının arttığı net bir şekilde görülmektedir.

Birlikte yaşama – evli olmadan birlikte yaşayan çiftler – dünya genelinde giderek daha yaygın hale gelmektedir. Bu durumu gösteren evlilik dışı çocuk sahibi olma oranları grafiği de aşağıda yer almaktadır. Bu grafikte başlangıç yılını 2010 yerine 200 olarak aldık çünkü birlikte yaşama eğilimindeki artışın daha net gözler önüne serilmesini istedik. Ayrıca 2014 yılına kadar veriler mevcuttur, bu sebeple son 10 yıldaki değişimin daha da çarpıcı olduğunu düşünmekle beraber net bir bilgi verememekteyiz. Özellikle Meksika, Norveç, İsveç ve çoğu Avrupa ülkesinde evlilik dışı çocuk sahibi olmanın oldukça yaygın olduğu ve giderek de arttığı görülmektedir. Türkiye'ye baktığımızda ise bu ülkeler arasında son 3'te (İsrail ve Japonya'yla birlikte) yer aldığı görülmektedir. **Bu durum ülkemizde hala evlilik kurumuyla birlikte çocuk sahibi olmanın normatif bir durum olduğunu, evlilik dışı çocukların çok da kabul görmediğini göstermektedir.**

Bu grafiklerde de görüldüğü gibi ortalama ilk evlilik yaşı Dünya genelinde artarken, evlenmeden birlikte yaşama ve evlilik dışı çocuk sahibi olma oranları da bu duruma paralel olarak artmaktadır.

2.1. TÜRKİYE'DE DEĞİŞEN EVLİLİK ÖRÜNTÜLERİ

Dünya literatürüyle paralel olarak Türkiye'de de evliliği erteleme sebepleri arasında şunlar sayılabilir: modernleşme, kentleşme, toplumsal ve dini öğretilerin bireyler üzerindeki etkisinin azalması, bireyselleşme, değişen toplumsal cinsiyet rolleri, kadının iş hayatına katılımındaki artış, yaşanan bölge ve bu bölgedeki kültürel kodların etkisi, evlenilecek kişide aranan sosyal ve kişilik özellikleri, pandemi sürecinin oluşturduğu etki, eğitim olanaklarındaki genişlemeler (TÜİK, 2020; TAYA, 2016; Saardchom & Lemaire, 2005; Eralp & Gökmen, 2020; Dindar, 2020).

TÜİK verileri incelendiğinde 2016-2020 yılları arasında kadın ve erkeklerde ortalama ilk evlenme yaşının düzenli bir şekilde artış eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Bölge bazında değerlendirmeler yapıldığında kentleşme olgusunun da ön plana çıktığı görülmektedir. Veriler neticesinde kentte yaşamak ile kent dışında yaşamak evlilik yaşını farklı oranlarda etkilemektedir. Kırsal bölgelerde yaşayan kişiler ile kentte yaşayan kişilerin ortalama ilk evlenme yaşları bulundukları coğrafi bölgenin gelişmişliği ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü ekonomik ve sosyo-ekonomik nedenler ve öğrenim durumu kişilerin evlilik yaşları üzerinde etkin bir rol oynamaktadır. Kırsal bölgelerde erken yaşta evlilikler ve bu evliliklerden sayıca fazla çocuk yapılması durumu, aile içi ekonomik dengeyi sağlamlaştıran iken kentlerde bu durum tam tersi bir rol oynamaktadır. Kentlerde evlilik durumu kırsal bölgelere oranla daha zor olup ekonomik gelirin belirli bir seviyeye ulaşması beklenip sonrasında gerçekleşen evliliklerde de çocuk sayısı kırsal bölgeye oranla daha düşük tutulmaktadır. Ayrıca kentte yaşayan erkeklerin kentte yaşayan kadınlara oranla evliliği ileri yaşa erteleme olasılığının daha yüksek olduğu da görülmektedir (Eralp ve Gökmen, 2020).

2.1.1. Sosyo-Ekonomik Statü

Kadın ve erkekler üzerinden hareket ile ortalama ilk evlenme yaşını doğrudan etkileyen bir başka etken ise sosyo-ekonomik statü olarak değerlendirilmektedir.

SOSYOEKONOMİK STATÜ					
En üst grup	0,5	21,2	47,1	25,1	6,1
Üst grup	1,7	35,3	45,5	14,3	3,2
Üst orta grup	4,3	53,5	33,2	7,2	1,8
Alt orta grup	8,7	57,9	27,0	5,0	1,4
En alt grup	8,0	59,8	24,4	6,1	1,7

Erkeklerde Sosyo-Ekonomik Statü Bağlamında Ortalama İlk Evlenme Yaşı Grafiği – TAYA, 2016

SOSYOEKONOMİK STATÜ					
En üst grup	0,5	21,2	47,1	25,1	6,1
Üst grup	1,7	35,3	45,5	14,3	3,2
Üst orta grup	4,3	53,5	33,2	7,2	1,8
Alt orta grup	8,7	57,9	27,0	5,0	1,4
En alt grup	8,0	59,8	24,4	6,1	1,7

Kadınlarda Sosyo-Ekonomik Statü Bağlamında Ortalama İlk Evlenme Yaşı Grafiği – TAYA, 2016

Sosyo-ekonomik statü bağlamında bakıldığında hem erkeklerde hem de kadınlarda en alt gruptan en üst gruba doğru gidildiğinde evlenme yaşının ilerlediğini ve 30 yaş ve üstü yaşlarda evlilik oranlarının da arttığı görülmektedir. Modern yaşam biçiminin yaygınlaşması ve toplumsal statü arayışları bu bağlamda kadın ve erkeklerde ortalama ilk evlenme yaşını yükselten bir etken olarak görülmektedir (Özarslan, 2020).

2.1.2. Hane Halkı Tipi

Burada hanehalkı tipinin Türkiye'de ortalama ilk evlenme yaşı üzerine etkilerine yer verilmiştir.

HANEHALKI TİPLERİ	TOPLAM HANEHALKI İÇİNDEKİ ORANI						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tek kişilik hanehalkı	13,9	14,4	14,9	15,4	16,1	16,9	17,9
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	67,4	66,9	66,4	66,1	65,3	65,1	65,2
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	14,1	14,3	14,2	14,2	14,1	13,9	13,5
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	45,7	44,8	44,0	43,5	42,3	42,0	42,0
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	7,6	7,8	8,2	8,5	8,9	9,2	9,7
Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9	2,0	2,2
Anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	6,1	6,2	6,5	6,7	7,0	7,2	7,5
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	16,7	16,5	16,3	16,0	15,8	15,0	14,0
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	2,1	2,2	2,4	2,5	2,8	3,0	2,8

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2014-2020

Tablo incelendiğinde tek kişilik hanehalkı oranının yıllar içerisinde arttığı görülmektedir. Tek çekirdek aileden oluşan halkı oranında azalma yaşanırken içinde yer alan tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile oranlarında bir artış yaşanmıştır.

Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile, anne ve babanın ayrı yaşaması durumunu ifade etmektedir. Bu bağlamda eşler boşanmış ve ayrılmış olabileceği gibi eşlerden birinin ölümü de söz konusu olabilmektedir. Tablo incelendiğinde çekirdek aile sayısındaki artışa doğru bir orantıda tek ebeveynli çekirdek ailelerde de bir artışın olduğunu görebilmekteyiz.

Hanehalkı tipi bağlamında geniş ve çekirdek ailede yaşayan erkekler ile dağılmış hanede yaşayan erkekler arasında evlenme yaşları bağlamında dikkat çeken bir durum vardır. Dağılmış hanede yaşayan erkeklerin 30 ve üzeri yaşlarda evlenme oranı diğer erkeklerle oranla daha yüksek bulunmuştur. Bu durumun nedeni belki de evliliğe daha temkinli ve daha hazırlıklı yaklaşımlarından kaynaklı olabilir.

Hanehalkı tipi bağlamında bakıldığında 17 yaş ve altı evliliklerin en büyük yüzdesi dağılmış hanehalkında yaşayan kadınlarda görülmektedir. Türkiye ortalamasına göre bakıldığında 18-24 yaş aralığının oranı çekirdek ailede aşılmıştır. Yani %59,7 oran ile çekirdek aile, Türkiye ortalamasının da üzerine çıkmıştır. 30 ve üzeri yaşa bakıldığında çekirdek aile diğer hanehalkı tiplerinin önüne geçmiştir. Burada değinilmesi gereken bir husus vardır. Erkeklerde ve kadınlarda hanehalkına bakıldığında büyük bir farklılığın olduğu görülmektedir. Erkeklerde dağılmış ailelerde yaşamak, ileri bir yaşta evliliğin oranını arttırırken, bu durum kadınlarda tersi bir tepkiye neden olmaktadır. Kadınlarda dağılmış aile tipi daha erken yaşlarda evliliğe neden olmaktadır.

Bu aile tipi hem kadına hem de erkeğe birtakım sorunlar oluşturmakta olup bu durumu sosyolojik açıdan açıklamak gerekirse;

- Dağılmış ailede yaşayan erkeklerin aile kurmak için daha emin adımlarla ilerlemek zorunda oldukları,
- Bu aile tipinde yaşayan erkekler için ilk adımın ekonomik temelli atılmak istenmesi,
- Kadınlar için daha düzenli bir aile ortamı arzu edilmesi,
- Kadınların kendilerini yük olmaktan kurtarmak için evliliği mecbur olarak görebilmesi vb. gibi nedenler hem psikolojik yönü hem de sosyolojik yönü ağır basan nedenlerin en başında gelmektedir.

Hanehalkı tipinin ortalama ilk evlenme yaşına etkisinin olduğunu görebilmekteyiz. **Türkiye'de tek ebevenli çekirdek aile sayısının da durağan olmayıp artış eğiliminde olması neticesinde buna bağlı olarak ilk evlenme yaşının artması beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.**

2.1.3. Öğrenim Durumu

Öğrenim durumunun kadın ve erkeklerde ortalama ilk evlenme yaşına olan etkisi bazında bakıldığında, eğitim seviyesi arttıkça evlenme yaşının da aynı oranda ilerlediği görülmektedir. Buna bağlı olarak öğrenim durumuna göre 17 yaş ve altı evliliklerin de gittikçe azaldığı dikkat çekmektedir. Bir okul bitirmeyen kadınların ve erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşlarına bakıldığında birinci sırada 17 yaş ve altı seçeneğinin yer aldığını görebilmekteyiz. 30 yaş ve üstü aralıklarda evlenen kadınların ve erkeklerin büyük oranı Üniversite/Lisansüstü eğitimine sahip kişilerden oluşmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında hem kadınlarda hem de erkeklerde ortalama ilk evlenme yaşı üzerinde öğrenim durumunun doğrudan bir etkisinin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca ADNKS sonuçlarına göre; resmi evliliklerde eşler arasındaki eğitim farkı incelemesinde, 2019 yılında kadınların yaklaşık olarak %40,4'ünün kendilerinden daha da yüksek eğitilmiş erkekler ile evli olduğu görülürken eşlerinden daha yüksek eğitilmiş olan kadınların oranının ise yaklaşık olarak %15,1 olduğu görülmüştür. Eğitim seviyeleri aynı olan eşlerin oranına bakıldığında bu oran %42,9 olup eğitim seviyeleri farkı bilinmeyen eşlerin oranı ise yaklaşık %1,6 olarak kayda geçmiştir (TÜİK, 2020b).

2.1.4. Çalışma Durumu

Bireylerin çalışma durumu incelendiğinde, evliliğe ekonomik açıdan hazır olmanın başlıca şartlarından biri olarak değerlendirildiği söylenebilir. Buna ek olarak, Türkiye'de yaşayan bireylerin çalışıyor olması durumu çalışmayan bireylere oranla ilk evlilik yaşını erteleme olasılıklarını arttırdığı görülmektedir. Türkiye'de 2016 yılı kadınların işgücüne katılım oranı Erkeklerin ilk evlenme yaşını yükselten bir faktör olan "çalışıyor olma durumu", günümüzde evlenmek ya da ideal bir yaşam sürmek için yalnızca gelir sahibi olmanın yeterli olmadığını, genellikle belirli bir yaşam standardının sağlanmak istenmesinin de bir göstergesi olarak düşünülebilir (Eralp ve Gökmen, 2020).

2.1.5. Evlenilecek Kişilerde Aranılan Sosyal ve Kişilik Özellikleri

Türkiye genelinde ortalama ilk evlenme yaşını etkileyen bir başka faktör ise evlenilecek kişide aranan birtakım özelliklerdir. Bu özellikler kişilerin evlenme durumları üzerinde oldukça etkin bir söz hakkına sahiptir. Aşağıdaki grafikte TAYA'nın 2016 verilerine bakıldığında hem erkeklerde hem de kadınlarda evlenilecek kişide aranan sosyal ve kişilik özelliklerinin yer aldığı görülmektedir.

	Erkek		Kadın	
	Sosyal Özellikler	Kişilik Özellikleri	Sosyal Özellikler	Kişilik Özellikleri
Çok Önemli / Önemli	İlk kez evlenecek olması Aile yapısının benzer olması	Güvenilir kişi olması, yalan söylememesi Tutumlu olması	Bir işinin olması Aile yapısının benzer olması	Güvenilir kişi olması, yalan söylememesi Tutumlu olması, Cömert olması
Önemli Değil/Hiç Önemli Değil	Aynı memleketten / hemşeri olması Benzer siyasi görüşe sahip olması	Güzel/yakışıklı olması Size aşık olması	Aynı memleketten / hemşeri olması Benzer siyasi görüşe sahip olması	Güzel/yakışıklı olması Size aşık olması

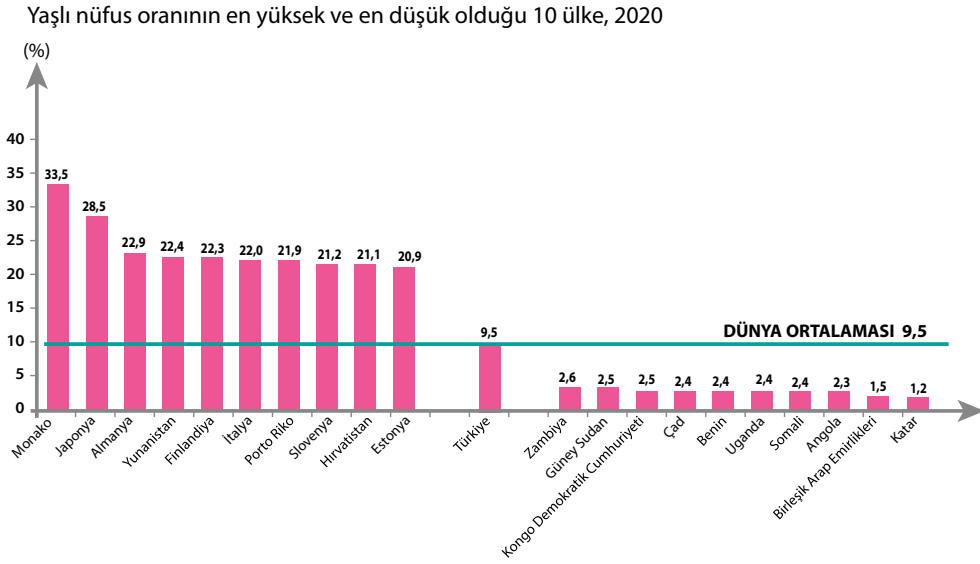
Kaynak: TAYA, 2016

Yukarıda yer alan TAYA 2016 verilerinde erkek ve kadınlar için evlenilecek kişide aranan en önemli sosyal ve kişilik özellikleri ortalama ilk evlenme yaşını doğrudan etkilemektedir. Bu özelliklere sahip kişiler ile karşılaşıldığı takdirde evlenme durumunun daha kolay sağlandığı ancak aksi bir durumda evlenme yaşının ilerlediği söylenebilir. TAYA 2016 verilerinde hem kadınlar hem de erkekler bağlamında önemli görülmeyen nedenler aynıdır. Görünüş ve duygu önemsenmeyip gereksiz bile görüldüğü söylenebilir.

3. YAŞLANMA

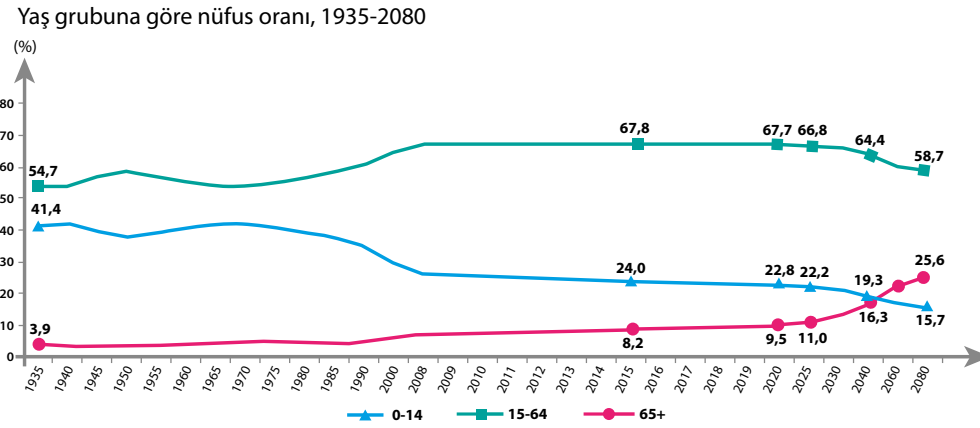
Dünya Sağlık Örgütü'ne göre 65 yaş ve üstü yaşlı gruptur. Bu yaşlı grup da kendi içerisinde üç alt gruba ayrılmaktadır: "genç yaşlı" (65-74 yaşlar), "orta yaşlı" (75-84 yaşlar) ve "ileri yaşlı" (85 ve üzeri yaşlar).

TÜİK (2020) verilerine göre 7 milyar 693 milyon 348 bin 454 kişi olan dünya nüfusunun 729 milyon 887 bin 660 kişisi yaşlı nüfusu oluşturur, buna göre dünya nüfusunun %9,5'i yaşlı nüfustur diyebiliriz. Türkiye ise 167 ülke arasında 66. sırada yer almaktadır.

Kaynak: Amerika Birleşik Devletleri Nüfus Bürosu, Uluslararası Veri Tabanı (Türkiye rakamının kaynağı TÜİK'tir.)

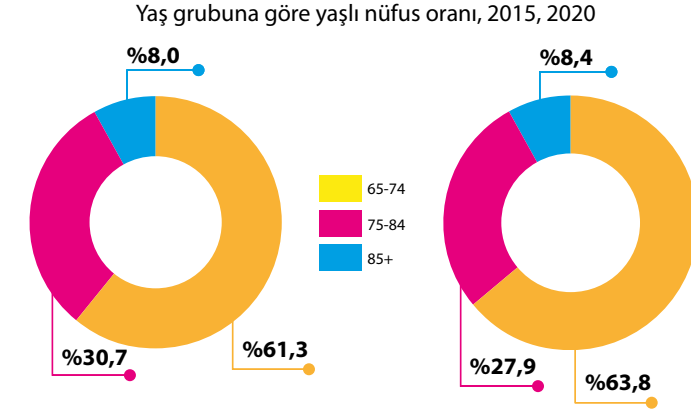
Tablodaki verilere göre yaşlı nüfus oranının en fazla olduğu ilk üç ülkenin Monako, Japonya ve Almanya olduğu görülmektedir. Yaşlı nüfus oranının en düşük olduğu ilk üç ülke ise Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Angola olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye ortalamasının ise dünya ortalaması ile aynı olduğu görülmektedir.

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1935-2000; TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2008-2020 TÜİK, 2018 Nüfus Projeksiyonları, 2025-2080

Tabloya göre Türkiye'de yaşlı nüfus oranının giderek arttığını ve 2050 yılından sonra 0-14 yaş grubunun nüfusa oranının yaşlı nüfusun nüfusa oranının altında kalacağı öngörülmektedir. TÜİK (2020) verilerine göre yaşlı nüfusun 7 milyon 953 bin 555 kişi olduğunu söyleyebiliriz. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %9,5'tir. Yaşlı nüfusun %44,2'sini erkek nüfus, %55,8'ini kadın nüfus oluşturmaktadır (TÜİK,2020). Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2025 yılında %11,0, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060

yılında %22,6 ve 2080 yılına %25,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK,2020).

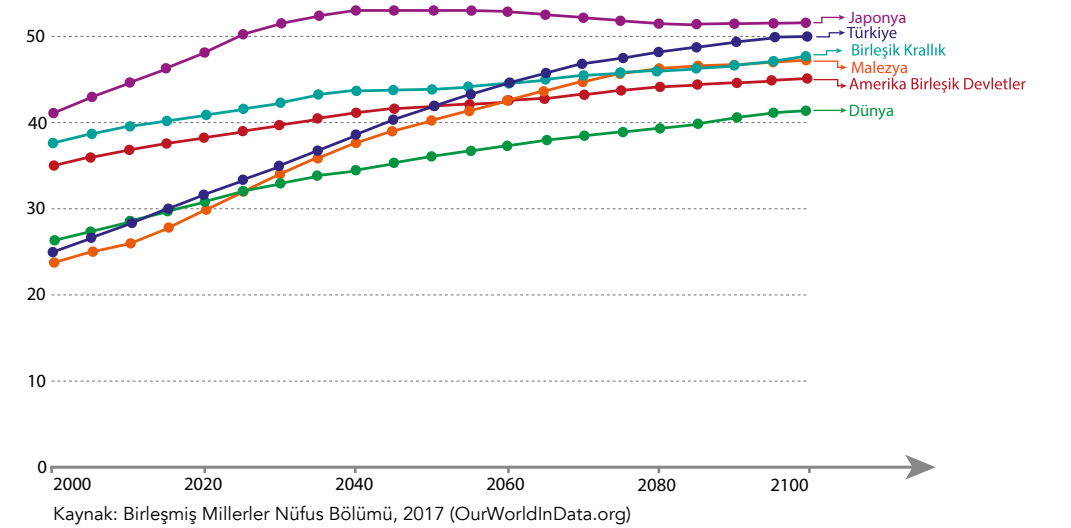
Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2015, 2020

Grafikte görüleceği üzere Türkiye'de 2020 yılında 2015 yılına göre genç yaşlı ve ileri yaşlı nüfus oranında artış olduğunu söyleyebiliriz.

3.1. Dünya ve Türkiye Nüfusunun Ortanca Yaşı

Yaşlılık, Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre çevresel faktörlere uyum sağlama yetisinin giderek azalması anlamına gelmektedir. Dünya nüfusunun gün geçtikçe yaşlanmasının yanı sıra neredeyse dünyadaki her ülke, nüfusları içindeki yaşlı bireylerin sayısında ve oranında bir büyüme yaşıyor. Nüfusun yaşlanması, aile yapıları ve nesiller arası bağların yanı sıra işgücü ve ekonomi gibi mal ve hizmetlere yönelik talepler de dahil olmak üzere toplumun neredeyse tüm sektörleri üzerinde etkileri olan yirmi birinci yüzyılın en önemli sosyal dönüşümlerinden biri olmaya hazırlanıyor. Önümüzdeki yıllarda pek çok ülkenin artan yaşlı nüfus için kamu sağlık hizmetleri, emekli maaşları ve sosyal koruma sistemleriyle ilgili olarak mali ve siyasi baskılarla karşı karşıya kalacağı öngörülmektedir.(6)

Ortanca Yaş, 2000-2100: Ortanca yaş, nüfusu eşit büyüklükte iki bölüme ayırır: Yani, ortanca yaşın altındaki nüfus kadar, ortanca yaşın üzerinde olan sayıda birey bulunmaktadır.

Kaynak: Birleşmiş Millîler Nüfus Bölümü, 2017 (OurWorldInData.org)

Ortanca yaş, nüfusun yaş dağılımının önemli bir göstergesini sağlamaktadır. Bir popülasyonun "orta noktasını" gösteren bu medyan yaşa göre, medyan yaştan daha büyük olan birey sayısı ile bu yaştan daha genç olan birey

sayısı birbiriyle aynı olduğu ifade edilmektedir. Dünya nüfusunun geneline ve aynı zamanda Türkiye'deki medyan yaş oranına baktığımızda ortalanca yaşın artması sebebiyle dünya nüfusunun gittikçe yaşlandığını gözlemlemek mümkündür. 2020 yılında Türkiye'de ortalanca yaşı 31.6'yı gösterirken önümüzdeki yüz sene içerisinde Türkiye'nin ortalanca yaşının 50 yaşın üzerine çıkacağı öngörülmektedir.

3.2. Dünyada ve Türkiye'de Yaşlanma Hızı

Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yaşlanma Hızı

Ülkeler	Nüfusun %7'sine	Nüfusun %14'üne	Geçiş süresi ulaştığı yıl
Fransa	1865	1980	115
İsveç	1890	1975	85
Avustralya	1938	2011	73
ABD	1945	2013	69
İngiltere	1930	1975	45
Japonya	1970	1996	26
Türkiye	2012	2039	27

Kaynak: "Yaşlanan Nüfus, Sorunlar ve Politikalar: Türkiye İçin Bir Değerlendirme," Eser ve Aksu, 2021, s. 548

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye'nin en hızlı yaşlanan toplumlardan bir olduğu ortadadır ve çok hızlı gerçekleşen bu demografik dönüşüm olduğunu söyleyebiliriz. Demograflara göre toplumsal yaşlanmayı belirleyen üç temel dinamik düşen doğum oranları, azalan ölüm oranları ve göçtür (Arun, 2016, s. 29).

Son yüzyılda yaşam koşullarındaki iyileşme özellikle tıpta ve teknolojiye önemli gelişmelerin yaşanmasıyla insan ömrü tarihte hiç olmadığı kadar uzamıştır.

Dünya Sağlık İstatistikleri Raporuna göre dünyada ortalama yaşam süresi 2019 yılına göre 72,74 yıldır. Ekonomik İş Birliği Kalkınma Teşkilatı (OECD) verilerine göre ortalama yaşam süresinin en uzun olduğu on ülke içinde İsviçre (82,8), İtalya (82,7), Japonya (82,7), İzlanda (82,4) İspanya (82,4), Fransa (82,2), Avustralya (82), İsveç (81,9), İsrail (81,8), Norveç (81,4) yer alır. Türkiye'de ortalama yaşam süresi ise aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

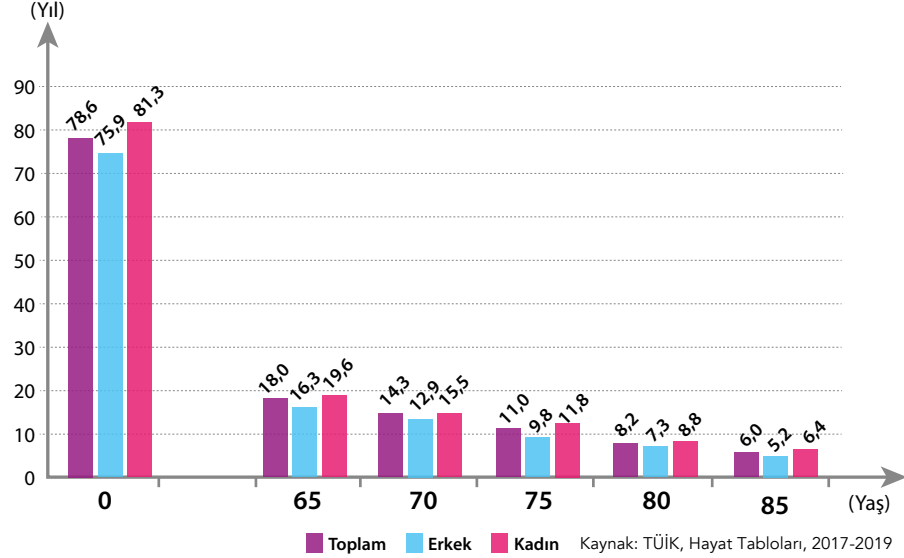
Türkiye'de ortalama yaşam süresi

Dönemi	Ortalama Yaşam Süresi	Kadın Ortalama Yaşam Süresi	Erkek Ortalama Yaşam Süresi
2020	78.6	81.3	75.9
2012	75	78	72
2008	73.6	75.8	71.4

Kaynak: <https://tr.wikipedia.org/>

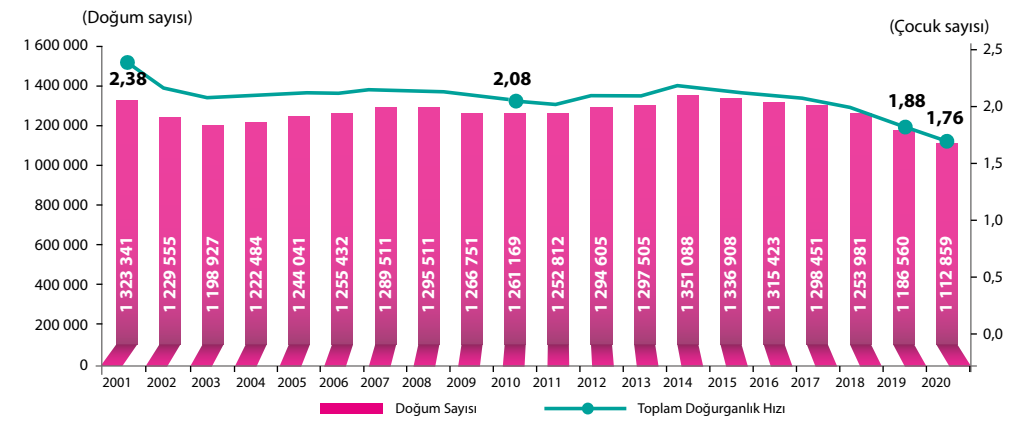
Yaş ve cinsiyete göre beklenen yaşam süresi, 2017-2019

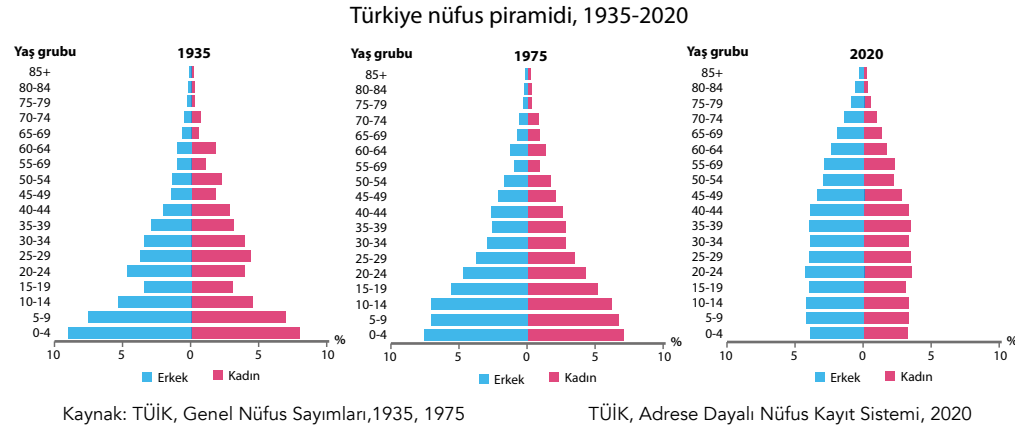
Yukarıdaki iki tabloda görüleceği üzere kadınların ortalama yaşam süresi erkeklerin ortalama yaşam süresine göre daha fazladır. Ülkemizde 65 yaşına ulaşan bir bireyin kalan yaşam süresi ortalama 18,0 yıldır (TÜİK, 2020).

Demografik dönüşüme sebep olan ve yaşam süresini etkileyen bir diğer faktör doğurganlık hızının düşmesidir. Dünya genelinde 1969 yılında 4,8 olan toplam doğurganlık hızının günümüzde 2,5'e gerilemiştir.

Doğum sayısı ve toplam doğurganlık hızı, 2001-2020

Ülkemizdeki doğurganlık hızı 2001 yılında 2,38 iken 2020 yılına gelindiğinde 1,76'ya düşmüştür. Buna göre doğurganlık nüfusun yenilenme hızı olan 2,10' un altında kalmıştır (TÜİK,2020). **Nüfusun yenilenememesi ise karşımıza hızla yaşlanan bir ülkeyi koymaktadır.** Ülkemizdeki ortalama yaşam süresinin artması ve doğurganlık oranının düşmesiyle orantılı olarak demografik dönüşümün nasıl gerçekleştiğini aşağıdaki nüfus piramidi daha net ortaya koyacaktır.

3.3. Sosyal Yaşlanma

Yaşlıların toplam nüfusa olan oranı sorunun büyük olduğunu göstermese de giderek artan yaşlı oranına baktığımızda bu sorunun ilerleyen yıllarda ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkacağını görmekteyiz. Sosyal yaşlanma açısından ele aldığımızda yaşlılar topluma kolay adapte olamamakta ve bu da ekonomik, fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunları beraberinde getirmektedir. Bu sorunların hafifletilmesindeki en önemli nokta yaşlıların yaşam doyumunun sağlanabilmesidir. Yaşlı bireylerde ölüme yaklaşma ve toplum tarafından dışlanmanın etkisini açıkça görebiliriz. Bununla birlikte yaşam doyumu da sağlanamayan yaşlıların psikolojisinin olumsuz etkilendiğini kaygı ve depresyon düzeylerinin arttığı görülebilmektedir.

Toplumun yaşlılığa ve yaşlıya yönelik algısı ve tutumu da yaşlılığın sosyal boyutunu etkilemektedir. Bu şekilde yaşlıların salt tüketici ve zararlı bireyler olarak görülmeleri yaşlıların sosyal yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Oysa yaşlılığın toplumsal kabulünde bu tarz sorunlara çözüm bulunabilir.

Fiziki çevre, teknoloji gibi faktörler nedeniyle kültürel değişim çok hızlı olmaktadır. Geleneksel geniş ailede her yaştan insan birlikte yaşamaktaydı ve bu ailelerde yaşlıların hürmet görmesine sebep olan şey yeni gelen nesillere kültürel aktarımı yapmalarıydı. Bu ailelerde ailenin en yaşlı üyesi en önemli üyeydi, aile reisiydi. Aileyi korur toparlayıcı bir konumda bulunurdu. Aile içi sevgi bağlarını güçlendirir, kuşaklar arası bağların kurulmasını sağlardı. Aileye özgü adet, gelenek ve göreneklerin yeni nesillere aktarılmasında önemli bir konumda yer alırdı.

"Geçmiş yıllarda kültürel ürün tek bir kuşak tarafından oluşturulur ve aktarılırken günümüzde ortalama yaşam süresinin artmasıyla nesiller eş zamanlı olarak yaşamakta ve kültürel ürünü birlikte ürettikleri kabul görmektedir. Bu sebeple günümüzde nesilden nesle kültür aktarımı ehemmiyetini kaybetmiştir. Bu durum da yaşlılara verilen değer ile doğrudan alakalıdır. Yaşlıların otorite sayılmaları ve diğer nesiller tarafından taklit edilen konumda olmaları **günümüz şartlarında kültür aktarımı pek çok kaynaktan hızlı bir şekilde olduğu için yaşlıların bulunduğu bu önemli konumu sarsılmıştır. Toplum yaşlıların bilgeliklerinden ve rehberliğinden yeterince yararlanamaz hale gelmiştir.** Bu durum yaşlıların yalnızlık ve dışlanmışlık hislerini arttırmaktadır." (Kalkan, 2008)

3.4. Pandemi Süreci ve Yaşlılar

2019 yılının son aylarında ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alıp yepyeni bir süreç başlatan COVID-19 pandemi sürecinin başlarında DSÖ tarafından virüsün yetişkinleri etkilediği özellikle de yaşlıların daha duyarlı olduğu, 65 yaş ve üzerinde ölüm riskinin arttığı bildirilmiştir. Yaşlı bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal nedenlerden dolayı virüsten en fazla etkilenen gruplardan biri olmuştur.

Ülkemize baktığımızda yaşlıları korumaya yönelik ilk kısıtlama 21 Mart 2020 tarihinde gerçekleşti. Yaşlıları korumaya yönelik alınan bu kararın olumlu yanı olduğu kadar yaşlı bireyler açısından olumsuz tarafları da epey fazla diyebiliriz. Bu dönemde medyanın gündeminde "65 yaş ve üzeri riskli grup" şeklinde manşetler, başlıklar, alt yazılar, gönderiler en sık gördüğümüz şeylerden biri oldu. Bu şekildeki ifadeler yaşlı bireyler dışında kalan herkeste bir rahatlama sağlarken yaşlı bireylerde korku ve kaygıya sebep oluyordu.

Bu süreçte yaşlılar başkalarına bağımlı olma (yiyecek ve ilaç alma, bankadan para çekme, ...), sosyal izolasyon, aile dinamiklerinde değişme, ruhsal/zihinsel sorunlar, hareketsiz yaşam, gün ışığından yararlanamama, işyerlerini kapatmak zorunda kalma, sağlık kontrollerine gidememe, yaş ayrımcılığı riski sorunlarıyla karşı karşıya kaldılar. Yaşlı bireylerin evde kalmaları da günlük aktivitelerini yerine getirebilmeyi epey zorlaştırmıştır.

Pandemi döneminde insanların evlerinde kalmalarıyla internet kullanımı artmış, evden çalışma gündeme gelmiş, insanların online ortamda görüşmeye başlamışlardır (görüntülü konuşma, mesajlaşma vs.). Bununla birlikte HES kodu, e-nabız, e-devlet gibi internet üzerinden bazı işlerin halledilmesi, COVID-19 ile ilgili günlük gelişmelerin sosyal medyadan takip edilmesi gerekmiştir. Ancak yaşlı bireylerin akıllı telefon, internet ve sosyal medya kullanma oranları oldukça düşüktür ve bu konuda oldukça sınırlılıklar barındırmaktadırlar. Yani sürecin bu şekilde işlemesi yetişkin ve gençlerin sahip olduğu online ortamın bazı getirilerinden yaşlı bireylerin mahrum olduğunu gösterir. Bunun sonucunda yaşlı bireylerin bu bakımdan da dezavantajlı başkasına bağımlı hale geldiğini söyleyebiliriz.

3.5. Sağlıklı Yaşlanma (Başarılı Yaşlanma)

Bütün ülkelerde yaşlı nüfus hızla artmaktadır. Uzun yaşam kişiler ve toplumlar açısından arzu edilen bir durumdur. Ancak artan yaşlı nüfusun topluma ekonomik ve sosyal açıdan yük oluşturmamasının önüne geçilmesi için çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bu amaçla DSÖ tarafından "sağlıklı yaşlanma" kavramı geliştirilmiştir. Türkiye Sağlık Bakanlığı da DSÖ ile uyumlu olarak 2015-2020 yılları arasında "Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı"nı benimsemiştir.

Aktif yaşlanma yaşlıların günlük yaşamlarında sosyal psikolojik ve fizyolojik olarak aktif olmalarını ifade eder. Aktif yaşlanma süreci yaşlıların topluma katıldıkları, yaşamdan zevk aldıkları, sağlık maliyetlerinin daha az olduğu ve toplumun ekonomik, sosyal, politik aktivitelerine katılabildikleri bir süreci ifade eder bunun sonucunda da yaşlıların yaşam doyumları artar.

Yaşlılar için sağlıklı yaşlanma stratejisi: Kuramsal çerçeve
(Seniors Services, 2010:9'dan uyarlanmıştır).

Kaynak: Aktif yaşlanma ve Sağlıklı Yaşam İçin Güçlendirme Becerileri (Kalkınma & Kalaycı, 2020).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Evlenme ve Boşanma

• Mikro Düzeydeki Çalışmalar:

- Boşanma riskinin en yüksek olduğu dönem öncelikle ilk 5 yıl, ardından 6–10 yıllar arasındır. Pek çok araştırmada da görüldüğü üzere boşanmayı arttıran faktörlerin bir kısmı bireysel ve çift ilişkisine dair faktörlerle ilişkili iken, sosyoekonomik sebepler de boşanmadaki artışta rol oynamaktadır. Ayrıca çiftin yakın çevresi ile ilgili dinamikler de (çocuk yetiştirirken yeterince destek alamamak, geniş aileyle ilişkilerin yürütülmesindeki zorluklar... gibi) boşanmada rol oynayabilmektedir. Boşanma nedenlerin bir kısmı çiftin etki alanındadır (Örneğin telefon, oyun bağımlılığı; diğer bağımlılıklar, iletişim sorunları, gibi) ve davranış değişikliği ile ilerleme kaydedilebilecek durumlarla ilişkilidir. Bu faktörler için özellikle evliliğin ilk 10 yılında çiftlere eş ilişkisi ve ebeveynliğe dair danışmanlık desteği sunulabilir.
- Evlilik Öncesi Danışmanlık:** Yeni evlenecek çiftlerin özellikle genç yaşlarda evlilikle ilgili bilgisiz olabildiği gözlenmektedir. Genç kadınlara ve erkeklere değişen formatlarda evlilik öncesi/ evlilik hazırlığı eğitimleri verilebilir. Evlenmekte zorluk çeken gençlerin profesyonel olarak eşleştirilmesini ve evlenme girişimi süresince desteklenmesini sağlayacak oluşumlar desteklenebilir. Evlenmeyi kolaylaştırma amaçlı (maddi teşvik ve süreçte psikososyal destek gibi) uygulamalar teşvik edilebilir.

• **Toplumla Çalışma ve Yapısal Önlemler:** Boşanmadaki artışın sebepleri arasında sosyal, ekonomik, kültürel sebepler de bulunmaktadır. Bu faktörler için toplumdaki yapısal dönüşümler üzerinde durulmalıdır. Örneğin ekonomik kriz dönemleri aile içi ilişkileri yakından etkileyebilmektedir. Örneğin raporda görüldüğü üzere erkeğin ailenin geçimini sağlayamıyor oluşu Türkiye’de kadınlar için ikinci sıradaki boşanma sebebidir. Bu nedenle özellikle kırılgan dönemlerde ailelere sunulabilecek sosyal ve ekonomik destek önlemleri arttırılmalıdır. Bu amaçla devlet kurumlarına çağrıda bulunulabilir ve sivil toplum kuruluşları yardım faaliyetlerini arttırabilir. Aile düzeyinde çözülmesi zor konulardan biri de aile içi şiddettir. Sosyolojik bir olgu olan ve nesilden nesile de aktarılabilen aile içi şiddet en yıkıcı biçimiyle çocuk ve kadına yönelik olandır. Şiddetin her biçimiyle toplumun kültürel yapısıyla ters düşmeyen mücadele stratejileri geliştirilmelidir.

• **Ebeveynlik Desteği:** Eşler arası çatışmayı arttıran önemli faktörlerden biri de çocuk bakımı ve eğitimine dair eşler arası anlaşmazlıklardır. Bu anlaşmazlıklar bireysel görüş ayrılıklarından kaynaklanabildiği gibi, çocuk bakımının organize edilmesindeki ya da ev içi rol paylaşımındaki sorunlardan da kaynaklanabilmektedir. Bu sorunlara çözüm olarak bir taraftan

• **Boşanma Danışmanlığı:** Boşanma bazı durumlarda kaçınılmaz olmaktadır ve boşanma süreci eşler ve çocuklar için yıpratıcı olabilmektedir. Çiftlerin boşanma sürecini nasıl yöneteceklerini bilmemesi, ihmal, istismar gibi durumların varlığı boşanma sürecini daha da yıpratıcı hale getirebilmektedir. Bu dönemlerde ailelere sunulan boşanma danışmanlığı son derece önemlidir. Dernekte boşanma danışmanlığına odaklanan hizmetler tasarlanabilir. Hizmete erişim zorluğu çeken bireyler için tele hizmetler (telefon, internet üzerinden sunulan hizmetler... gibi) hizmetler yenilikçi projelerle yapılandırılabilir. Kamu kuruluşlarına (örnek: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) ya da uluslararası kuruluşlara (Örnek: Avrupa Birliği) bu içerikte projeler sunulabilir.

4.2. Yaşlanma

• Hızla yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için sağlıklı yaşlanma ve yerinde yaşlanma ilkeleri gözetilerek kısa, orta ve uzun vadede gerçekçi planlamalar yapılmalıdır. **Yaşlıların mümkün olduğu kadar ait oldukları çevrede (ev, mahalle, şehir...) yaşayabilmeleri sağlanmalıdır.** Yaşlıların olabildiğince kendi evlerinde ve aile çevrelerinden uzaklaşmadan bakım alabilmeleri için destekleyici çevrelerin oluşturulması son derece önemlidir. Yaşlıların her türlü psikososyal ihtiyacının yerinde giderilmesi için düzenlemeler yapılmalı, yaşlı dostu belediyeler ve yaşlı dostu şehirler gibi oluşumlar desteklenmelidir.

• Evde bakım süreçlerini kolaylaştıracak kapasite geliştirme girişimlerine öncelik verilmelidir. Özellikle evde bakım için gerekli iş gücünü yetiştirmek için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Yaşlıların aile bireyleri tarafından bakıldığı durumlarda bakım verenlere zaten sunulan maddi desteği yanı sıra psikososyal destek de

verilmelidir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen Yades benzeri projeler yaygınlaştırılmalıdır.

• Dünyada toplu halde bakım veren büyük kurumlar (büyük huzur evleri gibi) popülerliğini yitirmektedir. Yerinde yaşlanma ve sağlıklı yaşlanma ilkeleriyle uyumlu olarak yaşlı bakımında bakım skalasında evde bakım ile kurum bakımı arasında bulunan hizmet modelleri yaygınlık kazanmıştır. Bu modelde yaşlılar ya kendi evlerinde (evde bakım), ya da kurumlar tarafından sağlanan evlerde yaşamlarını sürdürebilmektedir. “Cep darülaceze” benzeri, yaşlıların bir evde küçük gruplar halinde bakım aldığı yaşam evi modelleri yaygınlaştırılmalıdır. Bu modellerde yaşlı tam bağımlı değildir, fakat ihtiyaç duyduğu düzeyde destek almaktadır.

• Türkiye Yaşlanma Ulusal Eylem Planı’nın da parçası olduğu üzere yaşlı istismarına karşı her türlü önlem alınmalıdır. Önleyici bir müdahale olarak toplum yaşlı ihmal ve istismarının her türü (duygusal, fiziksel, ekonomik...) ile ilgili bilinçlendirilmelidir. Toplum içerisinde ve kurum çatısı altında yaşlı istismarı ile mücadele için somut ve güncel eylem ve uygulama planları yapılmalıdır.

• Toplum yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili tüm boyutlarıyla bilgilendirilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Bu amaçla somut adımlar içeren eylem planları güncellenmelidir.

• Tüm yaşlılar, özellikle yalnız yaşayanlar için kaza ve yaralanmaları önleyici tedbirler alınmalı, bu amaçla alınacak somut adımlar, güncel eylem planlarının parçası olmalıdır. Yaşlıların evlerinin yaşlının bakım ihtiyacına göre uyarlanması da bu önlemlerin parçasıdır. Yalnız yaşayan yaşlılar için yaşam hattı gibi projeler uygulamaya geçirilmelidir. Teknolojinin imkanları kullanılarak düşme gibi durumlarda yaşlıların kollarında taşıdıkları saat gibi bir aletin tuşuna basarak yardım çağırması sağlanabilir. Bu uygulamaları yaygınlaştırmak için sivil toplum–kamu işbirlikleri güçlendirilmelidir.

• Sağlıklı yaşlanmayı desteklemek amacıyla yaşlıların fiziksel aktivite düzeyini arttırmaya yönelik planlamalar yapılmalıdır.

4.3. Genel Öneriler

• Aile refahı ve aile politikaları alanında verilen ve evlenme, boşanma ve yaşlanma alanlarına öncelik veren proje ve araştırmalar için fonlar attırılmalıdır. Bu fonlar üniversite, kamu, sivil toplum ve özel kuruluşlara yönelik olmalıdır. Fonlarda yenilikçi uygulamalara öncelik verilmeli, proje ve uygulamaların etki analizi de içermesine dikkat edilmelidir.

• İstatistik ve projeksiyonlarda Suriyeli ve diğer ülkelerden göçle gelen nüfus dışarıda tutulmaktadır. Suriyelilerin yasal olarak Türkiye toplumunun bir parçası olması durumunda demografik ve sosyolojik süreçlerde nasıl farklılıkları yaşanacağı üzerine çalışmalar acilen başlatılmalı ve eylem planları ihtimaller göz önünde bulundurularak güncellenmelidir.

DİPNOTLAR

- 1) Kordinatör
Dr. Aslıhan Nişancı (Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi)
Münevver Karataş (Mutlu Aile Mutlu Çocuk Derneği Akademik Birim Sorumlusu)
Araştırmacılar: Ayşegül Yıldıztutar, Hamide Gül, Nisa Özer, Rümeysa Gündüz, Şevval Sezen, Tuğba Doğan
- 2) Rapor dergimizde özetlenerek kullanılmıştır. Tam metine ulaşmak için; <http://mutluaile.org.tr/?h236/aile-raporu-2021>
- 3) Ülke karşılaştırması için bu internet sitesi ziyaret edilebilir: Our World in Data, <https://ourworldindata.org/marriages-and-divorces#divorce-rates-increased-after-1970-in-recent-decades-the-trends-very-much-differ-between-countries>
- 4) Küresel ölçekte kaba boşanma hızı oranları ve sıralamaları için şu site ziyaret edilebilir: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/divorce-rates-by-country>
- 5) <https://revisesociology.com/2015/03/29/explaining-changing-patterns-marriage/>
- 6) United Nations Department of Economic and Social Affairs, (2019), GLOBAL ISSUES Ageing

SAKARYA GENÇLİK PROFİLİ ÇALIŞTAYI(1)

22 Mart 2002 tarihinde Sakarya ilimizde **Enderun Özgün Eğitimciler Derneği** üyesi olarak bizimde katkıda bulunduğumuz çok geniş katılımıla **SAKARYA GENÇLİK PROFİLİ ÇALIŞTAYI** düzenlenmiştir. Ciddi bir ön hazırlıkla yapılan bu çalıştay sonuçlarının özelde Sakarya gençliği olmak üzere ülkemiz gençlik profili hakkında da gerçeğe yakın sonuçlar ürettiğini düşünmekteyiz. Bu çalıştayı geniş özetini tüm okuyucularımızın faydasına sunuyoruz. Çalışmanın tam metnine ulaşmak için (https://gencmer.sakarya.edu.tr/sites/gencmer.sakarya.edu.tr/file/Sakarya_Genclik_Profil_Calistay_Raporu.pdf)(2)

Kamu Kurumu Temsilcilerinin Değerlendirmeleri

Gençlere yönelik kurumsal faaliyetleri sebebiyle, kamu kurum temsilcilerinin Sakarya'daki gençlere yönelik gözlem ve tespitleri oldukça önemlidir. Bu noktada ele alınan başlıklar ve öne çıkarılan hususlar aşağıdaki gibidir;

Gençlerin bazı alanlarda kaygı ve endişe içinde oldukları görülmektedir. Bu kaygılar demografik değişkenlere göre çeşitlenmektedir. Gençler; **donanımlı, özgüveni yüksek ve potansiyel sahibidir** ancak iyi örnekler gösterilerek gençler doğru yönlendirilmelidir.

Genç **erkeklerde iş bulma kaygısı** dikkat çekmektedir. Geçmişten farklı olarak **genç kızlar da gelecek kaygısı** ve iş kaygısı taşımaktadır. Gençler arasında **zararlı madde kullanımı** artmakta denetimsiz alanlarda bu

eğilimleri besleyen ortamlar bulunmaktadır.

Gençler arasında **sosyal medya kullanımı** artmaktadır ancak bu olgu dijitalleşmenin gereklilikleri ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu realiteyi yok saymadan beraberinde ortaya çıkabilecek sorunlar ile yüzleşilebilmeli ve çözüm önerileri getirilebilmelidir. Gençlere, dijital platformların doğru kullanımının öğretilmesi, gençlerin bu konuda yönlendirilmesi pandemi ile daha açık bir gereklilik haline gelmiştir. **Dijital bağımlılık** konusu da bu çerçevede **yeniden ele alınmalıdır**.

Gençlerle yetişkinler arasında bir **iletişim problemi** vardır ancak katılımcılara göre sorun ağırlıklı olarak gençlerde değildir. Yetişkinlerin, gençleri anlama konusunda çaba sarf etmesi gerekmektedir. Yetişkin katılımcılar, gençlerin aileleri tarafından yeterince anlaşılamadığını, **gençlerin bilgidan çok ilgiye** ihtiyacı olduğunu gözlemlemektedir.

Gençlerde değerleri bilme konusunda bir problem yoktur. Ancak bunların uygulanmasında problemler bulunmaktadır. Gençlerde **değer anlayışı ve sorumluluk anlayışı değişmektedir**. Bu durum kuşaklararası farklılaşmanın yansıması olarak görülebilir. Değer anlayışındaki değişim gençlerin hayata bakışını belirlemektedir. Bu sebeple gençlerin **değerlerinin anlaşılmasına** ihtiyaç vardır. Gençlerin değerlere yönelik kayıtsızlığına, uygun yöntemlerle müdahale

edilebilir. Bu konuda şehirleşmenin artmasıyla esneyen toplumsal denetim mekanizmalarını işletmek gerekir.

Türkiye'de **gençlerin dindarlığı** yanlış bir zeminde konuşulmaktadır. Aslında toplumun bütününde gözlemlenen değişim gençlik üzerinden gündeme gelmektedir. **Kimlik inşasını gerçekleştiremeyen gençler**, dini altyapısı güçlü olan ailelerden gelse bile dine mesafeli olabilmektedir.

Gençler, din-siyaset ilişkisi konusuna dikkat edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Son dönemde fazlaca gündem olan gençlerin deizme ve ateizme kaydığı yönündeki gözlemler çalıştay katılımcıları tarafından doğrulanmamıştır.

Devlet kurumları gençlere yönelik bazı imkânlar sunmaktadır. Ancak **oryantasyon eksikliği** sebebi ile gençlerin bir kısmı bu imkânların varlığından haberdar değildir. Bu konuda oluşturulacak iletişim ağı gençlerin imkânlarla erişimini kolaylaştıracaktır.

STK/Özel Sektör Katılımcılarının Değerlendirmeleri

Gençlik çalışmalarında önemli paydaşlardan biri de STK'lar ve özel sektör temsilcileridir. Bu kuruluşlar farklı sosyo-ekonomik koşullardaki gençlere temas etmektedir. Bu nedenle özellikle istihdama yönelik dönüşümlerin resmedilmesinde başvurulması gereken kaynaklardan biridir.

Üniversite mezunu sayısı hızla artmaktadır. Ancak katılımcılara göre **istihdam politikaları** ile gençlik politikaları arasında uyumsuzluk bulunmaktadır.

Öğrencilerin **sektör tarafından desteklenmesi** mümkündür. Sakarya'nın bu konuda potansiyeli iyi noktadadır. Gençlere, girişimcilik alanı başta olmak üzere liderlik yapacak **"dijital liderleri"** örnek göstermek yerinde olacaktır.

Değişen ve gelişen dünyayı görmeli ve **sosyal medyayı** gençlerin yaptığı gibi bir iletişim aracı olarak değerlendirmeliyiz.

Gençlerin **özgürlük tanımında problemler** bulunmaktadır. Gençler mutlak hürriyet istiyorlar; ancak **sınırsız bir özgürlük olamayacağından** özgürlüğün sınırlarının gençlere anlatılması gerekmektedir. Diğer bir deyişle özgürlük algısının sosyolojik zemini önem taşımaktadır.

Gençlerin **iyi yönlerinin görülmesi** gerekiyor. Gençlerin ailelerine güvenebilecekleri, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanabileceği bir ilişkinin tesis edilmesi gerekiyor. Bu konudaki eksiklikler bağımlılığı da tetikliyor.

Bağımlılık gençliğin önemli sorunlarından biridir. **Bağımlılık yaşı** giderek düşmektedir; ancak bunun sadece Türkiye'de değil **dünyada arttığını** bilmek gerekiyor. Maddi kaygılarla açılan denetimden uzak mekânlar konusunda **resmi kurumlar** daha fazla rol almalıdır. Bu hususun STK/özel sektör temsilcileri tarafından dile getirilmesi ayrıca önemli görülmektedir. Diğer taraftan hem bağımlılıkla mücadelede hem de bağımlılığa giden

yolların görülebilmesi sürecinde medya araçları ve eğitim kurumlarına büyük sorumluluk düşmektedir.

Öğrenci Temsilcisi Katılımcıların Değerlendirmeleri

Gençlerin beklenti ve sorunlarının gençlerin gözünden nasıl görüldüğü olgunun anlaşılabilmesi için vazgeçilmez bir durumdur. Çalıştayı paydaşı olarak yer alan gençlerin görüşleri aşağıda yer almaktadır;

Eğitim müfredatı ile ilgili değerlendirmelerinde öğrenci temsilcileri, sektöre yönelik **uygulamalı eğitimin gerekliliğine** vurgu yapmıştır. Üniversitelerin bu konudaki imkânları öğrenciler tarafından önemsenmekte ve geliştirilmesi istenmektedir.

Gençler, kendilerinin tanımlandığını, ait olmadıkları ve kendilerini öyle hissetmedikleri bazı **kategorilere dâhil edildiklerini** belirtmekte ancak kendilerini tanımlamaya yönelik olan bu kategorileri benimsemediklerini ifade etmektedirler.

Gençler, içinde yaşadıkları şartlar ve dönem gereği daha çok **sorunlarını dile getirme eğilimindedir**. Öğrencilerin bir kısmı **ekonomik problemler** yaşadıklarını, ekonomik yetersizlikler sebebiyle hedeflerini gerçekleştiremediklerini ifade etmekle birlikte diğer bir kısmı her dönemde zorlukların yaşanabileceğini belirterek daha **kabul edici bir tutum** benimsemektedirler. Bazı öğrenciler ekonomik standardı yüksek **kafelerin devamlı dolu olmasından yola çıkarak** öğrencilerin ekonomik zorluk yaşadıkları iddiasının genellenemeyeceğini ve **mağduriyet söylemine başvurulduğunu** ileri sürmektedir. Bu yaklaşımın bizzat öğrenci temsilcileri tarafından dile getirilmesi dikkat çekicidir.

Öğrenciler **sosyal medya kullanımının yaygınlaştığını** belirtmekte ve bu artışı **sosyalleşme eksikliğine** bağlamaktadır.

Öğrenci temsilcilerine göre, gençlerin yaşları gereği bazı şeylere karşı **özentisini doğal karşılamak** gerekir. Onlara rol model gösterilmelidir. Çünkü günümüzün gençleri çok **farklı bir dünyada yetişmektedir**. Bilgi kaynakları ve etkileşim alanları oldukça geniştir.

Çalıştay katılımcısı öğrencilerden bazıları, gençlerin değer anlayışlarından yoksun yetişmesinin onlarda **anlam arayışı** doğurduğunu ifade etmektedir.

Çalıştay katılımcılarının görüşleri, paydaşların Sakarya gençliğine yönelik bazı konularda benzer görüşlere sahip olduklarını, bazı konularda da farklı düşündüklerini göstermektedir.

SAKARYA GENÇLİK PROFİLİ ÇALIŞTAYI

Kamu kurumları, özel sektör/STK temsilcileri ve öğrenci temsilcileri gençliğe dair neler konuştu?

SAKARYA GENÇLİK PROFİLİ ÇALIŞTAYI RAPORU

Yaşam, bebeklikten yaşlılığa kadar birçok gelişim döneminden oluşur. Gelişim psikologları gençliği; ergenlik ve beliren yetişkinlik olmak üzere birbirini takip eden iki dönemde ele alırlar. Bu iki dönemin ortak özelliği, yetişkinlik dönemine köprü olmasıdır.

Ergenlik, çocukluğun sona erdiği; ancak henüz yetişkin kimliğinin kazanılmadığı, fiziksel, bilişsel ve sosyo-duygusal gelişim alanlarında birçok değişimin yaşandığı bir geçiş dönemidir. Bu nedenle ergenler, bir yandan kendinde meydana gelen değişimlere uyum sağlamaya çalışırken diğer yandan kendilerinden beklenen sorumlulukları yerine getirmeye çalışırlar. Aynı zamanda kimlik arayışı içine girerler ve yeni deneyimler yoluyla kendilerini tanımaya çalışırlar. Merak duygusunun yoğun olduğu bu dönemde ergenler, çeşitli riskli davranışlara ve zararlı alışkanlıklara daha açık hale gelirler. Dolayısıyla ergenlik, yetişkin desteğinin önem kazandığı bir dönemdir.

Beliren yetişkinlik döneminin de bazı temel özellikleri vardır. Bu dönemdeki birey, ergenlik döneminde başlayan kimlik arayışına devam etmektedir. "Ben kimim?" sorusuna cevap aramayı içeren bu arayışta seçilecek mesleğe ve geleceğe dair çeşitli belirsizlikler yaşanır. Bu yönüyle beliren yetişkinlik dönemi, istikrarsızlık ile karakterizedir. Aynı zamanda bu dönemdeki bireyler, çevreye ve diğerlerine odaklanmaktan daha ziyade merkeze kendilerini alırlar ve potansiyellerini değerlendirmeye çalışırlar. Bir ülkenin geleceğini temsil eden beliren yetişkinler için birçok fırsat penceresi bu dönemde açılır. Zira yaşamdaki fırsatların en fazla olduğu dönem, beliren yetişkinliktir. Özellikle kariyer planlamasının yoğun olduğu bu dönemde

farklı seçenekler değerlendirilerek geleceğe ilişkin önemli kararlar verilmeye çalışılır. Dolayısıyla, beliren yetişkinliğin odak noktasını "gelecek zaman" oluşturur. Bütün bunların yanı sıra her gelişim döneminde olduğu gibi bu dönemin de kendine özgü problemleri vardır. Bu nedenle ergenliği ve beliren yetişkinliği içine alan gençlik dönemine ilişkin problemlerin ve bu problemlere dair çözüm önerilerinin tartışılması yapılacak çalışmalar için temel teşkil edecektir.

Sakarya Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya'daki gençlerin profilini belirlemek amacıyla 23 Mart 2022 tarihinde Sakarya Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın desteğiyle "Sakarya Gençlik Profili Çalıştayı" düzenlemiştir. Bu çalıştaya gençlere hizmet sunan kamu kurumu çalışanları ve özel sektör /STK temsilcileri ile üniversite öğrencisi temsilcileri katılmıştır. Çalıştayda ele alınan konular; kamu kurumu, özel sektör /STK ve öğrenci temsilcileri olmak üzere üç alanda değerlendirilmiş ve üç farklı perspektiften gençlik profili belirlenmiştir. Raporun devamında çalıştayda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Çalıştay katılımcılarının kimlik bilgilerinin gizlenmesi amacıyla katılımcılar katıldıkları kategoriye uygun olarak kodlanmıştır. Kodlamalar KK1E, (Kamu Kurumu Erkek/Kadın 1, 2, ...), ÖSK1K, (Özel Sektör /STK Katılımcısı Erkek/Kadın 1, 2, ...), ÖTK1E, (Öğrenci Temsilcisi Katılımcısı Erkek/Kadın 1, 2, ...) şeklinde yapılmıştır. Katılımcıların görüşleri mümkün olduğunca kendi ifadelerine sadık kalınarak verilmiş ancak anlaşılamayan noktalarda anlamda bir değişikliğe gidilmeden ifade ve üslup açısından düzenlemeler yapılmıştır.

Çalıştay, katılımcıların görüşlerini özgür bir ortamda ifade ettiği bir platformda gerçekleştirilmiştir. Raporun

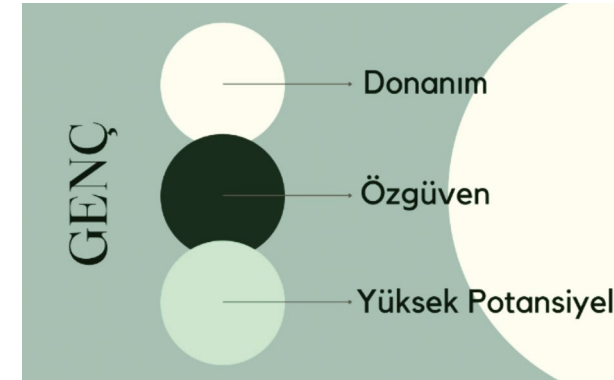
düzenlemesini metin yazarı olarak görev yapan SAÜ GENÇMER araştırmacıları yapmıştır. Metin düzenlenirken analiz biçimi olarak betimsel analiz yöntemi benimsenmiştir. Yazarların metindeki rolü, nitel araştırma yaklaşımı ve odak grup görüşmesinin analiz biçimine uygun olarak metni düzenlemekle sınırlıdır. Bu sebeple metin içinde verilen katılımcı görüşleri SAÜ GENÇMER ve projeye destek veren Sakarya Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın görüşlerini yansıtmamaktadır.

ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ KATILIMCI GÖRÜŞLERİ

A. KAMU KURUMU TEMSİLCİLERİ

Bu bölümde kamu kurumlarının temsilcilerinden Sakarya gençliği öncelikli olarak gençlere dair gözlemlerini paylaşımları istenmiştir. Aşağıda görüşleri verilen kamu kurumu temsilcileri arasında Üniversite (akademisyenler, idari personel), Milli Eğitim Müdürlüğü (öğretmenler, okul yöneticileri), Gençlik Spor İl Müdürlüğü (Kredi ve Yurtlar Kurumu personeli, Gençlik Merkezi çalışanları, Gençlik temsilcileri), Sağlık İl Müdürlüğü temsilcileri, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü temsilcileri, İl Emniyet Müdürlüğü temsilcileri, İl Müftülüğü personeli (manevi rehber, gençlik koordinatörleri, din görevlisi) ve psikolog bulunmaktadır.

1. Gençlerin Potansiyellerinin Değerlendirilmesi- Potansiyeller İçin Altyapı Sağlanması

KK1E: Gençlerimizin ciddi bir enerjisi var ve bunun doğru alanlara yönlendirilmesi gerekiyor. Mesela benim tanıdığım, 6 dil (bunlardan biri İbranice) bilen bir kardeşimiz var. Bilgisayar Mühendisliği okuyor. Gençlerden birisi arayıp yapay zekâ ile çalışan bir silah yapmak istediklerini dile getirdi. Gençlerimizin kendilerini geliştirebilecek etkinlik alanlarının daha fazla açılması gerektiğini düşünüyorum. Enerjilerini harcayabilecekleri bir alan oluşturulmazsa enerjilerini harcayabilecekleri yanlış alanlar bulabiliyorlar.

KK3K: Nostaljik yaklaşımdan (uzaklaşarak), gençlerin potansiyellerini ortaya çıkaran bir bakış açısı geliştirilmesi gerektiğine inanıyorum.

KK5K: Ben gençlerden çok memnunum, gençlerin çok donanımlı olduğunu ve gençlerin özgüvenlerinin çok yüksek olduğunu, kendilerini çok güzel ifade ettiklerini gözlemliyorum. Z kuşağı güzel bir kuşak. Onlarla sevgi bağı, gönül bağı, güven bağı kurabilmenin gerekli olduğuna inanıyorum. Ben gençlerimizden ümitliyim, yeter ki onları gözlemleyip destekleyelim, onlara fırsatlar tanıyalım, güvenelim.

KK9E: Demokratik fırsat penceresi; çocuk nüfusunun çalışma çağındaki nüfustan daha az olmasıdır. Yani çalışma çağındaki nüfusun yaşlı nüfustan ve çocuk nüfustan daha fazla olmasıdır. Türkiye'de demokratik fırsat penceresi 2005 yılında başladı ve bu süreç 30-40 yıl sürüyor. Önümüzde 10 yıl gibi çok az bir süre kaldı. Bu sebeple gençleri bu alanlara yönlendirip ülkeyi kalkındırabiliriz.

KK12E: Bütün olumsuzluklara rağmen çok kaliteli, iyi işler başarabilen gençler, gruplar var. İyi örnekleri göstermiyoruz. Afişe etmiyoruz, örneklemiyoruz.

2. Gelecek Kaygısı

KK1E: Gençlerimizin en büyük problemlerinden biri "Üniversite bittikten sonra atanabilecek miyiz, iş bulabilecek miyiz?". Özellikle erkeklerin üzerinde bir baskı oluyor, askere gitmesi gerekiyor ve belki de evlenmesi gerekiyor. En büyük sorunlardan bir tanesinin bu olduğunu düşünüyorum.

KK6E: Bizim gençlik yıllarımızda çok fazla gelecek kaygısı olmazdı fakat şimdi kızlarımızda çok fazla gelecek kaygısı, iş kaygısı var. Ben de ekonomik bağımsızlığımı kazanmak istiyorum, şeklinde ifadelerde bulunuyorlar.

KK12E: Gençlerde, çalışma da sonuç alamayacağına dair bir inanç oluştu.

KK1E: Üniversite öğrencilerimizin büyük çoğunluğunda gelecek kaygısının var olduğu, mezun olup gittikten sonra atanamama/iş bulamama gibi büyük endişeler taşıdıkları bilinmektedir. Mezun olanlarından ücretli öğretmenlik yapanlar, taksicilik yapanlar ya da hizmet sektöründe çalışanların var olduğu bilinmekte olup bir kısmının ise okuduğu alan ile ilgili alanda atamalarının olduğu tespit edilmiştir.

3. Ekonomik Problemler

KK1E: Maddi olarak da yardımcı olmak zorunda kaldığımız öğrenci kardeşlerimiz oluyor.

KK10K: Maddi sıkıntı çeken öğrencilerimiz var, maddi sıkıntıları aşmadan manevi sıkıntılara nasıl çözüm bulacağız? Bursiyerlerimiz vs. var. Ama önce maddi çözüm sunmalıyız. Öğrencinin düzenli paraya ihtiyacı var. Maddi ihtiyaçlar giderildikten sonra manevi ihtiyaçlar giderilebilir.

4. Zararlı Alışkanlıklar

KK12E: Kötü alışkanlıklara eğilim artıyor. Sigara ve alkol kullanımı yaygınlaşmaya devam ediyor. Gruba dâhil olma isteği bu kullanımları artırıyor.

KK1E: Gençlerimizin yüzde ellisinin sigara alışkanlığının olduğu değerlendirilmiş, yüzde yirmilik bir kısmının ise alkol ve uyuşturucu kullandığı değerlendirilmektedir. Alkol ve uyuşturucu kullanan öğrencilere dair veriler bulunmaktadır. Öğrencilerin denetimsiz alanlarda alkol ve uyuşturucu kullanabildikleri şeklinde bilgiler duyabiliyoruz.

5. Teknoloji/Sosyal Medya Kullanımı

KK1E: Sosyal medya çok fazla kullanılıyor, gençlerimizin bu konuda dikkat etmesi gerektiğini düşünüyorum. Bölücü faaliyet gösteren oluşumlardan özellikle sosyal medyadan gençlerimizi uzaklaştırmaya çalışıyoruz, gençlerin sosyal medyayı doğru anlamda kullanması gerekiyor.

KK2E: Gençlerin çoğu hayatını bilgisayar, telefon ve oyun üzerine kurmuşlar. Gençlerin sosyal medyadan sosyal meydana çekilmesi gerekiyor ve bu manada desteklenmesi gerekiyor. İkinci bir hayat kurmuş

gibiler. Sosyal medyada başka okulda başkalar. Bu anlamda ben de sahanın önemini vurgulamak istiyorum.

KK3K: Eğitimlerimiz dijitalleşti. Bağımlılığa bakış açılarımızı da bu sebeple değiştirmemiz gerekecek. Bağımlılık bilgisayar başında çok zaman geçirmek gibi algılanıyordu, artık zorunlu olarak orada zaman geçirmek ve orayı kullanmak durumundayız. Durum böyle olunca gençlerin teknolojiyi doğru kullanımının desteklenmesine ihtiyaç var. Bir gencin çağını beslemesi gerekiyor. Artık dünya değişiyor.

KK7K: Gençler teknoloji dünyasına doğuyorlar. Yeşilay'daki "Bağlan ama bağımlı olma" sözünü burada tekrar etmek önemli. Teknolojinin bilinçli kullanımı önemli. Teknolojiyi, onların ellerinden alamayız, almamalıyız da. Sadece daha doğru, bilinçli kullanımı konusunda rol model olarak gençleri yönlendirmeliyiz.

KK9E: Sosyal medyadan gençleri uzaklaştırmak yerine sosyal medyayı doğru şekilde yönlendirerek gençleri bu dijital kanala entegre edip bu kanalları da güçlendirip Türkiye'yi kalkındırmanın yolunu bulmalıyız.

KK12E: Teknoloji kullanımı artıyor. "Sanal arkadaş" kavramıyla gerçek ilişkilerden çok, sanal ilişkiler geliştirerek güvenme, sırrını açma eğilimleri yüksek. Sanal ilişkilerin insani ilişkilerden daha fazla önemsendiği bir durum var. Teknolojik aletlerle haşır neşir olmak üst seviyede olmasına rağmen, bu sosyal medya ile sınırlı olup teknolojik okuryazarlık çok düşük seviyede seyrediyor. Örneğin, gençlerin bir kısmı internet üzerinde araştırma yapamamakta veya internet üzerinden

yapılabilecek temel işlevleri yerine getirememektedir. Giyim kuşam algısı; sosyal medyanın yarattığı güzellik algısı ile şekilleniyor. Sosyal medya fenomenlerinin etkisi gözlemleniyor.

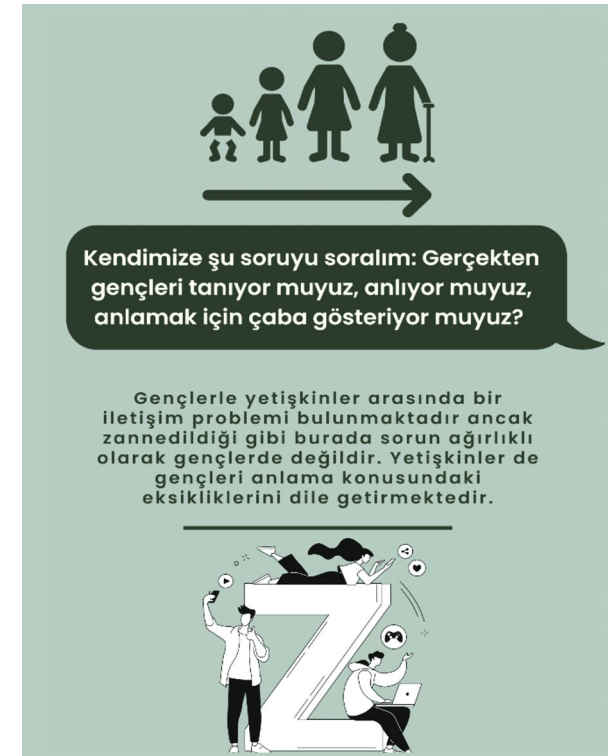
6. Yetişkin-Genç İletişimi

KK1E: Ailevi sıkıntıları olan öğrenci kardeşlerimiz de olabiliyor.

KK2E: Gençler "Büyükler bizimle ilgilenmiyor, onların tek bildiği şey kanunlar, kurallar." diyor. Bu kanun ve kuralları yıkarsak ve gençlerimizin gönüllerine girersek ben bu gençlerimizin hepsini kazanabileceğimizi düşünüyorum.

KK5K: Ebeveynler olarak bizler gençleri anlamakta biraz geride kalıyoruz. Bizler ve gençlerin aralarındaki makas maalesef giderek açılıyor. Anne babalar çocuklarını anlamakta zorlanıyor. Bilgisayar ve telefonla çok fazla ilgilenme diyorlar ebeveynler fakat bakıyoruz ki ebeveynlerin kendileri ilgileniyorlar. Ebeveynlerin söyledikleri ve yaptıklarının aynı olmadığını maalesef görüyorum.

KK6E: Ben yetişkinlerde sorun olduğunu düşünüyorum. Onlar sosyal medyadan bizlere sorunlarını iletiyorlar, gözden kaçırabiliyoruz bunları. Çırpınmak bizim görevimiz, sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz.

KK7K: Kendimize şu soruyu soralım: Gerçekten gençleri tanıyor muyuz, anlıyor muyuz, anlamak için çaba gösteriyor muyuz? Ortak dili bulmak gerçekten çok önemli. Kullandığımız araç aslında verdiğimiz mesajdır.

KK10K: Gençlerin en önemli ihtiyacı bilgi değil; ilgidir. Bilgiye çok rahat ulaşıyorlar; ama samimi bir yüz, bir sıkıntı yaşadığında sığınacağı bir liman bulmak istiyorlar.

KK12E: Gençler, aileler tarafından anlaşılmadığını ve önemsenmediğini düşünüyorlar. Ailelerden olumlu yönlerinin de görülmesini istiyorlar. Baskıcı, kendisini anlamayan aile yerine, neşesini de sevincini de paylaşan, kendisini kabul eden, hayallerini önemseyen aile beklentisi var. Aile içi ilişkilerinin problemlili olması, gençliği il dışı tercih ve yaşama şartlarına sevk ediyor.

KK1E: Gençler, iletişimlerinin büyük çoğunluğunu kendi akranları ile kurmaktadır. Yetişkin insanlar ile ihtiyaç duydukları kadar (markette alışveriş, dolmuşta yolculuk gibi) iletişime geçmektedir ve iletişimlerinde sorun yoktur.

7. Değerlerdeki Değişim

KK4E: Gençlerin değer anlayışı altındaki değişimin diğer tüm maddeleri etkilediğini ve değiştirdiğini düşünüyorum. Yani gençleri gelecekte o değer anlayışına bağlı neler bekliyor. Gençlerin gelecekte sorumluluk anlayışı o değer anlayışına bağlı. O değer anlayışı neyse beklentisi de o. Toplum tasavvuru da o değer anlayışına bağlı. Dolayısıyla değer anlayışının değişmesinin her şeyi değiştirdiğini düşünüyorum. Evet, bugün gençlerin değer anlayışı değişti.

KK7K: Düşünce, duygu, davranış, değerler. Düşünceleri düzenleyen şey değerlerimizdir. Düşünceler fazlasıyla zihnimize gelir, ama onları düzene sokacak olan şey değerlerdir. Gençler bu noktada dünyaya nasıl değer atfediyorlar, bunu anlamak önemlidir.

KK8E: Gençlerin uygunsuz davranışları hukuki anlamda formeldir ama gerçek hayatta informeldir. Belirli ölçülerde müdahale etmemiz gerekir, burada uygun davranmak çok önemli. Uygunsuzluğu sadece cinsellik olarak görmemek gerek, küfür vs. de uygunsuz davranışlardan sayılmalı. Bunları görmezden gelmemeli, müdahale etmeliyiz. Emniyet çalışanları yasalar ile hareket eder. Ama biz informal normları bir kenara atamayız, biz toplumsal normları, değerler üzerine inşa etmeliyiz, uygun yöntemlerle yeterince doğru müdahalelerde kullanmalıyız.

KK9E: Gösteriş merakı çok fazla. Maddi durumu iyi olmasa bile en iyisini giymek, en iyisini yemek, en iyi mekânda fotoğraf çekilmek istiyor.

KK1E: Gençlerimizin çok büyük oranında değer algısının bulunduğu, doğru ya da yanlışın ne olduğunu bildikleri, neyin topluma uygun neyin uygun olmadığını büyük oranda bildikleri görülmektedir. Ancak bu değer yargılarına gençlerin çok az bir kısmının uymadığı, yani sigara içen bir babanın çocuğuna oğlum sigara zararlı içme demesi gibi benzer bir durumun olduğu değerlendirilmiştir. Şehir kültürü ile bilinmezlik durumunun ortaya çıkması ile toplumun değer yargılarına aykırı davranışları halinde onları eleştirecek, ayıplayacak kimsenin olmaması sebebiyle daha rahat bir şekilde değer yargılarına aykırı davranabildikleri gözlemlenmiştir.

8. Din(darlık) Algısı

KK13E: Din sosyoloğu olarak ifade etmeliyim ki, son dönemde çalıştığım merkez ve ilgi duyduğum alanlar açısından konuya baktığımda Türkiye'de dindarlık meselesi yanlış zeminde konuşuluyor. Özellikle gençlik dindarlığı konusunda durum daha fazla böyledir. İstatistikler manipüle edilebiliyor. Dindarlık en çok manipüle edilen alanlardan biridir. Bir kere dindarlık göreceli bir kavramdır. Kamuoyunda bunları konuşanların çoğu bilmiyor. Gerçekte olan şey neslin değişmesi, din ve dindarlık anlayışının değişmesidir. Bu konu sadece gençler özelinde konuşuluyor. Ama değişen sadece gençler değil, toplum değişiyor, biz de (yetişkinler de) değişiyoruz. Ama her değişimi bozulma olarak okuyamayız. İnsanlığın başından beri hayat değişiyor, toplum değişiyor. Ama genel olarak biz bugün

birçok konuda geçmişten iyi durumda olduğumuzu düşünüyoruz. Gençlerdeki değişimi soğukkanlılıkla değerlendirmeliyiz. Her değişimi bozulma olarak okumak zorunda değiliz.

KK10K: Ben bütün inançlara aynı mesafeliyim cümlesini çok duyuyorum artık. İslam'ı sorguladığını öğreniyoruz öğrencilerin. Bu öğrenciler, dini anlamda alt yapısı olan bireyler. Ailesinde demek ki bir sorun var. Otoriter, baskıcı ailelerdeki çocuklar kimlik inşasını tamamlayamıyorlar.

KK12E: Belirli bir ahlak anlayışları yok ancak "iyi insan olma" düşüncesi her şeyi yapabileceklerine yeterli sebep oluşturuyor. "Evet, bunu yapıyorum ama ben iyi bir insanım." Dine bakışları sert.

KK1E: Gençlerde ateizm ve deizme sempati duyulduğuna dair iddialar mevcuttur. İlimizin muhafazakâr bir yapısının olduğu bilinmektedir. Ancak dini hususlarda sorun yaşandığına dair herhangi (ciddi) bir veri bulunmamaktadır.

9. Çevresel İmkânlara Yönelik Bilgi Yetersizliği

Oryantasyon eksikliği sebebi ile gençlerin bir kısmı devlet kurumlarınca gençlere sunulan imkanların varlığından haberdar değildir. Bu konuda oluşturulacak iletişim ağı gençlerin imkânlarla ulaşımını kolaylaştıracaktır.

KK3K: Oryantasyon eksikliği var, gençler, üniversitenin ve devlet kurumlarının imkânlarına ilişkin bilgi sahibi değiller. Bu konuda biz eksikiz, bunları öğrencilerimize bildirmemiz gerekiyor. Demek ki gelişim ihtiyacı

olan öğrencilerimize bizim ulaşmamız gerekiyor. Gençlerin çevrelerini tanımaları ve kendilerine sunulan imkanlardan haberdar olmaları için oryantasyon eksikliğimizi tamamlamalıyız.

KK4E: Yurtlarımızda bağlama gitar vs. kurslar açıyoruz. Bu imkânlar var, grup oluşturursanız biz imkân tanıyoruz. Halk eğitim aracılığıyla ekip oluşturulursa yurtlarda tamamen öğrencilere yönelik olarak müzik, spor, autocad vb. kursları açıyoruz. Yurt yönetimine sunabiliyoruz bu teklifleri. Gençler konuşunca gençlerin bazı imkânlardan haberi yok. SAMEK, İŞKUR, Tarım Bakanlığı vb. devlet destek veriyor. Ancak gençlerin bundan pek haberi yok, bunları duyurmamız gerekiyor, bunlar olursa sorunların çoğu ortadan kalkar.

KK11K: Biz kurum olarak ücretsiz faaliyetler yapıyoruz amacımız bunları tanıtmak. Gitar, bağlama vs. ama talep olmuyor, enstrümanlar var, olmasa da buradan alabiliyorsunuz diyoruz ama öğrenciler diyor ki biz duymadık bilmiyoruz.

10. Sektör-Öğrenci Buluşması

KK12E: Sanayinin gençler ile entegrasyonu güçlendirilmeli. Üniversite gençliği merkezi bir yönetim sistemi ile sağlıklı ve güvenilir çalışma ve staj alanlarına yönlendirilmeli.

B. STK/ÖZEL SEKTÖR TEMSİLCİLERİ

Bu kısımda görüşlerine yer verilen katılımcılar sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve özel sektör temsilcilerinden oluşmaktadır. Bunlar arasında özel okul temsilcileri, erkek kuaförü, bayan kuaförü, servis işletmecisi, kafeterya işletmecisi gibi özel işletme sahipleri ile meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri bulunmaktadır. Özel sektör temsilcilerinin gençlere hizmet veren işletmelerden seçilmesine dikkat edilmiştir. Kafe işletmecisi, kuaför, servis işletmecisi gibi alanlardan gelen katılımcıların gençlerin farklı zaman ve ortamlarda gözlemlenmesi konusundaki katkılarının gençlik profilinin gözlemlenmesi ve gençlerin sorunlarının doğru tespit edilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

1. Potansiyellerin Değerlendirilmesi

ÖSK3E: Toplantıda gözüme çarpan şey; gençlerin iyi yönlerini görmekten çok kötü noktalara odaklanılması. İyi şeyler yapmak isteyen gençler var, yanında var olacak, bu noktalara değinmeliyiz.

2. İstihdam Politikaları

ÖSK1E: İstihdam politikaları ile gençlik politikaları uyuşmuyor. Çoğunlukla nicel iyileştirmelere yatırım

yapılıyor. Örneğin, Türkiye'deki üniversiteli sayısına baktığımız zaman bunun nüfus olarak benzer örnek olabilecek Almanya ile çok farklılıklar arz ettiğini, Türkiye'deki üniversiteli sayısının toplum oranına bağlı olarak fazla olduğunu ve bunun da hem toplumun beklentileri hem de mezun olan üniversiteli gencin beklentilerini karşılama düzeyinde ciddi sorunlar ürettiği ifade edilebilir.

ÖSK1E: Biz problemle karşılaşmadan gençleri buna hazırlamıyorsak bu sıkıntı oluşturur. Eğer onları hazırlayabilirsek ileride karşılaşacakları sorunları daha rahat çözebileceğiz.

3. Gençlik Mekânlarının Denetimi

ÖSK2E: Ara sokaklarda tamamen maddi kaygılarla açılan kafeler var. Gençlere zarar veren işler yapan kişiler, bu mekânları mesken tutabiliyor. Tamamen maddi kaygı içerisinde açılan kafeler bunlar. Bunun dışında AVM'ler ve restoranlar gençleri yozlaştırıyor. Sosyal alanların değiştirilmesi gerekiyor.

4. Sektör-Öğrenci İşbirliği

ÖSK2E: Sermaye sahibi biri olarak söylüyorum, Sakarya'da organize sanayi bölgeleri var, buradaki tüccar ve esnaflar öğrencilere olanak sağlayabilirler, destek verebiliriz.

5. Teknolojinin (Doğru) Kullanımı

ÖSK2E: Bence bizim en büyük sıkıntımız, kendi dijital liderlerimizi yetiştiremememiz. İHA, SİHA diyor ortaokuldaki çocuklar bile. Çünkü reklamı iyi yapıyor. Bizim kendi fenomenlerimizi üretmemiz gerekiyor. Ben ticaretin %80'ini dijitalle taşıdım. Bundan kaçış yok, kendi müspet youtuberlarımızı üretmeliyiz. Şerli ortamı görüyoruz ama hayır taraflarını kullanmalıyız.

ÖSK3E: Çıkarımlarımız; değişen ve gelişen dünyanın şartlarını anlamalıyız. Bu temel sorun. Eğer bunu algılayamazsak bugünün gençlerini algılayamayız. Bu dönem için bilgiye ulaşmak çok kolay. On yılda alınacak eğitimi dört yılda almaya çalışıyoruz. Bunun tek sebebi teknolojinin gelişmiş olması. Teknoloji önemli sadece doğru kullanmak lazım. Gençler küresel ve genel çapta olan şeyleri takip ediyorlar, gençler olaylardan bihaber değil; bilinçli, gençler okuyor, görüyor ve araştırıyor. Sosyal medyayı gençler iletişim aracı olarak görüyorlar. Onun şeytanlaştırılmasından rahatsız oluyorlar. Bunun aktif olarak kullanılıp, insanlarla iletişim olarak kullanılmasını doğru buluyorlar. Biz de bunu yapıyoruz. Sakarya'daki gençler, sosyal medyadan bizleri görerek etkinliklerimize katılıyorlar.

6. Zararlı Alışkanlıklar

ÖSK5E: Ben gençlerin endişesini ifade etmesini doğru buluyorum. Gençlerimizde bazen algı zayıflığı olabiliyor. Ben o kadar olumlu perspektiften bakamıyorum. Gençler her şeyi siyasetle ilişkilendiriyorlar. Bağımlılık çok ciddi problemler.

ÖSK4K: Bağımlılık yaşı küçülmeye başladı, 13 yaşında danışanlarımız var. Tüm dünyada kötü alışkanlıklar arttı. Bize gelen danışanlar genellikle 25 yaş altı, gençliğin önemli sorunlardan biri bağımlılık.

7. Değerlerin Değişimi

ÖSK2E: Sakarya'da toptan hizmet veren bir firmayız. Gençler, kafe ve restoranlarda mutlak hürriyet istiyorlar, kimse bize karışamaz modundalar. Her şeyin başında, gençlere özgürlük denen şeyin ne olduğunun anlatılması lazım. İnsan ne kadar hürdür, ne kadar özgürdür, bunun anlatılması lazım.

8. Çözüm Önerileri

ÖSKK6 Teknoloji kullanımı ve sanal arkadaş kavramlarıyla ilgili izlenecek çözüm yolu ise gençlere güven duygusunu vermekten geçiyor. Ailenin genç bireylerle çocukluktan kurdukları ilişkiler çok önemli. Bir genç ailesiyle her şeyini paylaşabilmeli. Ailesini her daim yanında olduğunu hissedebilmeli. Bu güveni çocukluktan itibaren duyabilen birey genç yaşlarda sanal arkadaşlara güven duymaktansa ailesiyle sorunlarını paylaşmayı tercih edecektir. Aynı şekilde zararlı alışkanlıklara yönelimin fazla olması da aile kaynaklıdır. Genci, çocuğunu anlamayan aile kendi elleriyle çocuğunu zararlı alışkanlıkları tüketmeye itiyor. Ailesi tarafından dinlenmeyen, fikirlerine saygı duyulmayan genç de akranları tarafından sevilme istediği ve bu tarz gruplara dâhil olmak istediği için sigara, alkol gibi zararlı ürünleri tüketmeye başlıyor. Bu sorunun çözümü de gene ailede ve biraz da eğitim sisteminde başlıyor. Çocuğuna sevgiyle ve güvenle yaklaşabilen aile yapısını oluşturmamız gerekli.

ÖSK4K: Gençlerin becerileri gelişmiyor, özellikle bağımlı bireylerin yapabilecekleri pek bir şey yok. Bağımlılığın önleyici süreçleri ile ilgili çeşitli beceriler geliştirilmeli. Bağımlılara, nasıl başladınız diye sordüğümüzda arkadaş ilişkileri deniliyor. Bağımlılık yaşı küçülmeye başladı, 13 yaşında danışanlarımız var.

ÖSK2E: Gençlerin, çocukların spora yönlendirilmesi lazım.

C. ÖĞRENCİ TEMSİLCİLERİ

Çalıştay raporunun bu kısmında görüşlerine yer verilen katılımcılar, öğrenci temsilcilerinden oluşmaktadır. Çalıştayın en önemli amaçlarından biri gençlik profilinin doğru oluşturulması ve gençlik sorunlarının doğru okunmasıdır. Bu sebeple konuyla ilgili paydaşların çeşitliliğine ve temsil kabiliyetine özellikle dikkat edilmiştir. Öğrenci temsilcilerinin katılımı çalıştayın odak noktasının bizzat "özneler" tarafından ortaya konması bakımından önemli görülmüştür. Bu başlık altında görüşlerine yer verilen katılımcılar yukarıda (STK temsilcileri) zikredilen sivil toplum kuruluşlarının belirlediği öğrenci temsilcileri yanında SAÜ'de faaliyetini sürdüren kulüp temsilcileri ve Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi gençlik temsilcilerinden oluşmaktadır. Kulüp temsilcilerinden seçilen katılımcılar öğrenci topluluğunun faaliyet alanları dikkate alınarak çeşitlendirilmiştir.

1. Potansiyellerin Değerlendirilmesi

ÖTK4E: Teknofest'e kendim ilgim duymasaydım, hocalarım beni yönlendirmezdi, bu konuda eksiklik yaşadım. Teorik bilgiden oluşmamalı dersler, biraz daha çalışmaya yönelik olmalı.

ÖTK6E: Yatırımcılarımız var ama bunları gençlerle buluşturabilmemiz gerekiyor. Bazı üniversitelerde arkadaşlarımız var, 30'un üzerinde şirket, Teknofest için havuz oluşturuyor, maddi destek sunuyor, yol gösteriyor, bunlar değerli kazanımlar.

2. Kategorize Etme

ÖTK3E: Gençler olarak X-Y kuşağı isimlendirmelerine sığdırılmamalıyız, bizleri o kalıplara sokmamalılar. Düşünen gençlerin sağ-sol dememesi gerektiğini düşünüyorum.

Gençlerin Algıladığı Problemler

Ekonomik Problemler

ÖTK2E: Ekonomi büyük sorun, aileden-devletten aldıkları yetmiyor gençlere. Benim bir sürü arkadaşım var, adam kantinde çay içemiyor, eve dönecek parası yok.

ÖTK4E: Maddi zorluklar hayatın her yanında var. Ben otobüs parası düşünüyor olmaktan üzülüyorum teknik programlara giderken. Teknik programları öğrenmemiz isteniyor, ama tamamı bize gösterilmedi ve ücretsiz olarak verilmedi. Benim öğrenmem gereken programların %20'sinin ücreti karşılandı; gerisini biz ödedik. Ama bazı üniversitelerde %50'sinin karşılandığını duydum. Bu meseleye Sakarya Üniversitesi el atmalı.

ÖTK5E: Arkadaşlarım kredimi nasıl ödeyeceğim diye düşünüyor, çay paramı nasıl ödeyeceğim diye düşünüyorum ama gençlerin bunu değil kendini gerçekleştirmeyi düşünmesi gerekiyor. Biz hiçbir şeye ulaşamayınca umudumuz, hayata bağlılığımız azalıyor.

Ben KYK'da kalıyorum, Batı'ya bakıyorum gençler eğleniyor, enstrüman çalıyor. Ben yapamıyorum. Benim bunları düşünmemem gerekiyor. Kendimi nasıl geliştireceğimi düşünmeliyim, kırımı düşünmemeliyim.

ÖT K6K: Her dönemde zorluk var, ama ne kadar olumlu görürsen gör, KYK şartları çok zor. Sakarya Üniversitesinde üç tane Starbucks benzeri kafe varsa ve hepsi doluysa, arz talep meselesi yani. Demek ki insanlar bunu seviyor. Evet, zorlanan öğrenciler var, ama zorlanmayanlar da var. Ben bu kadar mağduriyeti doğru bulmuyorum. Lüks takılmak biraz tercih meselesidir. İmkanları var ki lüks tüketebiliyorlar.

Politik Problemler

ÖTK2E: Üniversite patlaması yaşandı. Baraj kaldırıldı. Gençlerin temel sorunları üniversite bünyesinde çözülemez. Bu temel sorunlar üst devlet kademelerine iletilmeli. Adalet ve liyakat çözülmesi gereken sorunlardan önemlileri arasındadır.

Sosyal Problemler

ÖTK7E: Gençlerin sosyal medya kullanmasının sebebi sosyalleşmemesidir. Arkadaşımın buluştuğumuzda telefona bakmıyoruz, ama sosyalleşmediğimizde biz telefona bakıyoruz.

Genç-Yetişkin İlişkileri

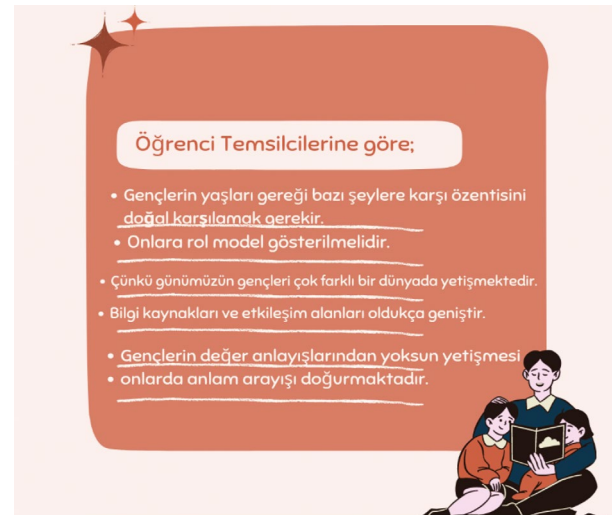
ÖTK1K: Omuzlarımızda pek çok farklı yük var, gelecek-ış vs. Z kuşağına fazla anlam yüklüyoruz. Ama sadece genciz, hata yapmaya meyilliyiz buna imkânımız var. (Yetişkinlerin yanlış algısına işaret edilmiştir.)

ÖTK2E: Herkesi dinledim burada ancak şöyle bir eksiklik hissettim; öğrenci sorunlarına üst perdeden bakıyorlar hocalarımız. Gençleri özenti ve ahlaktan yoksun gösteriyorlar. Bu durum (özenti), gençliğin doğasında var. Gençler özenir bu doğal, gençlere özenecekleri üst kültür oluşturmaları.

ÖTK8E: Birbirimizden çok şey bekliyoruz. Büyükler bizden çok şey bekliyor, hepimiz bireyiz, kendi hayatlarımız var insan olduğumuz unutulmadan hareket etmeliyiz.

Değerlerin Değişimi

ÖTK1K: Biz teknolojinin içine doğduk, rasyonel bilgiye doğrudan ulaşıyoruz. Bu konuda nasihatlere ihtiyacımız yok. (rasyonel bilgi açısından). Pek çok olaya şahit oluyoruz, pek çok görüşe din, dil ve ırka açık büyüdük

ve büyüyörüz. X-Y kuşağının bireyleri gibi kendi mahallemizde oynayamıyoruz. Kardeşimin netteki oyun arkadaşlarından ikisi Rus. Babam bunu nasıl anlayacak? Değerlerimizden uzak büyüdük; Bu noktadaki kopukluk gençleri anlam arayışına ve umutsuzluğa itiyor.

SONUÇ

Her bir gelişim döneminin özellikleri, problemleri, ihtiyaçları ve beklentileri birbirinden farklılık gösterir. Bu nedenle her bir dönemi yakın mercekten incelemek o döneme ilişkin daha geniş bilgi edinmeyi sağlayacaktır. Bu amaçla gerçekleştirilen "Sakarya Gençlik Profili Çalıştay"ında kamu, özel sektör/STK ve öğrenci temsilcileri, ergenlerin ve beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin (gençlerin) sorunlarını ve ihtiyaçlarını değerlendirdiler. Kamu kurumu temsilcileri, öncelikli olarak gençlerin dikkate değer potansiyellerinin bulunduğu ve bu potansiyelin değerlendirilmesi, öğrenci-sektör iş birliği sağlanarak öğrencilerin sağlıklı ve güvenilir staj alanlarına yönlendirilmesi gerektiğine dikkat çektiler. Bunun yanı sıra, gençlerin çevresel imkanlara yönelik bilgilendirilmeye ihtiyacı olduğu, bu kapsamda gençlere oryantasyon çalışmaları düzenlenerek bu ihtiyacın karşılanması gerektiği ifade edilmiştir. Kamu çalışanları gençlerin yaşadığı sorunlara ilişkin sahadaki gözlemlerini de paylaşmışlardır. Bu gözlemlere göre gençlerin; gelecek kaygısı, ekonomik problemler, zararlı alışkanlıklar, teknolojinin doğru kullanımı, yetişkin-genç iletişimi, din(darlık) algısı ve değerler konusunda çeşitli sorunlar yaşadığı belirtilmiştir.

Özel sektör/STK çalışanları da kamu çalışanları ile benzer şekilde gençlerin potansiyellerine ve sektör-öğrenci iş birliğinin sağlanmasına dikkat çekmişlerdir. Özel sektör/STK çalışanlarının gözlemlerine göre; istihdam politikaları, gençlik mekânlarının denetimi, teknoloji kullanımı, değerler ve zararlı alışkanlıklar konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Bununla birlikte katılımcılar tarafından kültür ve spor faaliyetlerine yönlendirme, teknolojinin doğru kullanımı, beceri geliştirme konularında gençlerin desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda gençlerin aile ile ilişkilerinin güçlendirilmesi de vurgulanan noktalardan biri olmuştur.

Kamu çalışanları ve özel sektör/STK temsilcilerinin dikkat çektiği gibi öğrenci temsilcileri de gençlerin potansiyelleri

olduğunu ve bunların uygulama dersleri, eğitici rehberliği, sektör-öğrenci iş birliği yoluyla daha da güçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Gençlerin çeşitli kategorizasyonlarla (X, Y, Z; sağcı-solcu vb.) kalıplara sokularak etiketlenmemesi gerektiği değinilen konular arasındadır. Öğrenci temsilcileri ayrıca, gençlerin çeşitli alanlarda sorunlar yaşadığını ifade etmişlerdir. Bu sorunlar arasında; ekonomik, politik ve sosyal problemler, genç-yetişkin ilişkilerine dair problemler ve değerler yer almaktadır.

Çalıştayda, gençler tarafından vurgulanan iki nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki gençlerin anlaşılma ihtiyacıdır. İkincisi gençler, kendi dışındaki kesimler tarafından çeşitli kategorilere dâhil edilerek tanımlanmak istememektedirler. Gençlerin kendi döneminin koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerekir. Gençlere göre, yetişkinler çoğunlukla kendi gençliklerini referans alarak gençliği yargılamaktadır.

Sonuç olarak her üç grupta da; gençlerin potansiyelleri vurgulanmış ve yaşanan ekonomik problemler konusunda ortak görüş sunulmuştur. Bunun yanı sıra kamu kurumu ve özel sektör/STK temsilcileri, gençlerin teknoloji kullanımı ve zararlı alışkanlıklara yönelik problemlerinin olduğunu belirtmişler, bu problemlere yönelik teknolojinin doğru kullanımını teşvik etme, beceri geliştirme, kültür sanat faaliyetlerine yöneltme gibi çözüm önerileri sunmuşlardır.

DİPNOTLAR

1) 23 Mart 2022 tarihinde Sakarya Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Eksen Derneği'nin katkıları ile "Sakarya Gençlik Profili Çalıştay"ı düzenlenmiştir. Bu çalıştay Sakarya Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından desteklenen "Sakarya Gençlik Profili, Gençliğin Beklentileri ve Gençlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi" projesi kapsamındaki çalışmalardan biridir. Çalıştaya gençlere yönelik çalışmalar yürüten kamu kurumlarının temsilcileri, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, özel sektör temsilcileri ve öğrenci temsilcileri katılmıştır.

2) Bu çalışmanın geniş özetinin hazırlanmasında destek ve katkılarından dolayı SAÜ GENÇMER'e ve Projenin yürütücüsü Doç. Dr. Abdullah İNCE hocamıza teşekkür ederiz.

SEKÜLERLEŞME VE DÖNÜŞEN DİNDARLIK PRATİKLERİ(1)

▲ EDITÖR: ZÜBEYİR NİŞANCI

Bu rapor, Toplumsal Değişim Enstitüsü çatısı altında yürütülen Sekülerleşme ve Dönüşen Dindarlık Pratikleri Atölyesi çerçevesinde yapılmış kapsamlı bir çalışmanın ardından ortaya çıkmıştır. Bir akademik yıl boyunca atölyede yürütülen okuma, tartışma, veri toplama ve veri analizi süreçlerinin ardından mevcut rapor son hâlini almıştır. Her ne kadar son yıllarda Türkiye'de dindarlığın toplumsal olarak gerileyip gerilemediği sorusu kamuoyu gündeminde yerini sıklıkla alsa da biz bu çalışmada böyle bir sorunun cevabını vermeğe çalışmaktan ziyade öncelikli olarak dindarlığın farklı tutum ve davranışlarının mevcut durumunu tespit etmenin daha yerine olacağı yaklaşımı ile yola çıktık. Dolayısıyla raporun hazırlanması için kullanılan anket çalışmasında dindarlığın gündelik hayatın farklı alanlarındaki tezahürlerini doğrudan veya dolaylı olarak tespit etmeyi ana hedef olarak belirleyip sorularımızı ve analitik yaklaşımımızı bu doğrultuda kurguladık.

Mevcut rapor hâlen yüksek lisans ve doktora eğitimlerine devam eden genç araştırmacılardan Betül Yavuz, Esra Emine Güler, Kevser Çağlan, Mehmet Özgün Özkul, Reyta Akdeniz, Ümrân Çobanoğlu ve Zeynep Aslan'ın yoğun emek ve katkıları ile tamamlandı. Bu yönüyle raporun sadece Türkiye'deki dindarlık araştırmalarına katkı yapmakla kalmayıp alanda araştırma ve raporlama tecrübesi kazanan araştırmacılar yetiştirilmesi noktasında da doğrudan katkı sağlamış olduğuna inanıyoruz. Bu doğrultuda bize bu çalışma imkânını tanıyan Toplumsal Değişim Enstitüsü'ne, enstitü idaresi adına bizlere verdiği her türlü maddi ve manevi destekleri dolayısıyla Sayın Haluk Nas'a ve atölye süresince sabırla ve özveriyle çalışmaların koordinasyonu noktasında destek olan Melike Ekinci'ye teşekkürü borç biliyoruz.

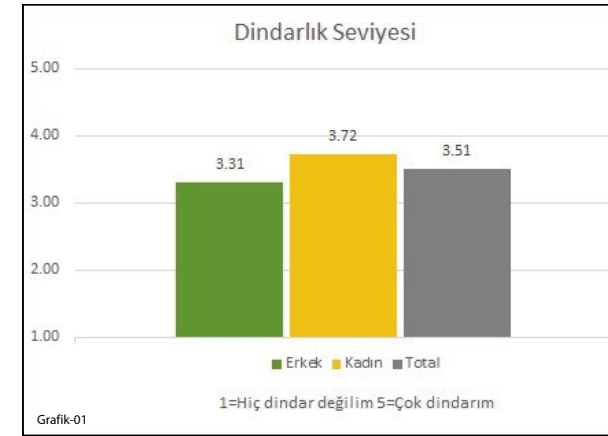
Bu raporda 17 ve 65 yaş aralığındaki 866 kişi ile 66 şehirde bireylerin gündelik hayatlarındaki dinî katılımı, dinî tutum ve davranışları, toplumsal kimlik ve temsillerine

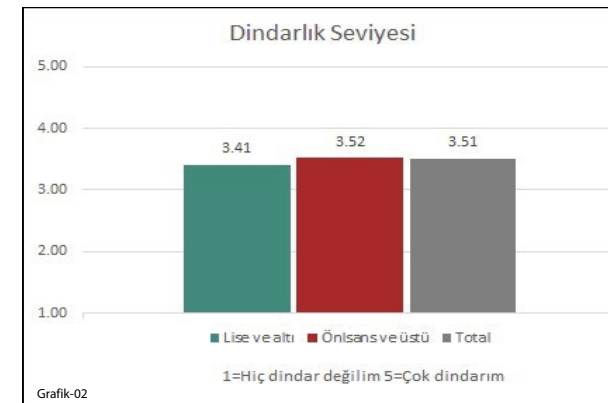
dair yapılan anketin bulgularına dayanan istatistiki analizler sunulmaktadır. Çalışma, Toplumsal Değişim Enstitüsü (TDE) bünyesinde yürütülen Sekülerleşme ve Dönüşen Dindarlık Pratikleri Atölyesi kapsamında yapılmıştır. Rapor üç ana bölümden ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde inanç ve şüphe, ikinci bölümde pratikler ve ibadetler, üçüncü bölümde ise din, toplum ve tutum (din ve siyaset, din ve sosyal ilişkiler, toplumsal kimlik) incelenmektedir. Sonuç bölümünde ise üç bölümde sunulan bulgulardan hareketle mevcut durumun değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. Bölüm: İnanç ve Şüphe

Aşağıda ilk olarak katılımcıların cinsiyet ve eğitim durumu değişkenlerine göre algısal dindarlık düzeyleri verilmiştir.

Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere erkek katılımcıların dindarlık düzeyleri ile ilgili öz değerlendirme ortalamaları 5 üzerinden 3,31'dir. Kadın katılımcıların ise algısal dindarlık düzeyleri 3,72'dir. Bu durumda; genel dindarlık düzeyi ortalamasının 3,51 olduğu katılımcılar arasında kadınlar, erkeklere göre kendilerini daha dindar tanımlama eğilimindedirler.

Eğitim düzeyi bağlamında değerlendirildiğinde ise lise veya daha az eğitime sahip katılımcıların 3,41 olan algısal dindarlık ortalaması ile 3,51 olan genel dindarlık ortalamasının altında kaldığı, 3,52 ortalamaya sahip ön lisans ve üstü eğitim grubunun ise genel ortalamaya neredeyse denk olduğu görülmektedir. Bu verilere göre, eğitim düzeyinin dindarlığı olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

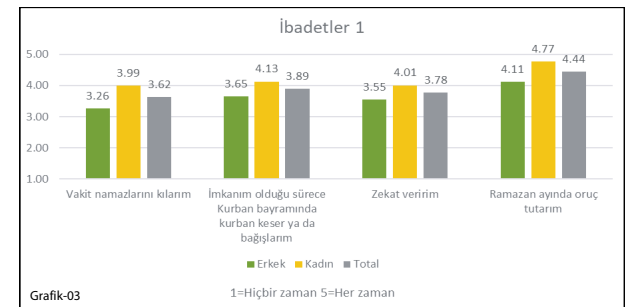
Katılımcılara İslam dininin merkezinde yer alan birtakım inançlar ile ilgili sorulan sorulardan elde edilen yukarıdaki verilere göre erkeklerin; Allah'ın varlığı, peygamberlik olgusu, melekler, ölümden sonraki yaşam ve Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğu gibi meseleler ile ilgili kadınlardan en az 0,5 daha yüksek şüphe duyma sıklık ortalamalarına sahip olduğu, yalnızca dinî öğretileri sorgulama noktasında bu farkın daha düşük olduğu görülmektedir. Yine dinî öğreti noktasındaki sorgulamanın her iki cinsiyet grubu için de grafikteki diğer hususlara nazaran yüksek olduğu saptanmıştır.

İnanç ve şüphe sıklık ortalamaları eğitim düzeyi bağlamında incelendiğinde ise lise ve altında eğitime sahip bireylerin şüphe düzeylerinin, ön lisans ve üstü eğitime sahip bireylere nazaran daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu fark özellikle Allah'ın varlığı, Kur'an ve melekler ile ilgili konularda daha belirgin olarak görülmektedir.

Her iki grafikte de görülebilen genel ortalamalara bakıldığında ise katılımcıların en az Allah'ın varlığı noktasında şüphe duyduğu, dinî öğretilerin ise bireylerin en çok sorguladığı inanç hususu olduğu söylenebilir.

2. Bölüm: Dinî Pratikler ve İbadetler

Bu bölümde bireylerin birtakım ibadet ve pratikleri yerine getirme istatistikleri incelenmektedir.

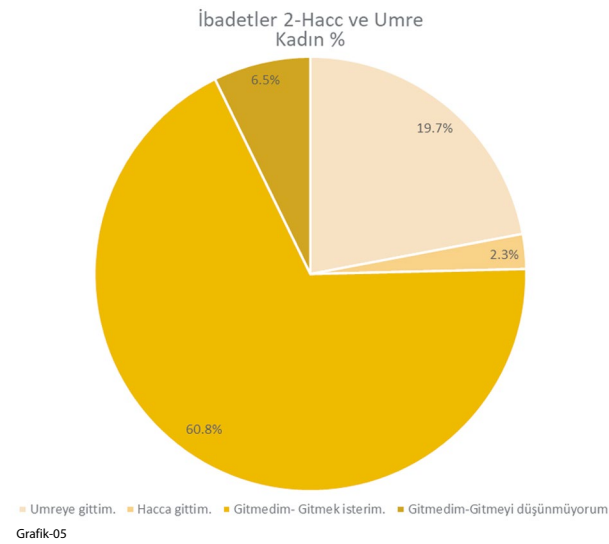
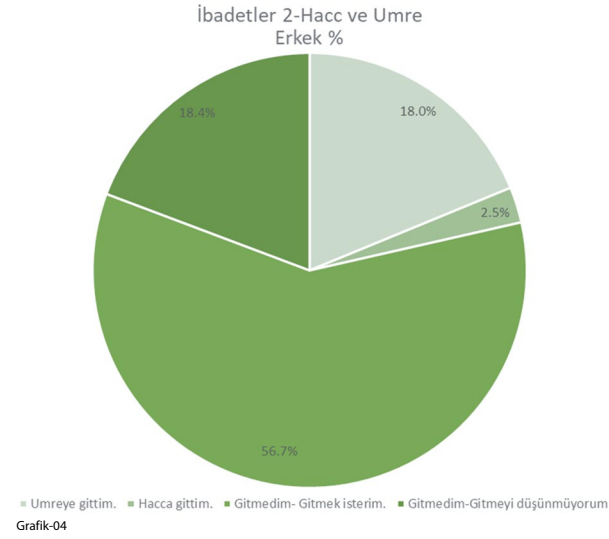

İlk olarak Grafik 3'te farz olarak nitelendirilen birtakım düzenli ibadetlerin yerine getirilme sıklıklarının cinsiyet değişkenine göre dağılımı verilmiştir. Bir önceki bölümde sunulan inançla ilgili hususlara paralel

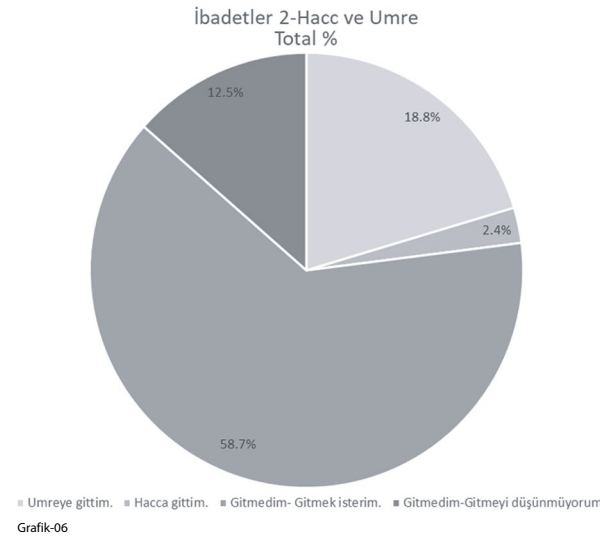
olarak kadınların ibadetleri yerine getirme sıklığının da erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Son olarak genel ortalamalara bakıldığında namaz ibadetinin 3,62 ile en düşük ortalama sahip olduğu, Ramazan ayında oruç tutma sıklığının ise 4,44 ortalama ile en çok yerine getirilen ibadet olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki dairesel grafiklerde ise katılımcıların hac ve umre ibadetlerini yerine getirip getirmediği ve gelecekte getirmeyi düşünüp düşünmedikleri ile ilgili oranlar verilmiştir.

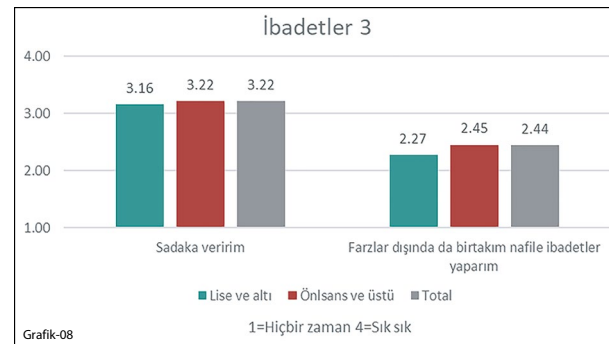
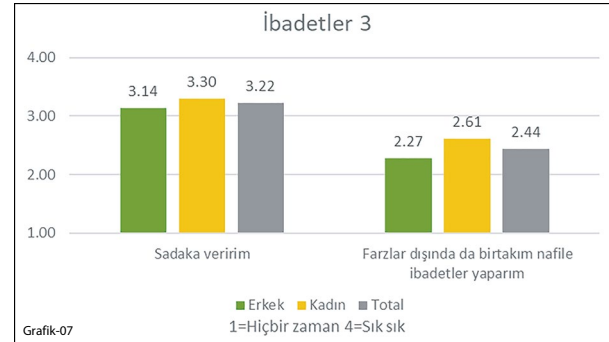

Bu verilere göre; erkeklerin %18'i umreye, %2,5'i hacca gitmişken %56,7'si ise hacca veya umreye gitmemiş olmakla beraber gitmeyi istemektedir. Kadınlarda ise bu oranlar sırası ile %19,7, %2,3 ve %60,8 şeklindedir.

Bu anlamda, yine erkeklerde %78,2'lik dilime karşılık gelen ibadeti yerine getirme ya da getirmeyi isteme oranı, kadınlarda %82,8 oranıyla daha yüksektir. Son olarak totalde katılımcıların %12,5'lik kısmı, hacca veya umreye gitmeyi düşünmeyen kişilerden oluşmaktadır.

Aşağıda Grafik 7 ve Grafik 8'de ise sadaka verme ve farzlar dışındaki birtakım ibadetlerde bulunma sıklıklarının cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre ortalamaları verilmiştir.

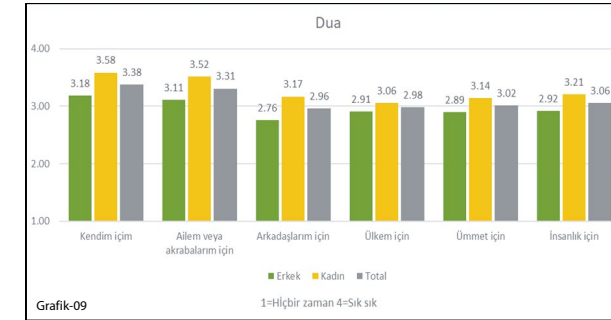

Bu verilere göre kadınlar, sırasıyla 3,30 ve 2,61 ortalamaları ile yine erkeklerden daha dindar bir eğilim göstermektedir.

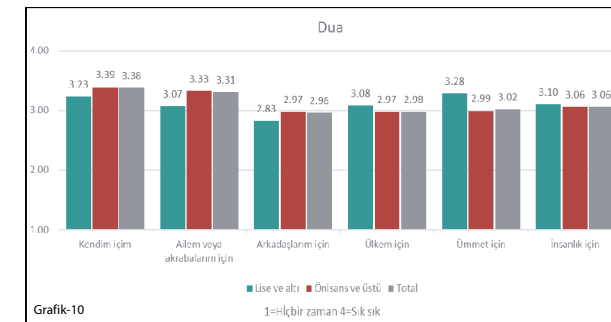
Eğitim düzeyi bağlamında ise ortalamalar, lise ve daha az eğitime sahip katılımcılar için sırasıyla 3,16 ve 2,27, ön lisans ve üstü eğitim düzeyindeki katılımcılar için ise 3,22 ve 2,45'tir. Total veriler değerlendirildiğinde, sadaka verme sıklığının 3,22 ortalama ile diğer ibadetlerin yapılma sıklığından daha fazla olduğu görülmektedir.

Cinsiyet değişkenine göre bu pratikleri yerine getiren katılımcıların oranlarının verildiği Tablolar incelendiğinde adak adama ve totem yapmak dışındaki pratiklerin yine kadınlarda daha yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir. Bu anlamda kadınların bu geleneksel dinî pratikler noktasında da daha muhafazakâr bir tutum sergilediği söylenebilir.

Aşağıdaki grafiklerde katılımcıların yakınları ve diğer insanlar için dua etme sıklıkları verilmiştir.

Grafikte, genel olarak kadınların erkeklerden daha sık dua ettiği görülmektedir. Buna ek olarak kadınlar; sırasıyla en çok kendileri, aile veya akrabaları ve arkadaşları için erkeklerin ise sırasıyla en çok kendileri, aile veya akrabaları, insanlık, ülke, vatan ve son olarak da arkadaşları için dua ettikleri görülmektedir.

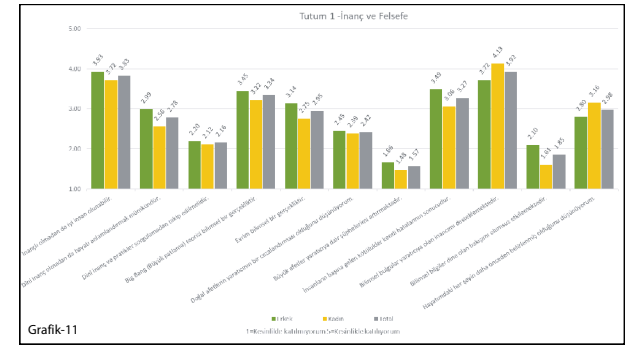

Eğitim durumunun ise dua etme sıklığına anlamlı bir etkisi saptanmamıştır.

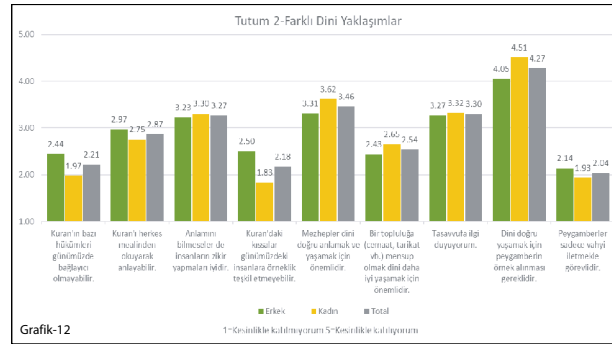
Son olarak aşağıda, katılımcıların dinî meseleler ile ilgili olarak danıştıkları kişi veya kaynakların cinsiyete göre oranları verilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre en çok başvurulacak kaynaklar erkekler için sırasıyla Kur'an, hoca veya hocalar, hadis, fıkıh ve ilmiyhâl kitapları iken kadınlar için ise sıralama Kur'an, hadis, hoca veya hocalar, fıkıh ve ilmiyhâl kitapları şeklindedir. Eğitim düzeyi bağlamında değerlendirildiğinde ise ön lisans ve üstü eğitim seviyesindeki bireylerin en çok tercih ettikleri kaynaklar yine Kur'an, hoca veya hocalar, hadis, fıkıh ve ilmiyhâl kitapları iken lise ve altı eğitim grubu için ilk üçlüyü takip eden kaynağın aile bireyleri olduğu belirlenmiştir.

3. Bölüm: Dinî Tutumlar ve Toplumsal Hayat

Katılımcıların inanç ve felsefe, farklı dinî yaklaşımlar ve sosyal yaşam ile ilgili birtakım tutumlarını gösteren grafikler aşağıdadır.

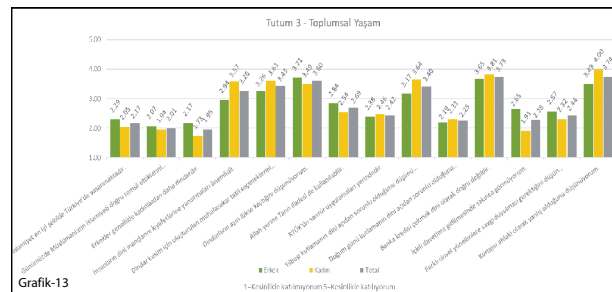

Dinin işlevi, ahlak, din - bilim ilişkisi ve kader ile ilintili yukarıdaki tutum ortalamalarının neredeyse tamamı kadın katılımcıların daha dindar olduğunu destekler niteliktedir. Kadın katılımcılar, dinin iyi insan olmak ve hayatı anlamlandırmak için gerekliliği ve bilimsel bulguların yaratıcıya ve dine olan inançlarına olumlu etkisi noktalarında erkeklerden sırasıyla 0,21, 0,43, 0,41 ve 0,49 ortalama farkları ile daha dindar iken bir istisna olarak dinî inanç ve pratiklerin sorgulamadan takip edilmesi noktasında erkekler 0,08 farkla daha dindar bir tutum sergilemektedir. Yine hayatlarındaki her şeyin daha önceden belirlenmiş olduğunu düşünme noktasında da 3,16 ortalama ile kadınların, 2,80 ortalama sahip erkeklerden daha kaderci bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Son olarak bu araştırmaya göre inanç, ibadet ve tutum bağlamında daha dindar olduğu tespit edilen kadın katılımcıların evrim ve Big Bang gibi dinî olarak da çokça tartışılan bilimsel teorilerin gerçekliğine katılma ortalamalarının erkeklerden görece daha düşük olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki grafikte de bireylerin, farklı dindarlık tipolojilerini, din ve İslam'a farklı yaklaşımları işaret ettiği düşünülen birtakım ifadelere katılım düzey ortalamaları her iki cinsiyet grubu için verilmiştir. Bu anlamda, Kur'anî hüküm ve kıssaların günümüzdeki bağlayıcılığı, Kur'an'ın herkesçe anlaşılabilirliği, zikir, mezhep ve cemaatlerin gerekliliği, tasavvuf ve peygamber algısı gibi farklı dindar gruplar arasında da çokça tartışılan hususların genelinde kadınların daha çok geleneksel olarak kabul gören görüşe katılma ortalamasının erkeklerden daha yüksek olduğu; erkeklerin ise geleneksel İslam algısının dışında kaldığı söylenebilecek Kur'an'ın tarihselliği, peygamber algısının yalnızca vahyi insanlara ulaştırmak olarak sınırlandırılması gibi yargılarla ilgili olarak katılım oranlarının kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki grafikte ise katılımcıların toplumsal yaşam, ahlak ve dindarlık ile ilgili birtakım yargılarla ilgili tutumlarına dair istatistikler verilmiştir.

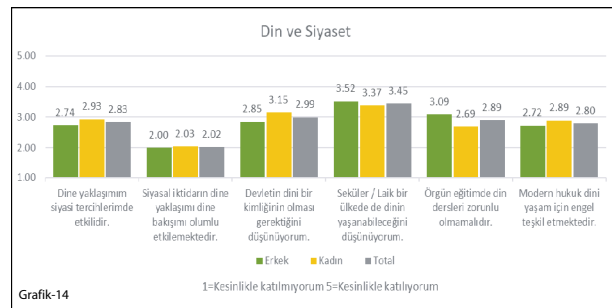

Grafikte yer verilen dini kıyafet, muhafazakâr tatil, sansür, doğum günü, kredi, içkili davet, cinsel yönelim ve kürtaç gibi meselelerle ilgili olarak da yine kadın katılımcıların erkeklerden daha dindar bir tutuma sahip oldukları görülmekte. Kadın ve erkek katılımcılar arasındaki en belirgin fark ise sırasıyla içkili davetler, dini kıyafet, kürtaç ve yılbaşı kutlamaları meselelerinde bulunmaktadır. Cinsiyet fark etmeksizin toplam ortalamalara bakıldığında da en yüksek katılım

ortalamasına sahip ifadenin kürtajın ahlaki olarak yanlış olduğu hususu ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzdeki Müslümanların dini yaşayışlarıyla ilintili olarak İslam'ın en iyi Türkiye'de yaşandığı, günümüzde dinin doğru temsil edildiği, erkeklerin kadınlardan daha dindar olduğu ve günümüz dindarlarının aşırı lükse kaçtığı ifadelerinin tamamına erkeklerin katılma ortalaması kadınlarınkinden yüksektir. Bunlardan özellikle üçüncü ifadenin araştırmanın genelindeki bulgular ile uyumsuzluğu dikkat çekmektedir.

3.2. Din ve Siyaset

Bu alt başlıkta ise katılımcıların dinin devlet ve siyaset ile ilintili birtakım konulara yaklaşımlarına dair istatistikler verilmiştir.

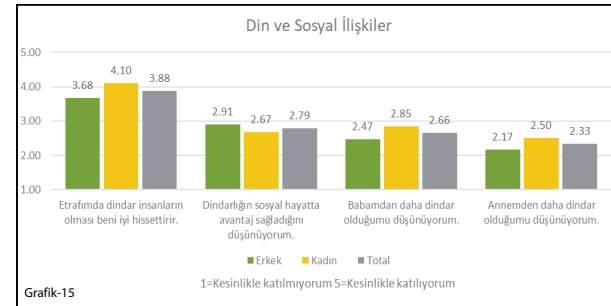
Grafikteki veriler de yine buraya kadarki bulgulara paralel olarak kadınların erkek katılımcılara nazaran daha dindar bir devlet ve siyasetten yana olduğunu göstermektedir. Dinin siyasi tercihlere etkisi, devletin dinî kimliğinin olması ve modern hukukun dinî yaşama olumsuz etkisi noktalarında erkeklerin katılım ortalamaları sırasıyla 2,74, 2,85 ve 2,72 iken kadınlarınki 2,93, 3,15 ve 2,89'dur. Yine laik bir ülkede dinin yaşanabileceğine erkekler 3,52 düzeyinde katılırken kadınlar 3,37 düzeyinde katılmaktadır. Din derslerinin zorunlu olması da yine kadınların daha fazla katıldığı bir konu olarak görünmektedir.

3.3. Din ve Sosyal İlişki

Din ve dindarlığın sosyal ilişkiler ile ilgili boyutunun ele alındığı bu kısımda ise ilk olarak Grafik 26 ve 27'de katılımcıların kendi dindarlıkları ile gündelik yaşamları ve çevrelerindeki bireylerin dindarlığını nasıl ilişkilendirdiğine odaklanılmaktadır.

Aşağıdaki grafikte kadınların kendilerini anne ve babalarından daha dindar görme eğiliminin erkeklerden, sırasıyla 2,85'e 2,47 ve 2,50'ye 2,17 oranlarında daha fazla olmasının yanı sıra "etrafımda dindar insanlar olması beni iyi hissettirir" ifadesine katılım ortalamalarının da daha yüksek olduğu görülmektedir. Dindarlığın sosyal

hayatta avantaj sağladığı ise erkeklerin daha yüksek oranda katıldıkları bir yargı olarak görünmektedir.

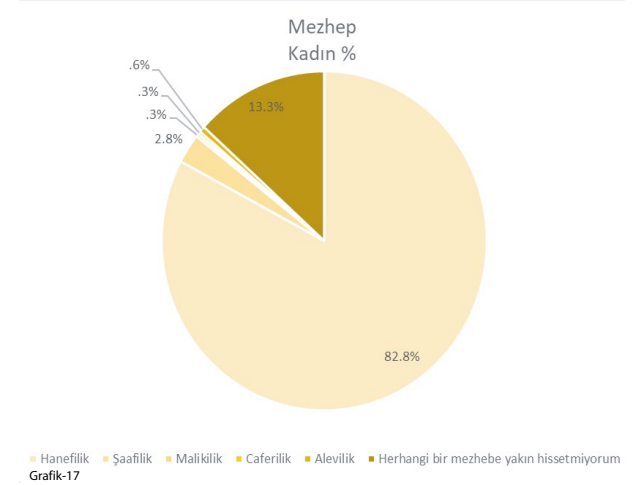
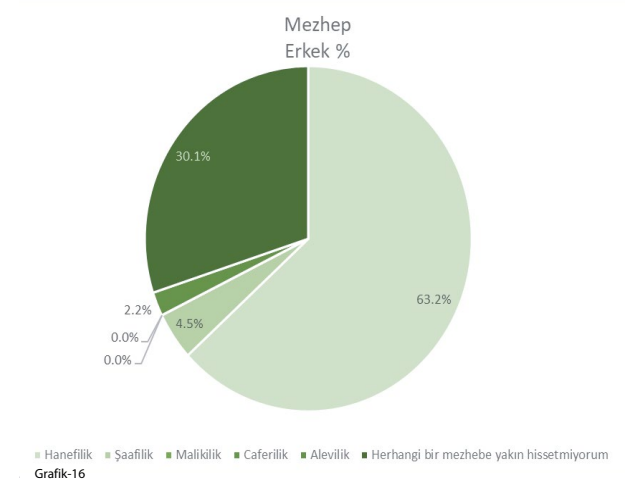

Dikkat çeken bir diğer önemli nokta ise hem ayrı ayrı cinsiyet ve eğitim gruplarına hem de toplam istatistiklere bakıldığında katılımcıların kendilerini babalarından daha dindar görme eğiliminin, annelerinden daha dindar görme eğiliminden daha fazla olduğudur. Bu durum da çalışmanın genelindeki kadınların daha dindar olduğunu gösteren bulgularla örtüşmektedir.

3.4. Dinî ve Toplumsal Kimlik

Bu son kısımda ise katılımcıların kendi toplumsal kimliklerini, birtakım dinî ve diğer ideolojik bağlamlarda nasıl tanımladıklarına dair bazı veriler sunulmuştur.

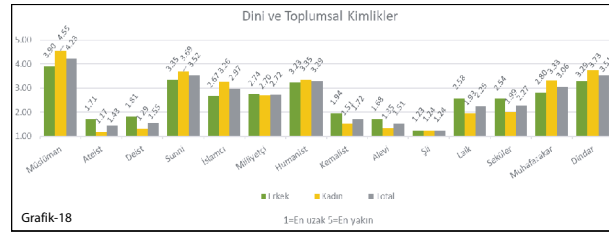

Yukarıdaki dairesel grafikler, erkek ve kadın katılımcıların kendilerini hangi mezhebe daha yakın hissettikleri sorusuna verdikleri cevaplar doğrultusunda oluşturulmuştur. Buna göre hem erkek hem kadın katılımcıların büyük kısmını Hanefilik mezhebini takip edenler ve hemen arkasında ise herhangi bir mezhebe yakın hissetmeyenler oluşturmaktadır. Kendini Hanefi olarak tanımlayanlar erkeklerde kadınlardan %63,2'e %82,8 daha az iken kendini hiçbir mezhebe yakın hissetmeyenlerin oranı erkeklerde kadınlardan %30,1'e %13,3 daha fazladır. Erkeklerde Şafii ve Alevi katılımcıların oranı sırasıyla %4,5 ve %2,2, kadınlarda ise %2,8 ve %0,6'dır. Erkeklerde Maliki ve Caferi

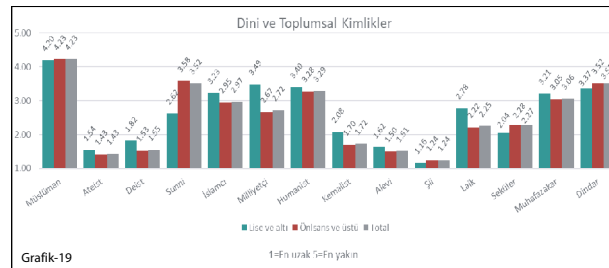
mezheplerini takip eden katılımcı bulunmazken kadınlarda da bu mezhepleri takip edenlerin oranı %1'in altındadır.

Total rakamlara bakıldığında da yine katılımcıların %73 ile en çok Hanefilerden oluştuğu, onu %21,7 ile kendini herhangi bir mezhebe yakın hissetmeyenlerin takip ettiği, %3,7 oranında katılımcının kendini Şafii, %1,4 oranında katılımcının ise Alevi olarak tanımladığı ve yine Caferi ve Maliki mezheplerine mensup kişilerin oldukça az olduğu görülmektedir.

Çalışmanın aşağıdaki son grafikleri ise bireylerin kendilerini genel anlamdaki birtakım dinî ve ideolojik kimliklere yakın hissetme düzeylerini göstermektedir.

Yukarıdaki grafiğe göre kendini Müslüman, Sünni, İslamcı, Muhafazakâr ve Dindar olarak tanımlama eğilimi belirgin olarak kadınlarda daha fazla iken kendini Ateist, Deist, Kemalist, Alevi, Laik ve Seküler olarak nitelendirme eğilimi ise erkeklerde daha fazladır. Katılımcıların Milliyetçilik, Humanizm ve Şiiliğe olan yakınlıkları ise cinsiyete göre belirgin bir değişim göstermemektedir. Bu bağlamda yine kadınların dinî kimliklere yakınlığının erkeklerden, erkeklerin ise Alevilik dışında dinî olmayan kimliklere yakınlığının kadınlardan fazla olduğu görülmektedir.

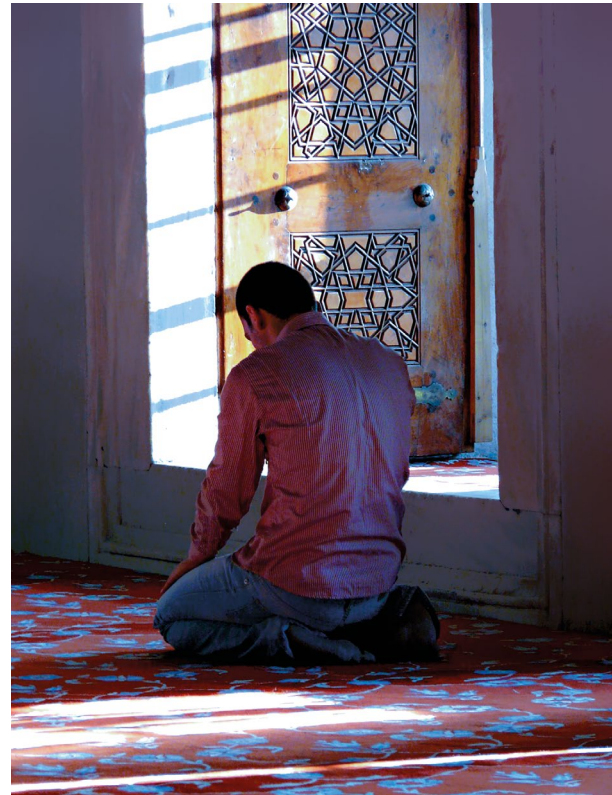
Eğitim düzeyinin ise katılımcıların bu ideolojik yaklaşımlarına belirli yönde anlamlı bir etkisi görülmemektedir. Zira Ateizm, Deizm, Kemalizm ve Laiklik yanı sıra daha dindar olarak nitelenebilecek İslamcı ve Muhafazakâr kimliklerin tümüne yakınlık lise ve altı eğitim düzeyinde daha yüksek görünürken, Sünni ve Seküler kimliklere ise ön lisans ve üstü katılımcıların yakınlığı daha fazla görülmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Sekülerleşme ve Dönüşen Dinî Pratikler Atölyesi'nin yapmış olduğu bu çalışmada birkaç bulgu öne çıkmaktadır. Bu bulgulardan biri, kadınların erkeklere göre daha dindar olduğu yönündedir. Dindarlık ortalamasının 5 üzerinden 3,50'nin üzerinde olduğu, İslam inancının temel unsurlarına dair şüphenin ise 2,00 ortalamasını geçmediği örneklemimizde kadınların görece erkeklerden daha dindar olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumu ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, kimi değişkenlerde ön lisans ve altındaki katılımcılar daha dindar görünürken kimi değişkenlerde lisans ve üstü bireylerin daha dindar bir eğilim sergilediği saptanmıştır.

Yaklaşık %85'i gençlerden (35 yaş altından) oluşan örneklemimizde İslam dininin temel gerekliliklerinden kabul edilen ve önemli bir dindarlık göstergesi olduğu düşünülen dinî pratiklerin yapılma oranı oldukça yüksek iken kimi kesimlerce din ile ilişkilendirilerek geleneksel olarak yapılagelen diğer birtakım pratiklerin ise oldukça düşük bir görünürlüğü bulunmaktadır.

Katılımcıların yine görece genç ve eğitim seviyesi yüksek bir grup olmasına da bağlı olarak ilk dönem sekülerleşme tartışmalarında dinin karşısına konumlandırılan bilimin,

bu araştırma bağlamında dindar çevrelerce inançları ile çatışmayan hatta aksine dindarlıklarını artıran bir unsur olarak algılanması dikkat çekmektedir.

Özellikle katılımcıların birtakım meselelere karşı tutumları ve bazı dinî tartışmalara farklı yaklaşımlarının raporlandığı 3. bölümdeki bulgular; kadınların daha geleneksel bir din anlayışına sahip olduğuna, erkeklerin ise geleneğin dışında kalan alternatif dinî perspektiflere ve yorumlara katılımının daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda peygamber algısı, Kur'an'a tarihselci yaklaşım gibi son dönemde dindarlar arasında çokça gündem olan tartışmalar ile ilgili alternatif yorumlara katılım genel olarak düşük olmakla beraber erkeklerin bu perspektiflere daha açık olduğu söylenebilir. Benzer bir durum resmi nikahın dinî nikah, verginin zekât yerine geçmesi gibi dine modern yaklaşımlarda da görülmektedir. Yine inancın kıyafete yansıtılması, içkili davetlere katılım ya da yılbaşı kutlamaları gibi dindarlığın şekilsel boyutu ve gündelik pratiklerdeki yansımalarına bakıldığında, kadınların dindarlığının günlük yaşantıda da daha görünür olduğu aşıkardır.

Dinin toplumsal ilişkilerdeki görünürlüğüne bakıldığında ise katılımcıların dinî yaklaşımlarını sosyal ilişkilerine aktif olarak yansıtmaya ortalamasının çok yüksek olmadığı ancak literatürdeki vekil dindarlık meselesine karşılık gelen "çevremde dindar insanların olması beni iyi hissettirir" değişkenine katılım oranının yüksek olduğu görülmektedir.

Bireylerin genel dindarlık düzeyi, sekülerleşme eğilimleri, farklı din algıları ve bunu sosyal yaşamlarına aktarımlarına odaklanan bu raporda, değişkenlerin ilgili ortalama ve oranları cinsiyet ve eğitim durumuna göre incelenmiştir. Araştırma, günümüzde dönüşen dinî pratikler üzerinden bireylerin sekülerleşme eğilimlerini ölçme ve değerlendirme amacıyla yapılmış olup modern dünyanın bu yüzyılda yeniden nasıl anlamlandırıldığını görmeye odaklanmıştır. Bu çalışmanın daha kapsamlı ve demografik olarak daha çeşitli bir örneklem üzerinde yürütülecek ileriki çalışmalar için iyi bir prototip örneği olması amaçlanmıştır.

DİPNOTLAR

1) Raporun tamamı için: tde.org.tr/index.php/sekulerlesme-ve-donusen-dindarlik-pratikleri/

DEĞİŞEN SOSYALLEŞME BİÇİMLERİ: ADAPTÖRÜ ÇEKMEK

▲ SALİHA ÜLEV EYÜPLER

Bundan otuz kırk yıl önce toplumdaki hareketliliği, insanlar arası etkileşimi ölçme şansımız olsaydı güzel sonuçlar elde ederdik. On beş yaşlarında bir gencin sosyal ilişkiler başlığıyla günlük yaşamını inceleme şansımız olsaydı, tatmin edici sonuçlar elde eder herhangi bir çaba göstermeden sadece olağan yaşam biçimini sürdürmesiyle, iyi bir yetişkin olma yolunda emin adımlarla ilerlediğini görürdük. Sorumluluğunun farkında bir birey olarak çevresinde var olduğunu, tıpkı onun gibi, etkileşimde bulunduğu insanların da onun varlığından haberdar ve memnun olduğunu görebilirdik. Çünkü o zamanki yaşam şartları ihtiyaç duyulan sosyalleşme imkânlarını olağan bir şekilde sağlıyordu. Toplumdan soyutlandığını düşündüğümüz, sınırlamalara maruz kalmış genç kızların bile geniş bir sosyal çevresi ve sağlam sosyal ilişkileri vardı.

Teknolojinin insanları parmağında oynatmadığı zamanlarda insanlar arasında imece usulü yardımlaşmaya ihtiyaç duyuluyordu. İmece usulü çalışma, çok çeşitli ve tatmin edici sosyal yaşam alanları açıyordu. Özellikle tarımsal faaliyetler, mahsulün ekilip biçilmesinden işlenmesine kadar olan hemen her aşamada insanları

birlikte tutacak fırsatlar yaratıyordu. Mahalleli bir araya gelerek mısır ayıklıyordu mesela. Hatta bu işi mesaiye kalmış gibi günlük yoğun işler bittikten sonra hem keyifli zaman geçirmek hem de iş üretmek için yapıyordu. Birlikte hem iş yapıyor, hem muhabbet ediyor, birbirleriyle dertlerini sevinçlerini paylaşarak kaliteli sosyal ilişkiler geliştiriyorlardı. Büyük küçük herkes bu faaliyetin içinde yer alıyordu. Dizlerinin dermanı olmayan yaşlılar da oturdukları yerden bu işe katılabiliyor ve hala üretimde bulundukları için kendilerini daha iyi hissediyorlardı. Çocuklar, önlerindeki tek çeşit oyuncaktan çeşit çeşit oyun ve oyuncak çıkarmaya çalışıyor, buna kafa yoruyor ve gerçekten eğleniyordu. Genç erkekler, kendilerine sorumluluk verilmesinden memnun bir nebze işin daha ağır, güç gerektiren kısmına giriyor, haliyle bunu yapmak hem de mahallelinin bakışları içinde yapmak takdir toplamalarına ve daha da şevklenmelerine fırsat veriyordu. Genç kızlar, yaşitlarıyla burada buluşmaktan, plan yapmaktan memnun, çayları oradan oraya götürürken fikirleri, bilgileri, tecrübeleri, haberleri de bir o yana bir bu yana taşıyorlardı aslında.

Bu basit toplanma biçimi, içinde karşılanan o kadar çok ihtiyacı barındırıyordu ki bugün meşguliyet terapisi, grup terapisi, kişisel gelişim, etkili iletişim, kaliteli yaşlanma, üretime katılma, sorumluluk bilinci, sosyalleşme vs. dediğimiz pek çok durum kendiliğinden müthiş bir doğallık içinde gelişiyor ve ruhsal-fiziksel denge sağlıyordu. İnsanları gereksiz bilgilere maruz bırakan teknolojik aletler henüz piyasada olmadığı için pratik yaşamda ihtiyaç duyulan bilgiler, biraz çaba karşılığı elde ediliyordu ki bu da ona ayrı bir önem katıyordu. Bu bilgi işleniyor, öğretiliyor, günlük hayata geçiriliyor, tabiri caizse canlandırılıyordu. Zihinler ölü bilgilerle dolmuyor, böylece gerçekten ihtiyaç duyulan her bilgiye titizlikle sahip çıkılıyordu.

Her zaman yapılacak bir iş vardı ve en önemlisi bu külfet olarak görülüyordu. **Bir sonraki işi, planı kafasında belli olan zihinler, boş kalınca maruz kalacakları ruhsal hastalıklardan korunduğunun farkında bile değildi.** İşte asıl güzellik de buydu. Bugün özlenen ihtiyaç duyulan da bu.

Şimdilerde böyle bir zihni ve yaşam biçimini maalesef ki ancak satın alarak elde edecek duruma geldik. Dertleşecek arkadaşı, hobi bahçesini, çocuğumuzun gelişimini satın almak zorundayız. Sosyal ortamlarımızı belli kurallar içinde yapay olarak sürdürme çabası içindeyiz. Buna adeta zorlanıyoruz. Ve alternatif bulmak her geçen gün daha da imkânsızlaşıyor.

Elbette geçmişten günümüze her şey gibi sosyal hayatımız da değişime mahkûmdur. **Fakat bu düşünmediğimiz kadar hızlı ve sarsıcı oldu.** Zaman içinde sindire sindire doğruyu yanlıştan ayırarak, temkinli adımlarla değil de adeta tepeden inme bir değişim hatta dönüşüme maruz kaldık. Tarihsel sürecimiz içerisinde bu sadece son yıllara ait bir durum da değildi. Şu an şikâyet ettiğimiz daha kötüsü- şikâyet bile etmeyecek kadar duyarsızlaştığımız-toplumsal yaşam, sosyalleşme sancılarımızla artık tekrarlamaktan yorulduğumuz sanayileşme, teknoloji ve farklı kültürleri benimseme sevdası içinde biçimsizleşmeye devam ediyor. Bizi bulduğumuz kültürden, gelenekten, köklerimizden koparıyor. Şu an üzerimizden atıp silkelemeye çalıştıklarımız aslında bizim birer parçamız hatta ihtiyaç duyduğumuz her şey. Maalesef hızla uzaklaştığımız her şey, koşup sahip çıkmamız gereken şeylerle aynı. Kendimize yapıştırıp yakıştırmaya çalıştığımız kültürleri ise hâlâ kan uyuşmazlığına rağmen organlarına talip olduğumuz sağlıklı vücutlar olarak görüyoruz. Oysa bu kültürleri bütünüyle hayatımıza geçirmek gibi yersiz bir çabaya gireceğimize fayda sağlayabileceğimiz

unsurlarını kendi potamızda eritme yoluna gidebiliriz.

Yukarıdaki huzur verici tablodan artık o kadar uzaktayız ki masal tadı veriyor bu anlatılanlar. Hâlbuki bu kültürün bir parçasıyız. Artık ondan ayrışıp kopmak üzere olsak da mayamız bu kültürden. Tek umudumuz bu mayayla yeniden mayalanmak.

Peki, bu nasıl olacak? Sessize alarak. Bütün yapay ve sonradan inme her şeyi sessize alıp sahte dünyalara arkamızı dönerek, geçici keyiflerimize elveda diyerek, zamanımızı elimizdeki küçük aletten adeta koparıncasına geri alıp gerçek yaşamın sesini açarak. Herkes gibi olarak değil herkes gibi olmayarak. O yaptı ben de yapıyorum değil, ben yapmıyorum diyerek. Hoş görmeyerek. Evet, hoş ve doğal görmememiz gereken şeyleri hoş görmeyerek, güvensizlik değil güven geliştirerek olacak.

Adaptörü çekerek olacak. Çocuklukları doksanlara denk gelenler çok iyi bilir. Atarının popüler olduğu bir dönem vardı. Hepimiz hipnoz olmuşçasına atari oynardık. Onun verdiği mutluluk gerçekten yadsınamaz bir şeydi büyüüne kapılıp gitmiştik. Kendimizi unutturcasına oyun oynardık. Eve kapanmaya da belki böyle başladık. Pek çok şey de olduğu gibi bunda da denge sağlayamadık. İşte böyle zamanlarda bize sesini duyurmaya çalışan annelerimiz gelip birden bire atarının adaptörünü çekmişti. Televizyondaki karıncalanmayı görünce şuurumuz yerine gelir, gerçek hayata döner bir öfke patlaması yaşar sonra da ekmek almaya giderdik.

Simdi de yaşam bize sesini duyurmaya çalışıyor. Onu nasıl dinleyeceğimizi de aslında hepimiz biliyoruz, çünkü bu yetenek içgüdüsel olarak hepimizde var. Sadece biraz kulak vermek, dikkati toplamak, heveslenmek ve niyet etmek gerekiyor. Yasam seslerine muhtacız, çünkü yaşıyoruz. Ve inanın kaybettiğimiz her şey bu basit kıpırdanışta mevcut. Sadece adaptörü çekin ve dinleyin.

POPÜLER KÜLTÜRÜN BEKLENTİSİ İLE ŞEKİLLENEN HAYATLAR

▲ KEREM ÜNLÜ

Kitle iletişim araçlarından gazete, radyo, televizyon ile son yıllarda toplumda yaygın kullanım alanı bulan bilgisayar, internet ve mobil teknolojiler gerek bireyin gerek ise toplumun yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Toplumu etkileme gücüyle, her bir medya aracı kendi döneminde popüler araçlara dönüşürken teknolojik gelişmeye bağlı bu araçların yapılarında da zamanla bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. X, Y, Z kuşaklarını sınıflandırmada genellikle kitle iletişim araçlarının önemli bir etkisi var. Örneğin X kuşağını radyo kuşağı, Y kuşağını televizyon kuşağı, Z kuşağını sosyal medya kuşağı olarak ifade ediyoruz.

Günümüzde günlük yaşamdan sanata, edebiyattan, bilime kadar pek çok alanda popüler kültür terimi kullanılmaktadır. Z kuşağı ile birlikte popüler kültür dünyada çok hızlı bir şekilde yayılıyor. Popüler kültür nedir? Gerçekten bir kültür müdür? Yoksa yerel kültürleri yakın gelecekte ortadan kaldıracak olan kültür görünümlü bir virüs mü? Türk Dil Kurumu; popüler kültür tanımını belirli bir dönem için geçerli olan hızlı üretilen ve hızlı tüketilen kültürel öğelerin tamamı olarak yapmıştır. Tüketim arzusu popüler kültürde bir kültür haline dönüşmüştür. Bu kültürde bireyler tüketici olarak yerini almakta, bireysel kimlikler tüketim biçimiyle belirlenmekte, toplumsal ilişkiler tüketim ilişkileri ile eşdeğer hale gelmektedir.

Günümüz insanı; yaşam standartları yüksek ve konforlu bir hayat yaşamak istiyor. Beklentiler yüksek olunca, bu beklentileri karşılamak için hızlı yaşıyor fakat yine de zamanı yetiremiyor. Gece gündüz birbirine karışmış durumda. Popüler kültür günümüz insanına; yaşam amacı olarak haz peşinde koşmayı, sadece kendi çıkarlarını düşünmeyi, eğlenceyi ve hız odaklı bir yaşam tarzını aşıyor. Sadece dünya hayatında mutluluğu önemsiyor. Oysa ki insan yaratılışı itibari ile anlam peşinde koşmaktadır. İnsanın sadece dünya hayatında mutluluğunu düşünen bir kültür insan yararına olamaz. Aksine varoluş sebeplerinin bilen, dünyayı ve sonrasını önemseyen ve yüksek değerler peşinde koşan kültür insan için anlamlı olabilir.

Hadis-i Şerifte Peygamber A.S. Efendimiz "Allah melekleri

yarattı, onlara akıl verdi; hayvanları yarattı, onlara da nefis verdi; insanoğlunu yarattı, onlara hem akıl hem de nefis verdi. İnsanlardan kimin akıllı nefisine galip gelirse, meleklerden daha üstündür; kimin nefsi aklına galip gelirse o da hayvanlardan aşağıdır" buyuruyor. Demek ki insan bu dünyada nefsi ile mücadele ederek kamil insan olma yolunda ilerlediğinde meleklerden daha üstün bir hale gelebilmekte, aksi durumda da hayvanlardan daha aşağı bir konuma düşebilmektedir.

Kızilderili Don Juan dört tür insandan bahseder. İlki "sıradan" insanlardır. Nasıl tanırsın sıradan insanı? Dış koşullar, olaylar ve nesnelere göre ya küfredere ya şükreder. Her toplumda insanların büyük çoğunluğu böyledir; doğar, büyür, yaşar, küfür ve şükürle yaşayıp ölür giderler. Sonra "Avcılar" gelir. Az sayıda insan avcı olur. Avcı, kendi hayatının anlamının avcısıdır. En önemli becerisi pusu kurmaktır. Seçicidir ve en önemli meziyeti sabırdır. Gönlünün muradını avlamayı bekler. Ve "savaşçılar". Gönlünün muradını keşfettikten sonra az sayıda avcı, savaşçı olur. Hayatın şimdi ve burada yaşandığını bilir. Kafasını sonuca takmaz, öncelikli olan yolculuğunda kendisi olmasıdır. Bilir ve inanır ki evrenin bu karmaşık yapısı içinde her şeyin (bitkinin, hayvanın, taşın, toprağın) bir yeri vardır ve hepsi de kendisi gibi değerli ve anlamlıdır. Bunun farkında olarak her şeye biz bilinci içinde saygı gösterip yolculuğuna devam eder. Dördüncü tür insan "arif" insan dediğimiz bilge kişidir. Savaşçı gerçekten savaşçı olarak yaşamayı becerir ve sürdürürse zaman içinde bilge kişi olur. Bilge neyi nasıl bildiğini doğrudan idrak eder. Kutup yıldızı gibidir, yön belirlemede referans noktasıdır. (Var mısın? D. Cüceloğlu)

Bir Müslüman gözüyle Don Juan'ın sözlerini incelediğimizde bize aslında kâmil insan olmayı anlatıyor. Kendi kaynaklarımızda nefsin; nefsi-i emmare ile başlayan ve en üst basamakta nefsi-i kamile olmak üzere 7 mertebesi olduğu ifade edilir. En alt mertebedeki nefsi-i emmareye sahip olan bir insan Allah'ın emirlerine uymaz, yasaklarını çekinmeden yapar ve zevkine tabi olur. Yedinci mertebeye çıkmış bir insan ise; bütün kötülüklerden sıyrılıp manevi

olgunluğa erer, bütün sıfatları güzelleşir ve her hali ibadet sayılır. O artık kamil bir insan olur.

Materyalistleşen **dünyada** Popüler kültür bizleri maddi zevklerin peşinde koşturuyor. Sadece kendi çıkarlarının peşinde koşan insanlar maalesef dünyada da mutluluğa ulaşamıyor. Bu kültür bizleri kalabalıkların içinde yalnızlığa, yalnızlıkla birlikte bunalıma itiyor. Kısacası popüler kültür bizleri sıradanlaştırıyor, nefsin en alt basamağına bizi hapsedip yaşamın anlam ve amacını keşfedemeden ömür sermayelerimizi tüketiyor. Anlam arayışından uzaklaşan insan; kısa süreliğine dünya hayatına imtihan için gönderilen ruhun ihtiyaçlarını göz ardı edip nefsin istekleri peşinde koşuyor. Bu yaşam tarzı bizi ahiret hayatında ebedi saadetten mahrum ediyor.

Günümüzde yediden yetmişe herkesin elinde akıllı telefon. **İnternet kullanmamız bağımlılık düzeylerinde seyrediyor.** Günlük yaşamda sevmeye, sevilme, beğenilme, takdir edilme ihtiyaçlarını karşılayamayan insanlar için internet ortamları sığınak oluyor. Fakat buradaki ilişkiler gerçek ilişkilere göre çok sığ kalmakta, gerçek ilişkilerin boşluğunu asla dolduramamaktadır. Yeri gelmişken Tik tok videolarına da değinmeden edemeyeceğim. Video çekerek sosyal medyada paylaşmak, çok beğeni almak ve bu beğenilerin üzerinden **şöhrete ulaşmak ve** kısa yoldan zengin olmak umuduyla neler yapıyoruz neler. Metronun önüne atlayana mı dersiniz, öğretmeninin kafasına çuval geçiren **öğrenci** mi dersiniz, video uğruna bir genci öldürmeye teşebbüs mü dersiniz, yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'e tekme atmak mı dersiniz ne ararsanız var. Gençlerimizi ahlaki ve kültürel zehirlenmeye maruz bırakan bu uygulamanın oluşturduğu tahribatı izlerken **ağzımız açık kalıyor.** Nasıl oluyor da bu kadar alçalabiliyoruz. Nasıl bu halde geldik diye sormadan edemiyoruz.

Birazda kukladan ziyade kuklacıya bakmak lazım. Bu kültür kimlerin kontrolünde, amaçları nedir? Popüler kültür eğlence endüstrisinin kontroölünde. Merkezi Amerika'da olan bu eğlence endüstrisi tv ve internet kültürü üzerinden insanları birbirine benzetiyor, birbirleri arasındaki ayrımı ortadan kaldırıyor ve aynı internet, aynı televizyon tarafından klonlanmış, aynı şeyleri konuşan, aynı şeylerin dedikodusunu yapan bir dolu insanla karşılaşıyorsunuz. Giyinmemizden, yememize, düşünmeden, eğlenmemize, günlük yaşam aktivitelerimize varana kadar hayatın tüm alanlarında insanları kontrol altına almaya çalışıyorlar. Kitle iletişim araçları üzerinden al bunu kullan, bunu giy, bunu oku, bunu izle, bunu dinle diye modernleşme adı altında

aslında bize bu konuda ihtiyacınız var hissi yaratıp kullanmanızı sağlıyor veya herkesin kullanmasını sağlayarak kullanmayanlarda eksiklik hissettirip bizleri de bu çarkın içine çekmeye çalışıyorlar.

Merkezi batı dedik ama her zaman batıdan gelmiyorlar. Her yönden geliyorlar. Koreli K-Pop grupları içinde en tanınmış olanlarından BTS grubunu incelediğinizde arka planda kovboyaları görürüz. Sahnenin ön tarafında görünen grup üyeleri milyonlarca genci kendine hayran bırakır. Oysa ki perde arkasına baktığımızda Amerikan şirketleri tarafından yönetilen, yaşantıları tamamen kontrol altında tutulan, kuralları ihlal ettiklerinde dışlanan, bir nevi köleliktir onların yaşadıkları. Arka plandaki kuklacılar bu sahne üzerinden özellikle ergenlik döneminin başlangıcında olan, etkilenmeye en açık ortaokul çocuklarımızı cinsiyetsizliğe teşvik ediyorlar. Bu ve benzeri bozuk akımların etkisi ile 12-19 yaş aralığında Cerrahpaşa'da kızların erkek olmak için, erkeklerin de Zeynep Kamil'de kız olmak için sıra beklediği ifade ediliyor. Bunların hepsi bu memleketin evladı. BTS bu kuklalardan sadece biri. İnananlar olarak, kuklanın arkasındaki kuklacıları görüp kendimizi ve neslimizi şuurlu bir şekilde yetiştirmemiz lazım. Yoksa önümüzdeki zaman diliminde toplum olarak çok daha büyük sorunlarla boğuşuyor olacağız.

Popüler kültür bütün dünyada küresel bir hale geldi, bu şekilde devam etmesi halinde de önümüzdeki zaman diliminde bir çok kültürün yok olması tehlikesi söz konusu. Kendi kültürümüzü koruyarak popüler dünyada varolmayı başaramazsak popüler kültürün kölesi haline geleceğiz. Sayın okurlar görüldüğü üzere tehlike büyük. Öncelikli olarak tehlikenin boyutları konusunda önce kendimizin sonra çevremizin farkındalığını artırmamız gerekiyor. Sonra eyleme geçmemiz lazım. Sözlerimizle davranışlarımız tutarlı olsun ki çocuklara doğru model olsun. Söylediklerimizi biz kendimiz yapmazsak sözümüzün hiçbir kıymeti yok. Aile içi iletişimimizi kuvvetlendirmeliyiz. Sosyal medya ortamlarında başkalarına kendimizi beğendirmeye çalışacağımıza eşimize, çocuk çocğumuza kendimizi beğendirmeye çalışalım. Onlarla daha fazla vakit geçirelim. **Mutlu aileler üzerinde uzun süreli yapılan bir araştırmada, bütün mutlu ailelerin ortak özelliğinin birbirlerine sevgi, saygı, övgü, takdir, iltifat sözcüklerini çok fazla kullanmak olduğu görülmüş.** Zaman aileye daha fazla yatırım yapma zamanı, aile içi ilişkilerimizi kuvvetlendirip, birbirimize kenetlendiğimiz takdirde bu fırtınada ayakta kalırız. Hepimize kolay gelsin. Allah (c.c.) yardımcımız olsun inşallah.

DİL İLE FARKLILAŞMAK

▲ DR. ÖĞR. ÜYESİ **MUSTAFA NURİ URAL**

İletişim sosyal insan için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Diğer insanlar ile birlikte ortak bir yaşam sürmek, ancak dil ile mümkün olabilir, bir arada yaşamak isteniyorsa dil vazgeçilmezdir. Ancak, belki de insanoğlunun en büyük talihsizliği ve yaşadığı problemlerin en önemli kaynaklarından biri de, semboller olmadan iki insanın birbirleri ile iletişim kurmalarının neredeyse imkânsız olması olabilir.

İster beden dili olsun, ister sembolik görseller olsun, ister göstergeler ya da dünya üzerinde konuşulan lisanlardan bahsedelim, her iletişim maalesef sembollerden oluşmak zorundadır. Bu da yetmezmiş gibi Genesis 11'de anlatıldığı gibi (Yalman, 2019:2) Babil kulesi kıssasında Tanrı insanların eğer birlikte çalışırlarsa başaramayacakları hiçbir şey olmamasından endişe duyarak onların dillerini karıştırmıştır. Böylece farklı dilleri konuşmak zorunda kalan insanların, zaten sembolik olan iletişimleri farklı diller nedeniyle daha da karmaşık hale gelmiş ve birbirlerini anlamaları daha da zorlaşmıştır.

Bugün dünya üzerinde konuşulan 7.000 civarı dilden bahsedilmektedir.

Bu problem eğitimde de kendini gösterir. Temelde bir iletişim süreci olan eğitimde öğrenen ve öğreten arasında fikir, duygu, beceri vb. aktarımlar gerçekleşir. Özellikle formel eğitim ortamında bu daha planlı, daha yapılandırılmış, sistematik, sınırları ve hedefleri belirli, bilinç düzeyi daha yüksek bir eyleme dönüşür. Temelde tüm yaşamı boyunca çevresinden algıladığı her şeyden kendini inşa eden birey, formel eğitim sürecinde daha odak temelli bir yaklaşım ile planlı olarak inşa edilir, tekâmül eder gelişir ve umulur ki sonunda adam(1) olur.

İletişimin ve iletişimin bir parçası olan dilin önemi konusunda herkesin hemfikir olduğunu düşünüyorum. Eğer öyle olmasaydı, sanırım ne iletişim fakülteleri mevcut olurdu ne de üniversitelerde bu kadar çok dil bilimi, edebiyat, mütercim tercümanlık, filoloji, yabancı diller vb. diller ile ilgili bölümler açılırdı.

İster bilimsel isterse gündelik bir iletişim için olsun,

dilin doğru ya da yanlış kullanımı arzulanan amaca ulaşip ulaşmamak arasındaki hayati farkı oluşturabilir. **İnsanlar ne düşündüğünüzü değil, bunu nasıl ifade ettiğinizi dikkate alarak ona göre tavır takınırlar.** Kendimizde içsel olanı bir başka birey içinde ortak kılmak istiyorsak, doğru ifadeleri seçmemiz gerekir. Aksi takdirde biz başka bir şey anlatmaya çalışırken mesajımızın hedefi olan birey ya da bireyler bambaşka şeyler anlayabilirler. Burada en dikkat edilmesi gereken faktörlerden biri de doğru kelimenin doğru anlamda kullanılması olacaktır. **Eğer bir kelimeyi gerçek anlamının dışında kendi “kast” ettiğimiz anlamında kullanırsak, mesajımızın hedef kitlesinin gerçekte neyi anladığından asla emin olamayız.**

Eğitim açısından dil kullanımı son derece önemlidir. Özellikle yeni nesiller yetiştirmeyi profesyonel anlamda meslek edinmiş olan bir bireyin ne söylediğini, kelimelerinin ne anlama geldiğini, gerçekten kast ettiği şeyi ifade edip etmediğini çok iyi düşünmesi gerekir. Bunun da ötesinde daha güzel söz söyleyebilmek için önce kendisi tekâmül etmelidir.

İnsan üç temel esastan mürekkeptir; beden ve maddiyat, akıl ve ilim, ruh ve duygu. Eğitimci okurlarımızın da fark edeceği gibi bizler de eğitimde kazanımları da üç kategoride inceleriz; bilişsel kazanımlar, duyuşsal kazanımlar ve psikomotor kazanımlar. Bir eğitimci, elinden geldiği kadar kendisini her açıdan, bu üç alanın her birinde, geliştirmek zorundadır. Bu ifadelerini daha geniş bir kitleye daha doğru, daha sağlıklı bir şekilde aktarabilmesi için mesleki bir gerekliliktir. Özellikle elindeki en kıymetli iletişim aracı olan dil konusunda kendini geliştirmesi, öğrencilerine aktarmak istediği her türlü yeterliliği daha etkin aktarmasında anahtar rol oynayacaktır.

İletişimin her türünde olduğu gibi dilde de öznellik kaçınılmazdır. Anlatmak istediğimiz ile anlaşılanın yüzde yüz örtüşmesini garanti altına almanın bir yolu yok gibi gözükmemektedir. Ama iletişimin daha sağlıklı olması için yine de bazı tedbirler alınabilir. Bu tedbirler tam başarıyı garanti etmese de başarı oranını yükseltecektir.

Bunun için her eğitimci, eğitiminin belirli aşamalarında hedef kitleye dönük geri bildirim stratejileri geliştirerek verdiği mesajların ne derece yerine ulaştığını kontrol etme ihtiyacı duyar. Bunun için bazen yalnızca eğitilenlerin gözlerine bakmak ya da vücut dillerini okumak yeterli olabilecek iken, bazen de ders sonlarında sözlü birkaç sorudan oluşan değerlendirmeler ya da yazılı küçük ara sınavlar yapmak gerekebilir. Her halükarda, yazılı ya da sözlü, hangi dilde olursa olsun, mesajın doğru iletilip iletilmediğini kontrol etmek eğitimin kalitesi açısından çok önemlidir. Aksi takdirde bir iletişim kazası, eksik edinilen kazanım ve hedef davranışlar ya da kavram yanlışları sonradan tespit edildiğinde artık çok geç olabilir.

Sözlü ve yazılı anlatımın eğitimde ne kadar yoğun kullanıldığı düşünülürse, dilin eğitim açısından kıymeti daha iyi anlaşılabilir. Şairin “bir nokta gözü kör eder” dediği gibi, eğitimde de bir kelimenin doğru ya da yanlış kullanımı eğitimin sonucunu doğrudan etkiler. Bir eğitimci bilinçli ve dikkatli olmazsa gerçekten gözlerini açmak istediği öğrencileri kör edebilir.

Dil toplum ile birlikte değişmektedir. Dilin mi toplumu toplumun mu dili değiştirdiği sorusu uzun zamandır tartışılmaktadır. Toplumun dil üzerinde değişikliği nasıl meydana getirdiğinin mekanizmaları daha anlaşılır ve daha kolay tespit edilebilirdir. Yeni bir teknoloji ya da teknolojik ürünün ortaya çıkması kaçınılmaz olarak yeni kelimelere ihtiyaç doğurmaktadır. Ya da sanat, felsefe ve bilimde yeni ekoller, yöntemler, düşünceler paradigmlar ortaya çıktıkça elbette dil de kendini bu duruma uyumlandırmak zorundadır. Bu kaçınılmaz olduğu kadar doğal ve sağlıklı bir süreçtir de. Ayrıca sosyal yapının değişmesi, çevresel değişiklikler, pedagojik ya da psikolojik ilerlemeler vb. daha birçok etken az önce bahsettiğimiz bu sağlıklı değişimi tetikleyebilir.

Ancak dilin insanı nasıl değiştirdiği, farklı dilleri konuşan kişilerin aynı olay hakkında neden farklı düşündüğü, bunun kişisel tecrübelerin, kültürün, toplumsal ve sosyal yapının vb. bir etkisi mi yoksa doğrudan dilin etkisi mi olduğu halen bir tartışma konusudur.

Ted Chiang'ın “Hayatının hikayesi” adlı kısa hikayesinden esinlenen Arrival (geliş) adındaki filmde oldukça abartılı ve bence yanlış bir yorum şeklinde anlatılmış olsa da Edward Sapirin öğrencilerinden biri olan Harry Hoijer'ın ortaya attığı Edward Sapir ve onun bir diğer öğrencisi olan Benjamin Lee Whorf'a ithaf edilen Sapir–Whorf hipotezi (Özdil, 2015) üzerinde düşünölmeye değerdir. İnsanların hayat görüşlerinin ve algılarının kullandıkları dil ile değiştiğini savunan bu hipotezin kökleri Eflatun'un sofistler ile olan fikir ayrılığına kadar dayanmaktadır. Farklı dilleri konuşanların renk algıları üzerine yapılan bazı çalışmalar bu fikri destekler görünmektedir. Bu çalışmaları mekân algısı vb. üzerine olan çalışmalar takip etmiştir.

Yine de dilin mi insanı şekillendirdiği, insanın çevresel şartlar nedeni ile ihtiyaçları doğrultusunda bir dil yapısı mı oluşturduğu kolay karar verilebilecek bir konu gibi görünmemektedir. Bazı deneyler bunu destekler nitelikte görünse de, benzer hipotezleri farklı deney düzenekleri ile test eden bazı bilim adamları ise farklı sonuçlar elde etmiş ve bu yüzden bu hipotezi reddetmişlerdir. Bu konuda her ne kadar deneysel veriler mevcut olsa da toplanan bu veriler hem yeterli değildir hem de farklı bilim insanları tarafından farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Dolayısıyla şu an için bu hipotezi doğrulamak ya da yanlışlamak, en azından benim açımdan, mümkün gözükmemektedir.

Ancak şu ihtimali de göz önünde bulundurmak gerekir, belki de insan ne düşünürse düşünsün dili kadar düşünüyordur. Ya da başka bir deyişle, ya kelimelere dökemeyeceğimiz şeyi düşünemiyorsak da? O zaman varlığımız da öğrendiğimiz dil kadar olmuş olmaz mı? Sapir-Whorf hipotezi (İmer, 1987) eğer doğruysa bu sonuç hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Böyle bir durumun sonuçları ise muazzam olacaktır. **Eğer kelimelerimiz ile sınırlı isek, yalnızca dilimizde olmayan şeyleri hayal edememekle kalmayız. Kelime bilginizin sınırları bizim de sınırlarımız haline gelir.** Bu ise bir eğitimci için, ne kadar az kelime biliyor ise o kadar az öğretebileceği anlamına gelir ki, mesleki anlamda böyle bir durumun sonuçları korkunç olur.

Dilde tarihi süreç içerisinde bazı anlam kaymaları yaşanabilir. Birçok durumda bu doğal bir süreçtir. Bu bazen farklı bir kültüre ait dilden geçiş nedeni ile kelimelerin anlamının farklılaşmasından kaynaklanır. Örneğin Arapça'da ceza kelimesi karşılık anlamına gelmekte ve olumlu olarak da kullanılabilmekte iken, örneğin "Allah hayırlı ceza versin (yaptığına karşılık sana hayır versin anlamında)" duasında olduğu gibi, Türkçe'de anlam daralmasına uğramış ve sadece olumsuz karşılıklar için kullanılagelir olmuştur. Ya da aynı şekilde fitne kelimesi aslında imtihan, deneme, ne yapacağını görmek için sınama gibi anlamlar içerirken Türkçe'de çok daha olumsuz bir anlamda, örneğin fitne fücür bağlamında olduğu gibi, anlamından tamamen

kopuk olmamakla beraber tam olarak da örtüşmeyen bir biçimde kullanılmaktadır.

Ancak bu doğal sürecin dışında bir kelimenin anlamı bilerek ve isteyerek tahrip edilirse, bağlamının dışında durumlarda sıklıkla gündeme getirilerek yozlaştırılırsa, anlam bilerek kaymaya uğratılarak manipüle edilirse, düşünce sistemimiz yaşamımız, hem pratikte hem de teoride bu kavramlarla oynayanların istedikleri yönde sapmalara uğrar. İşte bu bir toplumun uyanık olması gereken önemli bir tehlikedir.

Bulunduğum meclislerde zamanın ruhuna dair tahliller yapıldığında çok farklı tehlikeler ortaya konulmasına rağmen, ben en büyük tehlikenin bu anlam kaymalarından ve kavramların içlerinin boşaltılmasından kaynaklandığını düşünmekteyim. Yazımı çok da fazla uzatmadan öncelikle anlam kayması ile ne kast ettiğimi birkaç örnekle göstermek, daha sonra ise bu anlam kaymalarının hayatımızda nasıl bir değişime neden olabileceğini örneklerle izah ederek öngördüğüm tehlikeyi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Yapma(artificial) kavramlar o kavramı üreten toplumun ve o toplumun kültürünün bir ürünü olduğundan bu bakış açısını ister istemez yansıtır. Sevdiğim bir meslektaşım buna örnek olarak "orta doğu – uzak doğu" kavramlarını vermişti. Ben de bu örneği sizlerle paylaşmak istiyorum. Bu kavram Avrupa menşeli olduğu için burada yakın, orta, uzak kavramları Avrupa merkez alınarak

oluşturulmuştur. Türkiye görece olarak Avrupa'ya yakın olmakla beraber takdir edersiniz ki orta doğu ve uzak doğu Türkiye için Avrupa ile aynı konumda değildir. Hele bir Afgan eğer Hindistan'a uzak uzak doğu Suriye'ye ise orta doğu olarak tanımlıyorsa coğrafi anlamda büyük bir yanılgı içerisindedir. Bugün bu kavramlar belirli ülkeleri tanımlamak için kalıplaşmış ifadeler olarak düşünülebilir ve bu anlam kayması önemsizmiş gibi gelebilir. Ancak hangi kültür ile daha yakın ilişkiler kurmak istendiği sorulduğunda bir halk neden kendine "uzak" olarak tanımlanmış olan bir coğrafyayı tercih etsin? Bu kavramlar coğrafi tanımlamaların ötesine geçerek zihnimizde kültürel boyutta da mesafeleri yargılayacağımız bir anlam kaymasına neden olmaz mı? Daha da önemlisi neden bir doğulu batının fikir ve siyaset üreticilerinin aklıya düşünsün? Eğer böyle düşünmeye başlarsa bu diğer düşünce ve eylemlerine de yansımaz mı? Böyle bir sürecin sonu en iyi ihtimalle asimile olmak olabilir. Daha kötüsü ise dejenere olmuş, ne kendisi ne öteki olmayı becerebilmiş, dünyadaki yeri ve amacı belirsiz kaybolmuş bir toplum ortaya çıkabilir. Bu bir toplum için intihardan farksızdır.

Diğer örnekler arasında günümüzde çokça bahsedilen, özgürlük, modernlik, kadın hakları, şiddet, pozitif ayrımcılık, İslamcılık, yobazlık, başarı, doğru, hak, adalet vb. kavramlar gösterilebilir. Bir kişinin haklı adalet arayışına kim hayır diyebilir? Ya da kim bir başkasının özgürlüğünü kısıtlamaya cesaret edebilir? Ya da şiddet tarafı olunabilir mi?

Ancak bu kavramların hangi durumlarda kullanılmalılarının uygun olduğu, hangi durumlarda ise kullanılmalılarının abes olacağı en önemli sorunsaldır. Eğer bir kişi suçunu örtmek için "özgürlük" kavramını harcıyorsa, ahlaksızlık için "kadın hakları" ayaklar altına alınıyorsa, elinde hiçbir delil olmadan dinleri reddeden hatta dine inananları aşağılayan biri kendi sıfatı olan yobazlığı aşağıladığı zümreler için reva görüyorsa burada bireylerin yaptığı münferit hatalardan tezahür eden mevcut durumun kendisinden daha önemli bir hata var demektir.

Çünkü bu tip kullanımlar bir kez yaygınlaştı mı ve toplumsal olarak, belki de kelimelerin anlamları üzerinde çokça düşünmeyen geniş kitleler tarafından, kabul gördü mü, bunun sonunun nereye varacağını ancak Allah(cc) bilir. Suçunu örtbas etmek içi kişisel alan ya da özgürlük kelimelerini kullanan biri istediğini elde ettiğinde, artık uygunsuz isteklerin tamamı bu kelimelerin ardına sığınmaya başlar. Ya da psikolojik ve fiziksel şiddet uygulayan biri "görev" kavramını kendine kalkan yaptığında, artık iş yerinde gerçekleşen her şey

"Ben sadece görevimi yapıyordum" a dönüşür.

Mevcut siyasi ve ekonomik dünya düzeninin kurucuları, bizi bazı kavramların anlamının kendi dikte ettirdikleri şekilde olduğuna inandırmaya çalışmaktadırlar. **Bu önemli kavramlara kendi istedikleri anlamları yüklemeyi başarabilirler ise, artık bu kavramları kullanarak toplumları kolayca manipüle edebileceklerdir.** Artık savurganlık konfora, devlet baskısı ise güvenliğe dönüşecektir.

Medya baştanbaşa bu tip taktikler ile doludur. Yazılı ve görsel basının artık temel amacı, eğlence kültür ve bilgi üretmek/ aktarmak değil bu stratejileri kurnazca uygulamak ve toplumu kendi ideolojisi yönünde yönlendirmek olmaya başlamıştır. Reklamlardaki bazı klişeleri etik endişeler ile tekrar etmek istemiyorum. Ama bir reklam izlendiğinde sloganı duyduktan sonra neden diye sormak gerekmez mi? Bu cümleyi çok sık duyuyorum ama bu doğru mu diye sorgulamak? Bu ifadede yer alan kelimeler gerçeği yansıtmak için özenle mi seçilmiş? Durumu ya da ürünü doğru tanımlıyor mu? Yoksa sadece beni kendi gerçeklerine inandırmak için mi seçilmiş diye düşünmek gerekmez mi? Ne kadar değerli kelimelerin ne kadar hoyratça kullanıldığı fark edildiğinde bir rüya sona erecektir.

Eğitimciler ise bu oyunu bozabilecek yegane kahraman olarak gözükmedirler. Kelimelerin gerçek anlamını ve bağlamını yeni nesillere kazandırmak, ne anlama geldiklerini ve daha da önemlisi ne anlama gelmediklerini hem bilmek hem de çevremize aktarmak bu malin stratejilerin yegâne tedavisi olarak gözükmektedir.

Hem kendimiz hem de öğrencilerimiz için daha çok okumak, daha çok düşünmek, daha çok eleştirmek zorundayız. **Yönlendirilmek istemiyorsak, fikir sahibi olmak istiyorsak önce bilgi sahibi olmak zorundayız. Başkalarının amaçları uğrunda köle olmamak için kavramların anlamına vâkıf olmak zorundayız.** Aydınlik gelecek anlamı koruyacak eğitim muhafızlarına muhtaçtır.

DİPNOT

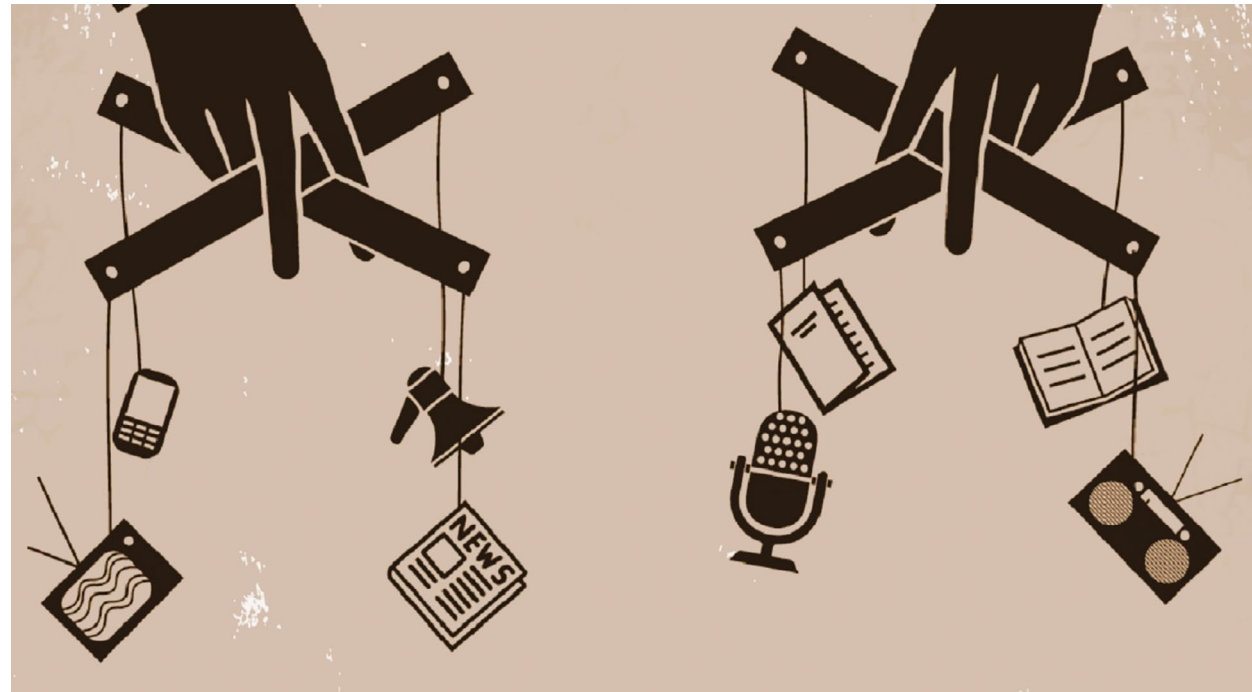
1) Burada adam kelimesinin dilimize geçtiği arapçadaki orijinal anlamı kast edilmiştir. İslam inancında adam kelimesi ilk insan Hz. Ademe nispetle insan anlamında da kullanılmaktadır. Bu kelime özelde adem anlamında kullanılıyor olmasına rağmen, yukarıdaki paragrafta ise varlığının bilincinde olan insan anlamında kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

İmer, K. (1987). TOPLUM DİL BİLİMİ KİMLİK KAVRAMLARINA KURAMSAL BİR BAKIŞ VE DİL TÜRLERİ . Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 31 (1-2) , 213-230. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66752/1043820

Yalman, Nurcan (2019) , Kanıtsallık Ulanının Türkçe ve Fransızca Karşıtıl Bir İncelemesi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Tekirdağ Namık kemal üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü Fransız dili ve edebiyatı anabilim dalı

Özdil, Ayhan (2015), sapir – whorf hipotezinde dil ve düşünce ilişkisi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez

MEKÂN MIDIR TOPLUMU DEĞİŞTİREN?

▲ ÜMMÜ GÜLSÜM KAVAK

Mekân, Arapça kökenli bir kelime olup “kevn” kelimesinden türetilmiştir. Kevn kelimesi ise meydana gelmek ve varlık anlamlarından oluşmaktadır (Cevizci, 2000:635). Mekân kavramı “var olanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı büyüklükleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük, eni boyu ve derinliği olan hacim ve günlük dilde, yer, yurt, ev ve barınak” şeklinde tanımlanmaktadır (Bağlı, 2016: 18). Mekân, insanın bizzat aktif olduğu, toplumsal etkileşimle şekil kazanan bir konumdur. İnsana dokunan bir yüzü bulunduğu, insanın zihin yapısına ve davranış durumlarına etkisi bulunan ve de katkı sunan bir mevkidedir. İnsanın mekânla etkileşimi, gündelik yaşam halleri, sosyalleşme ve mekâna katılım rutinleri gibi farklı süreçleri kapsamakta ve bu durum şekil olarak yenilenmektedir (Akyıldız, 2017:40).

Mekân, bir hayat sahnesi olarak hem fiziki hem de sosyal bir olgu olarak dinamikliğini sürekli şekilde korumakta ve araştırma değerini sürdürmektedir. Derinliği, dinamikliği, farklı boyutları ve karmaşık özelliğiyle gerçekliğini korumaktadır (Akyıldız, 2017: 35). O, toplumu aşan bir realite olarak değil toplumun direkt kendisi olarak bilinmektedir (Soja, 2017: 100). Farklı bir perspektifle bakıldığında mekânın, insan-insan veya insan-toplum bağlamında düşünülmemesi gerektiği, insanın bizzat özünün direkt olarak mekânla iletişime geçebileceği ve aktif rol alabileceği söylenebilir (Öztürk, 2012: 25). Bir kültür deseni olarak görebileceğimiz mekân, sadece coğrafi bir zemini değil toplumsal olanı da işaret etmekle birlikte ortaya çıkışıyla da toplumsal bir mekanizmadır denilebilir.

Toplumsal bir mekanizma olan mekânların oluşabilmesi için öncelikle şehirleşmenin oluşması gereklidir. İlk çağlara bakıldığında zaman verimli toprak ve arazilere sahip olan yerlerin yerleşim yeri olarak seçildiği görülmektedir. Zaman içerisinde bu verimli topraklardan ürün elde edilmiştir ve ihtiyaç fazlası olan ürünler farklı köylerle takas edilmiştir. Bu köyler büyüyerek ticaret merkezi halini almıştır ve böylelikle şehirlere dönüşmüştür. Orta Çağ’a bakıldığında zaman şehirlerin ticaret hayatının yürütüldüğü mekânlar halini aldığı görülmektedir.

Şehirleşme konusunda asıl ilerleme İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile başlamaktadır. Bu devrimle birlikte Avrupa’da pek çok şehir oluşmuş ve bu şehirler nüfus akımına uğrayarak hızla büyümüştür.

Mekânların oluşmasına ön ayak olan “şehirler” için Weber’in düşünceleri önemli görülmektedir. Alman düşünür Max Weber (1864-1920), şehir kavramının meydana çıkış sürecini toplumların yerleşim izlerinin gösterdiği en eski tarihlerden başladığını belirtmektedir. Weber’in şehre ait tüm tespitleri batı kaynaklıdır. Günümüz şehrinin asıl temellerini batıda aramakta olan Weber, modern şehirlerin ilk defa Avrupa topraklarında ortaya çıktığını düşünmektedir. Ona göre bir şehri şehir yapan unsurlar şöyledir: Şehri dış tehlikelerden korumak için kale, şehirdeki toplumun ihtiyaç duyduğu şeyleri tedarik edebilmesi için bir pazar yeri, o şehrin kendine ait hukuk kurallarının olması, şehirde ticaret akışının olması ve şehirde belirgin bir yönetimin olması. (Weber, 2010).

Bu bilgiler dâhilinde şehrin-şehirleşmenin oluşmasının nedenlerini ele alacağız. Şehirleşme beş nedenden oluşmaktadır. **Bunlar; Sosyo-psikolojik nedenler, ekonomik nedenler, siyasi nedenler, teknolojik nedenler ve demografik nedenlerdir.** Ekonomik nedenlere tarımda makineleşme örnek olarak verilebilir; makineleşme arttıkça tarımda ihtiyaç duyulan insan gücü azalmıştır ve bu da köyden şehre göçleri beraberinde getirmiştir. Köyde-kasabada istedikleri geliri elde edemeyen kişiler geleceklerini güvence altına almak istedikleri için şehirlere göç etmiştir. Modernleşme ile birlikte sanayinin artış gösterdiği şehirlere göç etmek isteyen kişiler şehri kalabalıklaştırdıkça şehirde bir hareket oluşmaktadır. Oluşan bu hareket toplumun birbirine olan ihtiyacını ön plana çıkararak birbirlerine daha çok bağlamaktadır. Sosyo-psikolojik nedenlere bakıldığında şehir hayatının toplumsal ve kültürel anlamda zengin olması örnek olarak verilebilir. Şehir hayatının bağımsızlık veren özgür ruhlu havası, şehirli olma düşüncesi, kalabalık topluma ait olma düşüncesi insanların şehirlere taşınma ve orada yaşamaya başlamasında büyük rol oynamaktadır. Siyasal nedenler kısmına bakıldığında

yönetim yapısının özellikleri, hukuki kurum ve kuruluşların bazılarının ve uluslararası ilişkilerin toplumun şehirleşmeyi seçmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Demografik nedenler arasında sanayi devriminin başat rol oynadığı söylenebilir. Sanayi devriminden sonra meydana çıkan üretim düzeni toplumsal ve mekânsal değişimlerin de habercisi olmuştur. Sanayi devriminden sonra ortaya çıkmış olan bu değişim süreçleri şehri her anlamda etkilemiştir. Bu değişim şehirlerdeki mekânların içini ve dışını, şehir içindeki Sosyo-ekonomik durumları ve şehirlerarası ilişkilerde etkin rol oynamıştır. Teknolojik nedenlere geldiğimizde ise Sanayi Devrimi’nin başlatmış olduğu farklılıklarla birlikte şehirleşmenin teknolojik ilerlemeyle mümkün olduğu görülmüştür. Üretim arttıkça şehirleşme de aynı oranda artmıştır. Sanayileşme, buhar makinesiyle başlayan ve elektrik enerjisiyle devam eden süreçte gittikçe gelişmiştir. Bu durum da köylerden kentlere akın eden nüfusu beraberinde getirmiştir. Nükleer enerji ve bu enerjinin kurulduğu şehirlere baktığımızda kentsel nüfusun dağılımında önemli etkilerinin olduğunu görmekteyiz (Keleş,2017).

Modern batı şehrinin oluşumunu Rönesans ile başlatan Sezai Karakoç’a göre doğu şehirleri ve batı şehirleri arasında bazı farklar bulunmaktadır. Batı şehirlerinin doğadan uzak olmasına karşın doğu şehirlerinde ‘masal havası etkisi’ bulunduğunu bildiren şair, doğu şehirlerini ‘ipek kent’ olarak tabir etmektedir. Doğu şehirlerinde toplumun ve o toplumun sanatçılarının kendilerini şehre adanmışlığı söz konusu iken batı şehirleri ‘zulüm kamçısı’ altında oluşmuştur. Karakoç, Batı şehirlerini, insanı yaratılma amacından uzaklaştıran, fizikötesi bir derinliği olmayan, insan ve doğa arasındaki mesafeyi açan, beton ve çeliğin hüküm sürdüğü bir dünya olarak ortaya koymaktadır (Karakoç,2008).

Batı medeniyeti ele alındığında zaman Yunan ve Roma medeniyetindeki mekân algılarına değinmekte fayda bulunmaktadır. Bu dönemde mekânın oluşumunda Sosyo-ekonomik ve politik güçler etken durumdadır. Bilhassa şehirde bulunan toplumun dini yapısı oluşturulan binalar üzerinde etkin olmuştur. Mekânlar daha çok inşa edilen dini yapının etrafında oluşmuştur. Antik Yunan şehirlerinin anıtsal yapılarından en önemlisi agoralar. Yunan mimarisinde var olan iklim sebebiyle halk çoğu vaktini dışarıda geçirdiğinden halk için şehrin yaşam alanları önemli görülmekteydi. Anıtsal yapı olması sebebiyle agoralarda insanlar toplanırlar

yapar, alışveriş yapıp gezerlerdi. Antik çağda toplanmak için, pazar yerleri için, alışveriş yapmak için genişçe alanlar bırakılmıştır. Bu devrin en önemli yapıları “agora” ve “forumlardır”. Genellikle dini yapıların çevresinde oluşturulan bu mekânlar diğer mekânların da oluşmasına katkı sağlamıştır. Diğer tüm ara mekânlar (konutlar, ticari yapılar vb.) bu mekânlara göre imar edilmekteydi.

Bir diğer batı medeniyeti olan Roma Uygarlığına bakıldığında zaman bu uygarlığın kanunları, kültürü, dini yapısı ve mimarisi günümüz kanunlarına, kültürüne, dini yapısına ve mimarisine yol gösterici olmuştur. Bu sebeple Roma uygarlığı günümüz uygarlığının temelini oluşturmuştur denilebilir (Mutlu, 2001, s.67). Roma mimarisinde mekânın oluşmasını sağlayan faktörler sistemliydi (Gür, 1996). Bu sistemler sayesinde Helenistik mimari yapılar bilinçli bir şekilde imar edilmeye başlanmıştır. Mekânın bu şekilde imar edilmesi Roma mimarisinin temelini oluşturmaktadır. Yunan medeniyetindeki mimari yapılar tapınaklarıyla tanınmakta iken M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren gelişen Roma medeniyeti mimarisi ise tiyatro, hamam gibi yapılarıyla tanınmaktadır.

Roma devletinin çökmesiyle (M.S.476) başlayan Orta Çağ döneminde mekânların özelliklerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Yapılan iktidar savaşları, doğudan ve kuzeyden gelen saldırılar bu dönemde oluşturulan mekânların üzerinde etkili olmuştur. Hiçbir dönemde mekânlar, toplumun yaşadıklarından bağımsız kalmamıştır. Yine de kiliseler şehrin göbeğinde kalmış, mekânın ve şehrin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Saray ve kilise gibi büyük yapılar daha çok bir mekân ve buna bağlı oluşturulan mimari yapıların ilham kaynağı olmuştur (Şahinler, 1964).

İslam medeniyetinde ise Max Weber'in orijinal değil dediği İslam şehirlerinin Müslümanlık genelinde insanlara hizmet etmek için kurulmuş olduğu bilinmektedir. İslami anlamda ilk şehirleşmenin örneği Son Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Mekke'den Yesrib'e hicreti ile başlamıştır. Daha sonraları Medine adını alan bu şehre Hz. Muhammed ilk olarak Mescidi Nebeviyi inşa etmiştir. Bu inşa ile birlikte farklı mekânlar da inşa edilmeye başlanmıştır. Bunlar arasında pazar alanı, mahkeme, beytülmal, mezarlık vb. yapılar bulunmaktadır. İnşa edilen bu mekânların **merkezinde mescit bulunmaktadır**. Bu da tıpkı diğer medeniyetlerde olduğu gibi dini yapının mekâna etkisini göstermektedir. Ardından imarethaneler, aşevleri, şifahaneler, hanlar ve hamamlar gelmektedir. Günümüz İslam şehirlerinin ve mekânlarının mantığının oluşumunda Peygamberin örnekliği başat rol oynamıştır.

Şehir hayatı yüzyıllar boyunca insana en çok da sosyalleşmeyi öğretmiştir. Farklı ülkelerin şehir hayatlarına bakıldığı zaman sosyal aktivitelerinin gün geçtikçe değişmekte olduğu gözlemlenmektedir. **Küreselleşme ile birlikte aynılan şehir kültürlerinin sosyal hayatları genellikle benzerdir. Modern şehrin sosyalleşme mekânları arasında kafeler, kahvehaneler ve AVM'ler bulunmaktadır.** Günümüzde popüleritesini koruyan mekânlardan bir tanesi olan AVM'nin Türkiye'de ilk kez 1 Ekim 1987 yılında İstanbul Ataköy'de Galleria Ataköy Alışveriş Merkezi ismiyle açıldığı bilinmektedir. Daha sonra Ankara, İzmir derken birçok şehirde açılmaya devam etmiştir. İstanbul 147, Ankara 38,

İzmir ise 28 AVM'si ile gündemdedir. Şu an AVM'si olmayan şehirlerimiz neredeyse bulunmamaktadır. Açılan bu AVM'ler ile birlikte günlük hayatın akışında pek çok şeyin değiştiği gözlemlenmektedir. Örneğin, insanlar alışverişini mahallede bulunan dükkân-mağaza-bakkal-marketten yaparken daha sonraları modern şehirlerin sosyalleşme mekânı olan AVM'lerden yapmaya başlamışlardır. Sosyalleşmek isteyen bireylerin park-bahçe-çay ocakları yerine nefes aldıkları ilk yer artık AVM'ler olmuştur. Modernleşme ile birlikte öyle bir mekân inşa edilmeliydi ki toplumu ve piyasayı hızlıca etkilemeliydi, olumlu-olumsuz anlamda bir etki sunmalıydı, bir şeyleri değiştirmeli ya da geliştirmeliydi. İşte burada zihinlere AVM'ler gelmiş olmalıydı.

Mekânları biraz okuyabilirsek AVM'lerin kültürümüzü değiştirdiğinin de farkına varabiliriz hatta emlak piyasasına kadar etkilerini görebiliriz. Örneğin bir şehre AVM açılmaya karar verilip temelleri atıldığı vakit civardaki evlerin kiralari artmaktadır, satılmak istenen evler birdenbire iki katı fiyatına çıkmaktadır. Peki neden? Çünkü oraya AVM gelecektir bu da o semte, mevkie canlılık-hareket gelmesi anlamına gelmektedir. Toplumun sıkça ziyaret edeceği yerler oluşacak ve bu durum civarını (esnafını, ev sahibini, kiracısını) etkileyecektir.

Hayatta her şeyin değişmesiyle birlikte AVM mimarileri de değişmiştir. Açılan ilk AVM'ler kapalı mekânlar halindeyken yeni yapılan AVM'ler yavaş yavaş sokağa dökülmeye başlamıştır. Venedik'i örnek alan mimarlar ve

mühendisler bu yapılanmayı Türkiye'ye benimsetmek istemişlerdir. Misal İstanbul Gaziosmanpaşa'daki Venezia Mega Outlet, misal İzmir Mavişehir'deki Mavibahçe AVM misal Sakarya Serdivan'daki Cadde 54. Bu örnekler elbette çoğaltılabilir. Üçünün de ortak özelliği üst kesim sınıfa hitap etmeleridir. Bu bilgilere tanıtım videolarında kendiniz de ulaşabilirsiniz. AVM'ler her yere her konuma açılmamaktadır. AVM'lerin açılması için belirli şartlar bulunmaktadır. Bu şartlardan bazıları; üst kesimin rahat ulaşabileceği bir alan olması, insanların o ilçe ya da semtin

ismini duyduğunda bile Avrupai bir havaya bürünme potansiyelinde olması, orta sınıfın da rahat erişim sağlayabileceği bir alan olması vb. şartlar. O semtteki o AVM'ye gitmek, her hangi bir mağazasından alışveriş yapmak, bazı kafeteryalara oturup kahve içmek ve bunu sosyal medyada paylaşmak toplumumuzdaki çoğu gencimize göre "insanı bir üst seviyeye çıkarmaktadır".

AVM'lerin toplum üzerinde olan etkileri günümüzde hala araştırma konusu halindedir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre AVM'lerin, bulundukları çevredeki günlük yaşamın var olan düzenini ve insanların davranış şekillerini değiştirdikleri saptanmıştır. AVM'lerin olduğu yerdeki toplum küreselleşme sürecinin etkisi altına girip radikal ve sosyal değişimler sergilemektedir. AVM'ler bulundukları yerdeki halkın yaşam tarzında, sosyal ilişkilerinde-iletişimlerinde davranışların gözle görülür şekilde değişime uğratan ve yaygınlaştıran mekânlar olarak ön plana çıkmaktadır. AVM'lerin geleneksel ve tutucu mahalli halkları bile batı kültürünün yansımalarını taşıyan tutum ve davranışlara yönelttiği bilinmektedir. 'Bir mekân toplumu, toplumsal ilişkileri nasıl bu kadar etkileyebilir ki?' diye merak ediyorsanız her hangi bir AVM'ye gidip etrafı iyice gözlemlemek gerekmektedir. Mekânın içindeki ve civarındaki okumaların iyi yapılması gerekmektedir. Toplum olarak biz her şeye o kadar çabuk alışıyoruz ki çevremizde olup bitenler bizlere 'normal' gelebiliyor. Mesela yeme-içme kültürü ne zamandan beri seyre açık şekilde (sokağa inerek) ortaya çıktı ve normalleşti. Bizim kültürümüzde 'olan vardır, olmayan vardır; alabilecek-yiyebilecek vardır, bunları yapamayacaklar vardır..' anlayışı bulunmaktaydı. Pişen yemeğin kokusu karşı komşuya gittiği için akşama bir tabak yemek ikram etme davranışı vardı. Tüm bunlara alıştık biz de değil mi? Her şeye olduğu gibi açık mekânlarda yiyip-içmeye ve bunları sadece çevremize sergilemeye değil bir de sosyal medyada paylaşarak bir adım ötedeki çevremize ulaştırmaya kadar alıştık belki de...

Bir AVM toplumu yavaş yavaş değiştirme gücüne sahip olmakla birlikte insanları tüketim kültürünün etkisine alıp yeni davranışlar kazandırmaktadır. Örneğin çoğu ailenin günlük yeme-içme alışkanlıkları değişti, evlerde yemek pişiren kişi sayısı ve 'akşam sofrası' kuralı azaldı. Bunlara ilaveten insanlar artık her gün farklı bir kültürün mutfağını denemek için AVM'leri ziyaret etmeye başladı. Aile içi iletişim ve sosyal aktivitelerde de değişimler oldu. Hafta sonu geldiğinde kalabalık aile ya da çekirdek aile fark etmeksizin ailelerin çocuklarını alıp AVM'ye gitmesi çocuklar için büyük önem taşımaktadır. Günümüzde

dışarıda oyun oynayarak zaman geçirmek isteyen çocuklardan ziyade AVM'de sinemaya gitmek isteyen, buz pateniyle buz pistinde kaymak isteyen, oyuncak mağazalarını gezmek isteyen çocuklar vardır. Hızlı tüketim alışkanlığı çocuklarıyla birlikte yetişkinleri de zamanı hızlı bir şekilde tüketmeye itmektedir. Buz pateni kaymaya ya da sinema izlemeye gitmek için AVM'lerin tercih edilmesinin yetişkinler açısından hoş görüldüğü gerçeği yadsınamaz. Hâlbuki bu tür aktiviteler batı kültürüne ait aktivitelerdir. AVM'lere sadece zaman geçirmeye giden insanlar farkında olmadan bir süre sonra gereksiz alışverişler de yapmaya başladı ve böylece tüketim hızla artmış oldu. Modern yaşam tarzı anlamına gelmekte olan AVM'ler geleneksel toplumlarda dahi hızla artmakta olup bu mekâna toplum tarafından hızla alışılmaktadır. Küreselleşme, yayılma politikasını ve tüketim alışkanlığını bilhassa AVM'lerde göstererek kültürel çeşitliliği de olumsuz anlamda etkilemektedir.

Toplum olarak biz neler yapabiliriz; Biraz uyanık olabiliriz, hemen her şeyi hoş görmeyip biraz daha sorgulayabiliriz belki de. Değerlerimize, kültürümüze bağlı olabiliriz. Bir Çinli ABD'de, İngiltere'de nasıl hala bir Çinli olarak kalabiliyor biliyor musunuz? Değerlerine, kültürüne, inançlarına bağlı kalarak. Bir Türk'ün, Türkiye'de bir Türk olarak kalmayı irade etmesi gerekmektedir. Hayatımızda değişimler ve gelişimler olacaktır elbette fakat bu değişim ve gelişimlerin, oluşturulan-kurulan mekânların üzerimizdeki hâkimiyetini bizler sınırlandırabiliriz. Toplumsal bir mekanizma olan mekânın üzerimizdeki etkilerini sınırlandırabilmek yine biz insanların elindedir. Yapmamız gereken bir yudum daha farkındalığımızı artırmak olabilir.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, N. A.** (2017). İnsan-Mekân ilişkisi Bağlamında Yaşlı Dostu Mekânlar. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bağlı, M.** (2016). Modern Ontolojik Güven Bağlamında İnsan ve Mekân/Ev: Bir Mekân Sosyolojisi Denemesi. (Editör: Aynur Can). Teori ile Pratik Arasında Mekân, İstanbul: Esenler Şehir Düşünce Merkezi Yayınları, 13-39
- Cevizci, A.** (2000). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gür, Ş.Ö.** (1996). Mekân Örgütlenmesi, Trabzon: Gür Yayınları.
- Karakoç, Sezai** (2008). İnsanlığın Dirilişi, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Keleş, R** (2017). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi.
- Mutlu, B.** (2001). Mimarlık Tarihi Ders Notları 1, Mimarlık Vakfı Enstitüsü Yayınları.
- Öztürk, S.** (2012). Mekân ve İktidar Filmlerle İletişim Mekânların Alt politikası. Ankara: Phoenix Yayınları
- Roth, L.** (2000). Mimarlığın Öyküsü, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Soja, E. W.** (2017). Postmodern Coğrafyalar. Yunus Çetin (Çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Şahinler, O.** (1964). Merkezi İtalya'da Ortaçağ Şehirlerinin Meydanlarına ve Çevre Mahallerine Ait Etüt, İstanbul: M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Weber, M.** (2010). Şehir, Modern Kentin Oluşumu, İstanbul: Yarı Yayınılık.

OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE DİNİN TOPLUMSAL İŞLEVİ VE CERİDE-İ İLMİYYE DERGİSİ

▲ RUMEYSA GÜNDÜZ

Giriş

Osmanlı Devleti çöküş sürecini oldukça çalkantılı bir biçimde geçirmiş, siyasal, fıkırsel ve sosyal açıdan birçok badireye sahne olmuştur. Batı'nın hem siyasi baskısı hem kültür ve düşünce hayatı bakımından toplumun her tabakasını etkisi altına alması, entelektüel çevrelerce farklı şekillerde karşılık bulmuştur. Söz konusu etkilerin sebep olduğu toplumsal zaafiyetlerin tespit ve ıslahı saikiyle kurulan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye, bu sorunları İslami esaslar çerçevesinde ele almış ve idaresine verilen Ceride-İ İlmîyye dergisindeki neşriyatı yoluyla çeşitli çözüm önerileri sunmuştur. Bu yazılar, dönemin bir nevi portresini çizmekle birlikte, devrin önde gelen din âlimlerinin toplum sorunlarına din çerçevesinde bakış açılarını sunması bakımından da önem arz etmektedir.

Dergi, dönemin Diyanet İşleri Başkanlığı mesabesinde bulunan Meşihat-ı İslamiye'ye ait resmi bir dergidir. 1914 yılında çıkarılmaya başlanmışsa da 1918 yılından itibaren içinde bulunulan sorunlara dini çerçevede çözümler bulması amacıyla açılan ve önde gelen din âlimlerinden oluşan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye tarafından idare edilmiştir. 1922 yılına kadarki bu dört yıllık süre zarfında dergide birçok âlim toplumun dini problemlerine dair yazılar neşretmişler, çeşitli çözümler sunmuşlardır. İzmirli İsmail Hakkı, Elmalılı Hamdi Yazır bu isimlerden bazılarıdır.

Öncelikle söz konusu derginin nasıl bir ortamda çıkarıldığını görmek adına dönemde hâkim olan siyasi ve fikri yapıya göz atmak yerinde olacaktır.

Dönemin Siyasi ve Fikri Yapısı

Osmanlı Devleti, 1789 yılında gerçekleşen ve Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik akımından diğer çok uluslu devletler gibi olumsuz etkilenmiş, bünyesindeki ulusların isyanlarıyla yavaş yavaş parçalanmaya başlamıştır. Yunanların isyanı sonuç vermiş, diğer

uluslar da ayaklanmaya başlamışlardır. Gidişata bir çözüm olması düşüncesiyle 1876 yılında Kanun-ı Esasi ilan edilmiş ancak II. Abdülhamid Osmanlı-Rus Savaşını gerekçe göstererek meclisi kapatmıştır. Savaşın sona 1878 yılında imzalanan Ayastefanos antlaşmasıyla Balkanların büyük bir kısmının kaybedilmesi ve onu izleyen Arap vilayetlerindeki işgallere karşı II. Abdülhamid İslamcılık politikası ile halkı bir arada tutmaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Abdülhamid'in uyguladığı istibdat döneminde birçok taraftar kazanan İttihat ve Terakki Cemiyeti ise çabaları sonucunda II. Meşrutiyetin ilanını ve daha sonra padişahın tahttan indirilmesini sağlamayı başarmıştır. Ancak yönetimde ağırlık kazanan İttihat ve Terakki idaresi de kötü gidişata engel olamamış, 1912 yılında Balkan Savaşlarında verilen kayıplar ve Ege bölgesinin Yunanlar tarafından ve Trablusgarp'ın İtalyanlar tarafından işgaliyle Osmanlı devleti iyice kan kaybetmiştir.

Enver Paşa'nın da etkisiyle Almanya tarafında savaşa giren Osmanlı kazandığı cephele olmasına rağmen yönetimce tahmin edilmeyen bir biçimde Almanya'nın yenilmesiyle mağlup sayılmıştır. 4 yıl süren I. Dünya Savaşı'nın bitiminde Osmanlı Devleti yorgun düşmüştür. Kaybedilen toprakların geri alınması düşüncesiyle girilen savaş sonucunda Osmanlı için ağır şartlar içeren Mondros Mütarekesini imzalayarak birçok bölgesiyle işgale tamamen açık hale gelmiştir. Nitekim İngilizler 1918 sonunda güneydoğuya girerek işgali başlatmışlar, İtilaf Donanmaları İstanbul'a demir atmışlardır. Askerlerin terhis edilmesi ve birçok bölgenin işgal edilmesi ile başlayan Mütareke ve Milli Mücadele döneminde kaybedilen bölgelerdeki Müslüman mültecilerin ve 1917'de gerçekleşen Bolşevik İhtilaliyle İstanbul'a sığınan Rusların gelmesiyle siyasi ve ekonomik anlamda olduğu kadar sosyal hayatında da derin bir çöküş yaşamıştır.

31 Mart hadisesiyle tahttan indirilen II. Abdülhamid devri

sona ermiş ve Meşrutiyet ikinci defa ilan edilmiştir. Bu dönemde köklü bir kültür değişmesi olmasa da birtakım değişiklikler vücuda gelmiştir. Kadınların doktorluk, öğretmenlik gibi alanlarda eğitim alma ve memurluk yapma gibi imkânlarının oluşması, Türk dilini sadeleştirme tartışmaları ve tarih, edebiyat, felsefe derslerinin Darülfünun'a eklenmesi bunlardan bazılarıdır.

Osmanlıcılık

Osmanlı Devleti'nin parçalanmaktan kurtulması amacıyla ileri sürülen ve II. Mahmut'un "Ben tebaamın Müslüman'ını camide, Hristiyan'ını kilisede, Musevi'sini havrada fark ederim, aralarında başka bir fark yoktur." cümlesinde ana ilkelerini bulan **Osmanlıcılık fikri**, Tanzimat ve Islahat Fermanlarına paralel olarak din esaslı yapılanmadan hukuki eşitlik temelli bir yapılanmaya geçişi netice vermiştir. Gayrimüslim kitle için olumlu uygulamalar ihtiva eden bu fermanları Müslüman tebaanın kabulü kolay olmamıştır ve dönemin muhalif aydınlarınca dahi taviz olarak görüldüğü olmuştur. Ancak devam eden isyanlar ve Avrupa'nın tahrikiyle

milliyetçilik akımına kapılan gayrimüslim unsurların Osmanlı kimliğini benimsememesiyle parçalanmalar devam ettikçe bu fikir etkisini yitirmeye başlamıştır. Özellikle Balkan Savaşlarında vukua gelen katliamlar ve Müslümanların payitahta göçüyle artan Müslüman nüfus, İslamcılık politikasına zemin hazırlamıştır. Halkta sağlanamayan kaynaşma da kurucu ve yönetici konumundaki Türklerde Türkçülüğün revaç bulmasına sebep olmuştur.

Devletin politikası olması münasebetiyle Osmanlıcılık akımı cumhuriyete kadar gayri resmî bir şekilde de olsa varlığını devam ettirmiştir. Devletin eşitlik politikasında bir değişim olmamış, Ahmet Mithat Efendi gibi bazı zatlar Osmanlıcılığı en doğru yol olarak savunmaya devam etmiştir. Osmanlıcılığı öncelerde ateşli bir biçimde savunan Ziya Gökalp ise 31 Mart olayından sonra bu fikrin gücünü kaybetmeye başladığını ve artık Osmanlıcılık fikrinin uygulanma imkânının olmadığını belirterek Türkçülükte karar kılmıştır. Yusuf Akçura da bu fikri eleştirenler ve Türk milli kimliğinin korunması gerektiğini düşünenler arasındadır.

İslamcılık

İslamcılık akımı İslam'ın hayatın her alanında hâkim olmasıyla toplumun en ileri gelişmişlik seviyesine ulaşacağını savunan ve tüm İslam ülkelerinin ümmet çatısı altında birleşmesi gerektiğini düşünen bir akımdır. Mısır ve Hindistan'da başlayan akım 1870'lerde Osmanlı'da da şekillenmeye başlayıp 2. Abdülhamid döneminde bir politika olarak uygulanması hasebiyle diğer akımlar arasında en geniş yelpazeye ve neşriyat imkânlarıyla birlikte düşünüldüğünde en geniş muhatap kitlesine sahip bir hale gelmiştir. Bununla birlikte Abdülhamid'in uyguladığı istibdada en şiddetle karşı çıkanlar da bu akımın müntesipleri olmuştur. *Sebilürreşad*, *Beyanü'l-Hak*, *Volkan*, *İttihad-ı İslam*, *Tasavvuf* gibi birçok mecmua etrafında toplanan Mehmet Akif, Eşref Edip, İzmirli İsmail Hakkı, Said Halim Paşa, Ahmed Hilmi gibi isimler bu akımın perspektifiyle ülkenin içinde bulunduğu durumu değerlendirmişlerdir. Mısır'da Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh, Hindistan'da Seyyid Ahmed Han gibi isimler de bu akımın savunucularındandır.

İslamcılar toplumun ıslahı ve Batı'nın boyunduruğundan kurtulmak için İslam'ın ahlak, ibadet, tevhit gibi her alanında bir ıslah ve tecdide gidilmesi ve İslam'ın hurafelerden arındırılarak ana ilkelerine uygun bir şekilde yaşanması gerektiğini düşünmektedirler. Batıcılar ve özellikle *İcihad* dergisi çevresiyle şiddetli tartışmalara girmişler, İslam'ın ilerlemeye engel

olmadığını ispatlamaya çalışarak din-bilim ilişkisini ortaya koyan yazılar kaleme almışlardır. Kadınların tesettürü, taaddüd-ü zevcat gibi çokça tartışılan meselelere açıklık getirmeye çalışmışlar, toplumun içine düştüğü ahlaki bunalımlardan kurtulmanın İslam'ı yaşamakla mümkün olacağını savunmuşlardır.

İslamcılar hilafet meselesini de farklı bir açıdan ele almış ve esasında millete **vekalet etme vazifesini deruhte ettiği ifade edilerek monarşiden ziyade meşveret esasına uygun olan meşrutî sistemin İslam'a uygun olduğunu ifade etmişlerdir**. Bu anlamda Abdülhamid'in istibdadını en çok eleştiren ve meclisin kurulması ve kanunlaştırma hareketlerini en çok destekleyen bu kesim olmuştur.

Batı'nın üstünlüğünün bilim ve teknik kaynaklı olduğu ve bir Müslümanın ilmi nerede olursa olsun alması gerektiği vurgulanarak aktif ve çalışkan bir Müslüman profili oluşturmak hedeflenmiş, Batı'nın kültürel ve sosyal kurumlarının alınmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Eğitimin toplumun ıslahı için önemine vurgu yapılmış, nitekim Abdülhamid döneminde medreselerdeki dini dersler artırılarak din görevlilerinin eğitimine önem verilmiştir.

Araplar ve Arnavutlar gibi Müslüman unsurlar arasında da görülen milliyetçilik düşünceleri akımın içerisinde bazı parçalanmalara yol açmış ve İslamcıları daha dar bir coğrafyaya mahkûm etmiştir. Bununla birlikte bu akım Cumhuriyet'e kadar etkisini sürdürmüştür.

Türkçülük

Gayrimüslim unsurların bağımsızlık isteklerinin şiddetlenmesi ve Müslüman unsurlardan Arapların ve Arnavutların Osmanlı kimliği haricinde kendi kimliklerini de öne çıkarmaya başlamasıyla Osmanlı'da öncesinden Gaspıralı İsmail, Namık Kemal gibi bazı aydınlar tarafından dile getirilmeye başlanan Türkçülük fikirleri baş göstermiştir. Batı kaynaklarının da etkisiyle Türklüğün tanımının yapılmasına ve etnik kökeninin, dilinin ve diğer ırklarla ilişkilerinin araştırılmasına başlanmıştır.

II. Abdülhamid döneminde hız kazanan bu kültürel Türkçülük faaliyetlerinde dil ve kültür alanında Şemseddin Sami, Ahmet Vefik Paşa ve Ahmet Mithat Efendi gibi ansiklopedistleri görmek mümkündür. Türk Yurdu, Yeni Mecmua gibi dergilerde yayınlanan yazılar ve özellikle Yusuf Akçura'nın *Türk gazetesinde* yayınlanan *Üç Tarz-ı Siyaset* başlıklı yazısında artık Osmanlıcılığın uygulanabilir olmaması itibarıyla Türkçülük akımına revaç verilmesi gerektiğini ifade etmesi Türkçülük tartışmalarını alevlendirmiş ve bu akımın bir çerçeve kazanarak belirginleşmesinde etkili olmuştur.

Jön Türklerde öne çıkan bu akım II. Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki içinde de kabul edilen bir fikir haline gelince giderek güçlenmiş, Türkçü dernekler kurularak Ziya Gökalp Yusuf Akçura, Mehmet Fuat gibi isimler tarafından Türk tarihi ve kültürü üzerine araştırmalar yapılmıştır. Gerek diğer akımların zayıflaması gerekse I. Dünya Savaşı'nı daha çok Türklerin yürütmüş olması sebebiyle Türkçülük akımı kurulan yeni devletin temel misyonu olmuştur.

Batılılaşma ve Batıcılık

"Batı dışındaki toplumlarda Batı'nın gelişmişlik seviyesine ulaşma çabalarını ifade etmek için kullanılan bir tabir" şeklinde tarif edilen **Batılılaşma, Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyetin ilk yıllarında seçkinler tarafından Batının gelişmişlik seviyesine ulaşmak için hem teknolojik hem sosyal ve kültürel kurumlarını ithal etmenin gerekliliğini ifade etmektedir**. Her ne kadar *asrileşme*, *çağdaşlaşma*, *modernleşme* gibi kavramlar kullanılsa da odak noktanın Batı medeniyeti olması itibarıyla Osmanlı toplumunun yaşadığı sürecin

Batılılaşma şeklinde adlandırılması daha doğru olsa gerektir. Osmanlıların Batılılaşması sürecinde Batı ile kastedilen Avrupa'dır ve bu bahislerde Avrupa, Asya'ya kıyasla daha fazla bütünlük göstermesi itibarıyla olsa gerektir ki tek millet gibi kabul edilmiştir.

Batıcılar veya Garpçılar şeklinde adlandırılan grubun neşriyat alanındaki ilk ve en önemli yayınlarını "*Osmanlı*" ve "*İcihad*" dergilerinde yaptıkları bilinmektedir. Fikri temellerini sosyal darvinizm, pozitivism ve biyolojik materyalizmden alan bu grubun önde gelen temsilcilerini ise Jön Türkler ve özellikle Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Süleyman Nazif gibi isimler oluşturmaktadır. Bu isimler her ne kadar Batılılaşmanın oranı ve dine verilen önem noktasında farklılıklar yaşasalar da Batı doğrultusunda yenileşme fikrinde ortaklık göstermişlerdir. Örneğin Reinhart Dozy'nin İslam'a ağır eleştirilerle dolu *Tarih-i İslamiyet* kitabını çeviren Abdullah Cevdet dinin gereksiz olduğunu düşünürken Kılıçzade Hakkı reforme edilmiş bir İslam'ı savunmaktadır.

Batılılaşma konusunda farklı fikirler ileri sürülmüştür. İslamcılar ve Türkçüler batının sadece bilim ve tekniğini almak konusunda birleşirken Batıcılar Avrupa'yı her anlamda taklitle birlikte şer'i mahkemelerin kaldırılması, Latin harflerinin kabulü gibi şekli birçok özelliğin de değiştirilmesini istemişlerdir. Dolayısıyla Avrupa seviyesini yakalamanın dönemin aydınları tarafından ortak hedef kabul edildiği söylenebilir. Ancak bilimin nasıl yapılacağı, toplumda nasıl bir yer verileceğine dair bir fikir belirmeyince bilime verilen önem gerçekçi bir zemine oturtulamamıştır. Bu durum da yeniliklerin daha çok gündelik hayata bakan sosyal ve idari alanlarla sınırlı kalmasına sebebiyet vermiştir.

Yukarıda bahsedilen fikirlerin revaçta olduğu bir ortamda, siyasi açıdan oldukça çalkantılı ve biri bitip biri başlayan savaşların olduğu bir dönemde yayım hayatında yerini alan Ceride-i İlmiyye dergisi, İslam'ın toplumsal faydalarını öne çıkarmaya ve toplumun hem maddi hem manevi yaralarının devasının İslam'da olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Şimdi bu minvalde yayımladıkları yazılardaki temalara genel manasıyla bakabiliriz.

Dinin Toplumsal İşlevleri ve Ahlakı Sağladığı Katkı

Yazarlar toplumsal faydalarda dinin rolünü vurgularken ahlaki ve toplumsal kurallar içeren tüm dinleri bu tarifi içine almış, ancak bu kuralları en mükemmel şekilde ihtiva etmesi itibarıyla İslam'ı ayrı tutmuştur. Dolayısıyla insanın tamamen dinsiz olmasındansa herhangi bir dine mensubiyetinin toplum için daha iyi olacağına kanaat getirmekle birlikte özellikle Avrupa medeniyeti ile yapılan karşılaştırmalar sadedinde diğer dinlerin yetersizliğini ve İslamiyet'in hükümlerindeki isabeti öne çıkarmışlardır.

Sözü edilen toplumsal faydaların beyanında, içinde yaşanan toplumun hak ve hukuk kurallarına riayet etmenin din ile sahip olunabilecek bir özellik olduğuna dikkat çekilmiştir. Yine bu minvalde kişinin bir yaratıcıya olan inancının ahlakına yaptığı tesire değinildiği görülmektedir. Bu tesir psikolojik açıdan olduğu kadar toplumsal açıdan da ele alınmıştır. Ancak konu gereği sadece toplumsal boyuttaki etkiler incelenecektir.

Dindarlığın kişinin ruh halini iyileştirdiğine sık sık atıf yapılan makalelerde kişinin maddiyatçı bir zihniyete sahip olmasının ferdi ve içtimai meziyetlere duyarsızlaşmasını netice vereceği belirtilmiştir. Dindar insanın Allah'la kurduğu irtibatın onun gelecekte ümitvar olmasını sağladığının altı çizilmiştir. Ayrıca dinin maneviyata etkisine değinilerek kalp ve ruhunun tatmin olması neticesinde ahlakının da güzelleşeceği, kendisindeki kabiliyetleri kullanarak ulvi bir mertebeye yükseleceği ifade edilmiştir.

Dinin ahlaka ne şekilde tesir edeceği ise şeriatla bağlantı kurularak açıklanmıştır. İnsanın tabiatı itibarıyla hayra da şerre de meyilli olduğu ifade edilerek söz konusu meyillerini aklın emrine vermekle iffet, şecaat gibi

güzel hasletlere erişilebileceğine değinilmiştir. Dinin bu etkiyi temin edici bir niteliğe sahip olduğu, bunu şeriatla kuvveleri sınırlandırarak yaptığı belirtilmiştir. Ahlaki gelişim noktasında Şarkta sofilerin, Garpta ahlak filozoflarının bu amacı elde etmek için uğraştıkları ifade edilerek bunun her toplum için vazgeçilmez bir unsur olduğu vurgulanmıştır.

Dinin insana birtakım sınırlar belirleyip vazifeler vererek ahlaki özellikler kazandırması sadece Allah'a iman ile değil ahiret inancıyla da ilişkilendirilmiş, insanın öldükten sonra hesap verecek olması düşüncesinin ahlaka olumlu anlamda tesir ettiği tespiti yapılmıştır. Burada İslam ahiret inancına sahip diğer semavi dinlerden ayrı tutularak "edyan-ı semaviyenin azam ve akvamı" şeklinde nitelenmiştir.

Toplumun nizamını sağlayan hukuk kurallarının ahlak ilmine dayandığı ifade edilen bir yazıda, ahlaki ayakta tutan kuvvetin ise din olduğu belirtilerek dinin toplumun direği olduğu sonucuna varılmıştır. Dine dayanmayan herhangi bir ahlak kanununun yıkılmaya mahkûm olduğu, dinsiz bir insanın ahlaklı olmasının ancak dindar bir çevrede büyümesiyle muhtemel olabileceği iddia edilmiştir. Dini inanç verilmeden yetiştirilen bir nesilde zamanla ahlaktan eser kalmayacağı, nitekim şimdiki dinsizlerin ahlaksızlığını gören birinin bu kanaate varmakta tereddüt etmeyeceği söylenmiştir. Anlaşıldığı üzere din ve ahlak eş tutulduğu gibi dinsizlik de ahlaksızlıkla bir tutulmuştur.

Toplumda dengenin sağlanması için bir kuvvete dayanmanın zorunlu olduğu ve dinin bu ihtiyacı karşılayabilecek bir yapıda olduğu düşüncesi bir yazıda devlet oluşumunun kaynağı olarak ele alınmış, hükümet dinin temsilcisi addedilmiştir. "Hükümetin nakizi anarşidir, binaenaleyh dinin nakizi anarşidir." denilerek din ve toplumsal düzensizliği netice veren tüm davranışlar anarşi olarak tanımlanmış ve dinin karşısında konumlandırılmıştır.

Ayrıca bazı yazılarda sadece Müslüman topluluklar değil, tarihte insanlığa önemli katkılar yapmış milletlerin de hep dinlerine bağlı toplumlar oldukları iddiasına yer verilmiştir. Bununla birlikte gelişmiş bilinen devletlerin bir iki iç karışıklık ile yıkılabildiği, ancak Osmanlı devletinin büyük hadiseler karşısında yüzyıllardır ayakta kalmasının ehl-i İslam'ın kalplerindeki iman ile mümkün olduğu dile getirilerek İslam'ın tüm beşer için fitri ve itidalli bir din olduğu vurgulanmıştır.

Alimler dinin toplumsal hayata sağladığı katkıyı dile getirmekle birlikte bu faydayı ortaya koymak adına belli terim ve yöntemler kullanmışlardır. Bunlardan biri de İslam'da önemli bir yeri olan emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker kavramıdır.

Emir Bi'l-Ma'ruf Nehiy Ani'l-Münker

Darül'-Hikme adı altında neşriyatta bulunan alimlerin, toplumun sorunlarına sundukları çözümlerden en çok dile getirileni, İslam'daki emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker terimidir. Gerek dini gerek ahlaki gerekse hukuki alanda iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışma yönündeki faaliyetleri kapsayan bu terim, Arap toplumunda da maruf ve münker kavramlarıyla kullanılmakta olup; bu kavramlarla kabilenin geleneklerine göre iyi veya kötü kabul edilen davranışlar kastedilmektedir. İslamiyet'le birlikte ise bu kavramlar şer'i ve akli ölçütlere göre bir mana kazanmış, İslam'ın getirdiği hayat tarzı ve görgü/edep kaidelerini de içeren bir anlama bürünmüştür.

Kur'an-ı Kerim'de 9 kere geçen bu tabir İslam toplumunda iyiliğin yaygınlaştırılıp kötülüklerin azaltılması amacıyla adeta formülleştirilmiş ve Ehl-i sünnetçe farz-ı kifaye kabul edilmiştir. Zamanla din, akıl ve vicdan ölçütlerince belirlenen normların toplumda hakim kılınması ve aksi davranışların önüne geçilmesi amacıyla her ferdin katkısını gerekli gören bu hüküm İslam toplumunun karakteristik bir özelliği haline gelmiştir. Bu anlamda Darül Hikme'nin de bu amacı ihtiva ettiği söylenebilir. Nitekim özellikle Batıdan gelen bireyselci anlayışın etkisiyle toplumda hissedilen dağılmaya karşı Dârü'l-

Hikmeti'l-İslamiyye birçok makaleyle bu terimin uygulanmasının toplum için önemini tekrarladığı gibi aldığı kararlar ve kendisine bağlı olan dini eğitim kurumlarında yetişen din görevlileri vasıtasıyla da söz konusu amacı gerçekleştirmeye çalışmıştır. Anadolu'da açtığı taşra encümenliklerinin aldıkları kararların yayımlandığı yazılarda da bunu görmek mümkündür.

İslam ümmetinin diğer ümmetlerden farkı addedilen ve yalnızca Müslümanların değil tüm beşerin saadeti temin eden İslam devletinin takip ettiği yöntem şeklinde tanımlanan emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker kavramı, toplumsal saadet için merkezi bir konuma yerleştirilmiştir. Bu kavram temelde Allah'tan korkmaya, "mehafetullah"a dayandırılmış, her iyiliğin buradan doğacağı belirtilmiştir. Yazara göre iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya insanı iten esas duygu Allah korkusudur. Bununla birlikte kişinin neyin "maruf", neyin "münker" olduğunu bilmesi gerekir, aksi takdirde toplum felakete gidebilir.

Emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münkerin dinen doğru ile yanlış ayırt edebilen her mümine farz olduğu belirtilerek bunun enbiyanın sünneti olduğu, esasında nebinin vazifesinin de temelde bunu içerdiği ifade edilerek konu ayetlerle desteklenmiştir. Kimlerin bu vazifeyi yapabileceği konusunda sınırların geniş tutulduğu, sahabelerin Peygamber Efendimiz(sav)'den izin almaksızın birbirlerine tavsiyede bulundukları gerekçesiyle fitneye sebebiyet vermemek şartıyla herkesin bu görevi ifa edebileceği düşüncesinin hakim olduğu tespit edilmiştir. *Neşriyat-ı Hususiye* kısmında yayınladığı yazısında İzmirli İsmail Hakkı bu vazifenin her mükellefin üzerinde olmakla birlikte ancak "kuvvet ve imaret" ile tamam olacağını belirttikten bunun da hükümetin görevi olduğuna değinmiştir. Görüşünü sultan/halifenin yeryüzünde Allah'ın gölgesi olduğuna dair hadis ve yine bu minvalde rivayetlerle destekleyerek bu makamdaki zatın İslam'ın tam anlamıyla yaşanmasındaki rolünün önemine dikkat çekmiştir. Hatta hükümetin, valinin asıl görevinin bu olduğunu söylemiştir.

Taşra teşkilatının bir encümenliğinde emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münker kaidesi gereği olmadığı müddetçe kimsenin kimseye karışamayacağı söylenmiş, herkesin kendi amelinden sorumlu olduğu dile getirilmiştir. Dolayısıyla başkasına müdahale etmenin sınırını bu kavramın çizdiği söylenebilir. Bu düşüncüyü teyit eden bir ifadeyi de Rus milletinin ilticasıyla fuhuş, kumar gibi kötü alışkanlıkların yaygınlaşması bağlamında yayınlanan bir beyannamede görmek mümkündür.

Burada da her ne kadar kimsenin kendini ilgilendiren bir amelinde başkasının nasihatine muhtaç olmaması gerekiyorsa da toplumu etkileyen bu tarz günahlarda her Müslümanın dil ile veya kalben dahi olsa ikaz ve irşatta bulunmasının bir görev olduğu ifade edilmiştir.

Emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münkerin toplumsal faydalarından bahsedilen yazılarda her ferdin bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmesi halinde toplumun saadeti için tüm bireylerin çalışmasının toplumun kendisi tarafından garanti altına alındığı ifade edilmiştir. Bu yöntemin umumi huzuru nasıl sağlayacağı ise şu şekilde açıklanmıştır: "Saadet-i maddiye ve maneviyeyi istihsal etmenin yegane tariki mukteza-yı akıl ile kavaid-i tabiata, sünen-i İlahiyeye muvafık hareket etmektir, bu ise irşadat-ı Kur'aniyeye imtisalen, evamir-i ilahiyeye ittiba ve nevahi-i sübhaniyeden içtinab ile hasıl olur." Yani akla ve Allah'ın tabiata koyduğu kanunlara uygun hareket ederek gelişmenin yolu Kur'an'ın emirlerine uyma şartına bağlanmıştır ki emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münker de bunu temin eder. Ayrıca karşılıklı nasihatlerle münkerin yayılması önlenmiş, marufun istikrarı sağlanmış olur düşüncesiyle toplumdaki ayrışmalar ve dini fikir ayrılıklarının önleneceği dile getirilmiştir. Zira kişinin ettiği nasihatla muttasıf olması, yani kendisinin de onu uyguluyor olması gerekir ve bir günah gizli kalırsa sadece onu işleyene zarar verir; ancak duyulur ve engellenmezse tüm toplumu etkileyebilir.

Söz konusu vazifenin yerine getirilmediği bir toplumda ise bireyler arası bağların zayıflayacağı ve yavaş yavaş toplumun dağılacağı öngörülmüştür. Çünkü fertler ümmet için "bir bünyenin azası gibi"dirler. Maruf, aklen ve şer'an iyi olan; münker ise aklen ve şer'an kötü olan şeklinde tanımlanmıştır. Bunların örneklerini ise kitabullah, peygamberin sünneti ve ashabın amellerinde görmenin mümkün olduğu ifade edilmiştir. Bu konuda metodu en net bir şekilde açıkladığı belirtilen şu hadis de zikredilmiştir: "Kim bir kötülük görürse eliyle, buna gücü yetmezse diliyle onu önlesin; buna da gücü yetmezse kalbiyle kötülüğe öfke duysun; bu ise imanın en zayıf derecesidir." Bu hadisin de dikkat çektiği üzere emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münkerin tedrici olarak yapılması gerektiği, vaaz ve nasihatten tehdide, hapse varıncaya kadar şiddeti giderek artan tedbirlerle önünün alınmaya çalışılacağı bildirilmiştir.

Yazılarda İslam'ın insanın medeni bir tabiata sahip olmasına paralel biçimde toplumsal bir din olduğu vurgulanmış ve bu kavramın önemi toplu yaşantı

açısından ele alınmıştır. İnsanın medeni yaşantısının getirisi olarak diğer insanlarla ilişkisinin kendisini dini ve dünyevi ne derece etkileyebileceğinin göz önünde bulundurulması gerektiği, bu anlamda ilgili ayetin emri üzere iyilikte yardımlaşıp kötülükte birleşmemenin insan için ne kadar önemli bir düstur olduğu vurgulanmıştır. Yine bir encümenlikte insanın tek başına yaşayamayacağının, tabiatı itibariyle medeni olduğunun altı çizilerek İslamiyet'in bu hayatın tüm gerekliliklerini içinde barındırdığı vurgulanmıştır. Devamında İslamiyet'in sunduğu bu hayat tarzının devamı ve güçlendirilmesini sağlamanın her Müslümanın vazifesi olduğu, bunu ise ancak emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münker ile yapabileceği ifade edilerek emir ve nehiyler bu iki esasın fûruu olarak nitelenmiştir.

Emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münker kavramı toplumsal gerekliliği üzerinden ele alınırken bir yazıda Cuma namazlarının bu husustaki önemine değinilmiştir. Yazar Asr-ı Saadet'ten beri Cuma günleri insanların bir araya gelip namaz kıldıktan sonra birbirlerine dünyevi veya uhrevi işlerinde tavsiyelerde bulunma alışkanlığının devam ettiğini dile getirerek bunun kadim bir gelenek olduğunu vurgulamıştır. Bu günlerde bir nevi "murakabe-i ahval" yapılarak işlerinin akla ve şeriata uygunluğu noktasında fikir alışverişinde bulundukları belirtilmiş, bu alışkanlığın İslam toplumunun dağılma ve ayrışmaya karşı bir savunma mekanizması olduğu ifade edilmiştir. Zira şeriat ve Müslümana dair güzel ahlaki hasletler bu yolla korunagelmıştır. Ancak bu vazifenin ifasında gösterilen kusurlar sebebiyle bugün toplumsal bir çöküş yaşandığı, dolayısıyla her Müslümanın ihlasla bu vazifede üzerine düşeni yapması halinde din ve dünyasında başarılı olabileceği dile getirilmiştir.

Yazılardan anlaşıldığı kadarıyla emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münker kavramı İslami toplum yaşantısının devamını sağlayan bir çeşit kadim formül olmasının yanında Osmanlı toplumunun karşı karşıya kaldığı sıkıntılara karşı İslam'ın sunduğu bir deva olarak görülmüş ve bu geleneğin ihya edilmesi toplumun bekası için elzem kabul edilmiştir. Nitekim söz konusu problemlerin de bu uygulamanın eksikliğinden dolayı yaygınlaşıp umumi bir problem haline geldiği düşünülmektedir.

SONUÇ

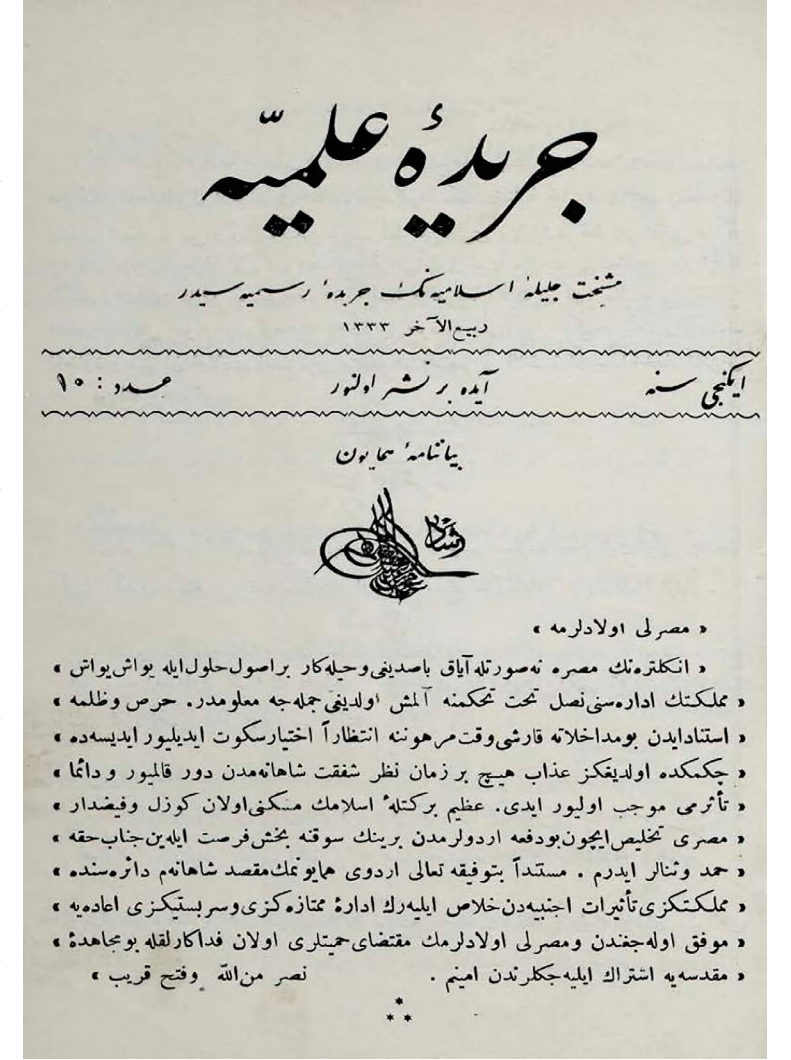
Ceride-i İlmîyye dergisi Osmanlı'nın çöküş döneminde, I. Dünya Savaşı arefesinde kurulmuş, Meşihat Kurumu'na bağlı mesleki bir dergidir. Yayımlanan dergi, dini alanda görülen eksiklikleri gidermek ve halkın manevi

değerlerini güçlendirmek amacıyla, kurulan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'nin idaresine verildikten sonra, üyelerinin neşrettiği yazılar yoluyla bu amaca önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bu yazılar, toplumun içine düştüğü ahlaki ve fikri bunalıma ayna tutmakla birlikte dönemin önde gelen din âlimlerinden oluşan Dârü'l Hikme üyelerinin bu toplumsal sorunların ele alınmasında dinin rolüne ilişkin görüşlerini ve sundukları reçeteleri ortaya koyması itibariyle önem arz etmektedir.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'nin oluşturduğu kelim, fıkıh ve ahlak komisyonlarınca yayınlanan yazılar incelendiğinde, toplumdaki ahlaki yozlaşmanın temelde dini yaşantıda gösterilen gevşekliğe dayandırıldığı görülmektedir. Eğitime ve ilme verilen önemin azaldığından bahsedilmiş, Müslümanın içinde bulunduğu ümitsizlik ve tembellik eleştirilmiştir. Dinsizlik ise topluma en büyük zararı veren bir sorun olarak ortaya konulmuştur.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye bu sorunların temelinde Müslümanların İslam'dan uzaklaşmasının yattığını düşünmekte, çözümün de İslam'ı, ana ilkelerine uygun bir şekilde, hayatın her alanında hükümlerini uygulamak suretiyle yaşamakta olduğunu savunmaktadır. Yazıların muhtevasına bakıldığında, ahlak ve din ilişkisine yer verildiği görülmektedir. Toplumsal huzurun temininde önemli bir yeri olan ahlak dindarlıkla eş tutulmuş, dinin zıddı olarak nitelendirilen anarşistlik de ahlaksızlıkla eşleştirilmiştir. Bir bakıma dinin ahlak kurumunu içinde barındırdığı düşünülmektedir. Toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesi içinse "emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münker" kavramı öne çıkarılmıştır. Bu kaidenin uygulanması halinde Müslümanların birbirlerinden yardım alarak Asr-ı Saadet devrindeki gibi bir dönüşüm yaşayabilecekleri belirtilmiştir.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye, Osmanlı'nın son döneminde, faaliyette olduğu zamanın zor şartlarında oldukça önemli faaliyetlerde bulunan müstesna bir kurumdur. Dergi neşriyatına bakıldığında bu kurumun bir akademiden ziyade, menfî fikir akımlarına karşı dini hakikatleri savunan ilmi çalışmalarla birlikte, halkın irşadı ve toplumun maneviyatının güçlenmesi adına

dini rasyonelleştirerek dünya hayatına yönelik pratik faydaları öne çıkaran, sosyal amaçları da havi çok yönlü bir üst kurul olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Çağrı, Mustafa. "Emri Bil Maruf Nehiy Anil Münker", DİA, C.11, İstanbul, 1995.
- Albayrak, Sadık. Son Devrin İslam Akademisi, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Eraslan, Sadık. Meşihat-ı İslamiyye ve Ceride-i İlmîyye: Osmanlılarda Fetva Makamı ve Yayın Organı, Ankara, 2009.
- Akman, Zekeriya. Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Hanioğlu, Şükrü. "Batılılaşma", DİA, C.5, Ankara: TDV Yayınları.
- Hanioğlu, Şükrü. "Türkçülük", DİA, C.41, Ankara: TDV Yayınları
- Özcan, Azmi. "İslamcılık", DİA, C.23, Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Özcan, Azmi. "Osmanlıcılık", DİA, C.33, Ankara: TDV Yayınları.
- Yazıcı, Nesimi. "Ceride-i İlmîyye", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.7. Ceride-i İlmîyye, İstanbul, 1332.

“MODERN İNSANIN” MODERN HALLERİ VE DEĞİŞEN MAHREMİYET DUYGUSU

▲ ABDULAZİZ TANTİK

Modern insan, gününün önemli bir bölümünü sosyal medya mecrasında geçirmektedir. Bu mecranın olumlu ve olumsuz yansımaları elbette olacaktır. Her mecra insana dair bir etkileşimi içermekte iken, sosyal medya mecrası etkileşimi üst safhaya çıkarmaktadır. Sosyal medya mecrası tüketici bir özellik taşıyor. Sosyal medyada gezintiye çıkan kişi, zamanın nasıl aktığının farkında olmadan günü tüketebilir. Yani sosyal medya reel hayattan daha cazibeli ve daha davetkârdır.

İnsanın sosyal medyada yaşadığı psikolojik halleri gerçek yaşamda da yaşamaya başlama isteği beraberinde ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Şiddet ve başkalarına saldırmaya, en küçük bir şeyde öfkelenme, fütursuz sözler sarf etme vesaire ise bizatihi sosyal medya mecrasının kişiye kazandırdığı alışkanlıklardır. Görmediği bir kişiye karşı, ağzına geleni söylemek kolay, kimliğini gizlemiş biri, önüne gelene saydırabilir. Ağzının ayarını tutmasına gerek yok. Ama bu reel zeminde ciddi sorunlara neden olmaktadır.

İnsanın kendi zaafının farkında oluşu kadar güzel ve karakter kazanmada önemli bir olgu az bulunur. İnsan sürekli tamamlanmaya açık bir yapı üzerinden gelişir ve olgunlaşır. Farklılığı bu düzeyde ele alma çatışmayı ve kaotik durumu engeller. ‘Farklı olan tamamlayıcı olandır’ ilkesini benimseyerek hayatı daha güzel hale getirmek mümkündür. Bu çatışma yerine uyumu öne çıkartır.

Tamamlanmaya yönelik bilincin varlığı, yukarıda ifade edilen ilkelerin kolaylıkla ve kararlı bir şekilde uygulanabilmesine zemin oluşturur. Bilinç, insanın yapıp ettiklerini anlamlı ve hakikate ayarlı bir şekilde yapılmasına imkân tanıyarak onu olgunlaşma yolculuğunda besleyici bir unsur olarak tamamlar.

Tamamlanma şuuru, kişinin kendisinin farkındalığına sahip olmasına yarar. Kendine dair farkındalığı ile kendi zaafalarını, tamamlanma arzusunu, yeterli ve yetersiz olduğu olay, olgu, durum ve bilgileri idrak ederek davranmayı makul ve mantıklı kılar.

Şuur, özünde insana derin farkındalık oluşturur. Özünü kavrayan kişinin idraki gelişir. İdraki gelişen kişi, tavır

ve davranışlarında hikmeti öne çıkartır. Hikmet ile davranan kişi ise, yaptığı her şeyi doğru bir zeminde yapma ve ilişki ile iletişim içinde olumluluğu besler.

Tamamlama aynı zamanda tamamlanmayı da içerir... Tamamlama çabaları aynı zamanda tamamlanmayı da içermelidir. Bu durumun iki boyutu vardır: ilki, tamamlama gayreti, karşı eleştiri ile kendi eksikliğini görme ve tamamlama imkânı sunar. İkincisi ise, tamamlamaya yönelim zihni faaliyet ile kendi eksikliğini görme ile birlikte kişinin kendi eksikliğini gidermeye matuf bir çabaya yönelmesidir.

Tepkisel davranışlar insanı zora koyar. Aykırı bir sözü reddetme yerine durup, düşünme ve anlama gayretini açığa çıkarma meseleyi doğru bir şekilde anlamaya mahal sağlar. Anlamanın tek boyutlu olduğunu düşünmemeli insan...

Özgüven kişinin kendi karakterini inşa edeceği bir zemine işaret eder. Fakat bu özgüveni salt bir övünme aracına dönüştürmek ise insanın sahip olduğu zaafı görmesine engel teşkil eder. Özgüven genel itibarı ile olumlu bir boyutu içerir. Olumsuz boyutu ise daha çok kibir olarak tanımlanır. Bu çerçeve içinde özgüven kişiye, Kibre sapmadan yararlı bir şekilde kullanırsa kendi zaafını gidermede çok önemli bir aşamayı geride bırakır.

Temelde bu bakış, üzerine bina edildiği ilkeler ile birlikte kendi eksikliğini tamamlama, hakikate açık, öğrenmeyi eksene alan ve bir eksikliğini veya eksikliğini gördüğünde ise cesaretle bunu gidermeye yöneltecektir.

Dile gelen bakış varlığın boyutundaki hakikattir...

İnsan, sahip olduğu bilgi ve yorum kabiliyeti ile varlık ve var olanla kurduğu ilişki ve iletişim özelliği sayesinde hakikat ile bağını kurmada da öncelikli bir özelliğe ve imtiyaza sahiptir. Bu, insanın yaratılışının Yaratıcı Kudret nezdindeki değerine işaret eder. Ancak insan yeryüzüne gönderildiği andan itibaren bir imtihana tabi kılındığı için doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü mündemiç yaşamaktadır. Bu yüzden insan, sahip olduğu bakış yetisi ve sahip olduğu bilgisi ile iletişim ve ilişki kurarak hakikat ile bir bağ kurma zeminine sahiptir.

İnsanın, herhangi bir yönlendirme olmadan kurduğu ilişkide hakikatin kendisi açığa çıkar. Bu yüzden insan, ilişkide olduğu olgu ile kurduğu bağ ölçüsünde o olgunun hakikatinin o boyutunu açığa çıkartır. Sonra bu hakikati kendi beklentisi içinde yeniden yorumlayarak ona yeni bir form kazandırır. Yani beklenti üzerinden hakikatin yeniden içerik ve biçim kazandırılması ameliyesinin kendisi bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Meseleyi bu çerçeve içinde anlamak önemli ve farklılaşmanın boyut kazanmasının nedeni de açığa çıkarılmış olur.

İnsan etkileşim içinde var olur. Bu etkileşimin niteliği, bilginin etkileşimde alacağı biçim açısından önemli...

Hakikat, olgudan bağımsız ama olguda açığa çıkan bir özellik taşıyor. Bir olgunun hakikat ile sahte/sanal olma özelliği, o olgunun insanda meydana gelirken, insani özellikleri dışsallaştırması ile birebir ilişkili bir durumdur. Hakikat dediğimiz şey, insanın ilgi, algı, duyuş, kavrayış, idrak ve sezgisel zemini üzerinden kendisini deşifre eder. Bu insanın mahiyet olarak değişiminin niteliğini gösterir. İnsan bir boyutu ile Kemale doğru yürüyüş yapan biri iken bir başka boyutu ile ise Esfeli Safiline yönelik bir sürüklenişe tabi kılınmaktadır. Her iki konumun arasında da birden fazla konumun ihtiva

edildiği gözlemlenebilir. Bu noktada insanın kendi beklentisinin taşıdığı yönlendirmede buna dâhildir.

İnsan, zamanın içinde varlığını idame ederken, sürekli değişen ahvaller karşısında çoğu kez bocalar ve yalnızlığını derinden hisseder. Bu yalnızlığı onu karamsarlığa iter. Hayatın çekilmez tabiatına uyum sağlayarak zamanını harcar ve elde avuçta bir şey bırakmaz! İnsanın sonsuzluğa açık yapısı, elde ettiği hiçbir şey ile yetinmeyi bilemeyişi ve sürekli yeni şeyler arzulaması da bunu açıkça göstermektedir. Ama **yaratılmış hiçbir şeyde sonsuzluğun susuzluğunu giderecek bir şey bulmak mümkün değildir.** Bu yüzden insanın yaşamın ötesine bakacak bir basirete ve Allah'ın Yaratıcı vasfı üzerinden sahip olduğu gücün sınırsızlığına yönelik bir ilgiye ihtiyacı vardır. Sonsuzluğun sahibi, zamanın sahibi ve zaman dışı olan Varlığın derinliğini ve gücünü idrak ederek sonsuzluğun neye tekabül edeceğini ve zaman dışının karakterini algılamaya yönelik ilgisini güçlendirebilir insan...

İnsan, kendi yaratılışı üzerine yeterince düşünmemektedir. İnsan, çok boyutlu karakterini, sonsuzluğu idrak edebilme gücünde ve sonsuzluğu içselleştirme becerisinde taşıyor.

Değişimin niteliğine ve niceliğine ayak uydurması, niteliği ve niceliği kendisinin belirleyebilme iktidarını keşfetmesi, değişimin motor gücü haline gelebilmesi, onun meziyetlerinin verili olması ile birlikte varlığın tümünün sahip olduğu derinliği taşıdığını da gösterir. Güç, boyut, nicelik açısından zaafı taşıması, onun bu potansiyel büyüklüğünü ortadan kaldırmıyor. Günlük hercümernin içinde kaybolan birinin bu duyguyu tatması, bilmesi ve idrake konu edinmesi beklenemez!

Bir şeyi diğer bir şeyden farkını ortaya koyan şey sınırdır.

Sınır, iki şey arasındaki ayrımı ortaya koyduğu gibi şeyin neliğini ortaya çıkaran bir özellik ortaya çıkartır. Sınırlar, aynı zamanda farkları işaret eder. Fark ise; farklılığı izhar eder.

Kimlik, kendi sınırları içinde ve taşıdığı farklar üzerinden tanımlanır. Sınır, iki şeyi bir birinden ayırır. Birinin diğerine benzemeyen taraflarını açığa çıkartarak farklılığını ortaya koyar. Sınırlar, şahsiyetin belirginleşmesini ve kendine özgü olduğunu gösterir. Bir şahsiyetin inşa sürecinde kişinin kendisi olması bağlamında kendi sınırlarını kalın bir şekilde çizmesi ve farkını ortaya koyması ile belirginlik kazanır. Şahsiyetin belirleyiciliği, taşıdığı kültürün farklılığı ile de kesinlik oluşturur.

Bir kimliği inşa eden şey kültürdür. Bu kültürü belirginleştiren şey ise onun taşıdığı sınırlar ve bu sınırlar içinde oluşturduğu kendi derinliğidir. Kültürün derinliği ise diğer kültürlerden farkını belirginleştiren farkın derinliğidir.

Sınır, her şey için hayati derecede önemli bir olgudur.

Yaşamın üzerine bina edildiği zeminin değişime yaslanması ve kendi sürekliliğini belirginleştirmek içinde sınır **olmazsa olmaz** şart olarak öne çıkar. Hem sürekliliği hem değişimi belirleyen şey sınırın kendisidir.

Sınırın önemi, her alanda derinlemesine ele alınmalı... Sınır üzerine bina edilen yaşamın hem seyrini, hem içeriğini, hem oluş, olma ve yok olmayı da içeren geniş bir alana sirayet ettiği... Din, kültür, medeniyet, birey, toplum, cemaat, kişi, benlik, şahsiyet, zat, sıfat, istikamet, yöneliş, varlığın katmanları, bitki, hayvan, insan ve türevleri de dâhil ulûhiyet ve ubudiyet arasındaki farkı da göstermesi bağlamında sınır vazgeçilmezdir.

Yaratılmış her varlık, kulluğunu kendi yaratılmış fitratı üzerinden gerçekleştirir. Ama insan, iradi bir varlık olarak özgür ve sorumluluğu üstlenmiş bir yaratılmış insan olarak bunu üstlenerek yapar. Zaten fitratının gereği olanı doğal olarak yerine getirmektedir. Ama iradi kulluğun karşılığı cennet olarak belirtilmektedir. Bu da insan ve diğer varlıklar arasındaki farkı gösterir.

Bir düşüncenin diğer düşünceden farkı da sınırlarının keskinliği ve kesinliği üzerinden tanımlanır. Düşünceler, kültür ve medeniyetler oluşturur. Farklı medeniyetlerin birbirinden farkını da taşıdıkları sınırlar belirler. Bu da bize kültür ve medeniyetin üzerine bina edilen düşüncenin taşıdığı ilkelerin farklılığını açığa çıkartır. İşte bu farklar ancak taşıdıkları sınırları dikkate alınarak tespit edilebilir.

Cinsler arasındaki fark da öyledir. Kadın ve erkek, çocuk, ergen, genç, orta yaşlı veya yaşlı derken kastedilen şeyleri belirginleştiren de taşıdıkları sınırların açıklığıdır. Sınırlar, onları birbirinden ayırıştırır, farklılaştırır ve yeniden tanımlama imkânı sunar. İşçi, patron, memur, amir, çiftçi, esnaf, zanaatkar, sanatkâr, âlim, aydın, entelektüel, gazeteci, bilim adamı, araştırmacı vesaire gibi temel meselelerde de sınırlar belirleyici ve birbirinden ayırıştırıcı bir özellik taşır. Böylece farklılığın yaşamı renklendiren boyutu sınır üzerinden ortaya konur.

Kavimler, uluslar, ümmetler gibi ırk, cins veya ideallere uyan toplulukları birbirinden ayıran şey de sınırlarının kalın bir şekilde ayrışmasıdır. Bir toplumsal yapıda meydana gelen farklılığı da sınırları belirler. Toplumsal katmanların birbirine yönelik ilgisi, ilişkisi, bağı sınırların açıklığı ile temellendirilir ve bir diyaloga kapı aralar.

Sınır, Yaratıcı ve yaratılmış varlık arasındaki farkı, erkek ve kadın arasındaki farkı, korkak ve

cesur olan arasındaki farkı, cömert ve cimri arasındaki farkı, teslim olan ile isyan eden arasındaki farkı, sevinç ile acı çekmek arasındaki fark, sınırlar tarafından tayin edilir. Yani sınır yoksa tam bir benzerlik söz konusu olurdu. Bu da sınırların ortadan kaldırıldığı ve değer ile değersiz aynı kefedede bulunmasına zemin oluşturarak hiçliğin açığa çıkmasına neden olurdu.

Tam bu noktada eşitlik ile fark arasındaki temellendirme de sınır üzerinden yapılır. İşte modern batı düşüncesi ile kadim düşünce arasındaki temel fark da burada açığa çıkar. Kadim medeniyet ve düşüncede hiyerarşi ve dolayısıyla fark üzerinden sınırlar vardı. Kimlikler, şahsiyetler ve ahlaki yapılar birbirine karıştırılamazdı. İyinin ve ahlaki olanın kendi iç seyrinde bile sınırlar farkı ortaya çıkararak, hep bir adım ileri gidebilmenin imkânları yoklanırdı. Yani, Kadim medeniyet, sürekli kemale doğru bir yürüyüşü, arayışı, hareketlenmeyi zorunlu kılardı. Ve bu zorunluluk, ayrımı meşrulaştırdığı gibi ahlaki bir yarış öne çıkarırdı. Kıskançlık doğmazdı. Bu çok önemli bir tutumu içerir. Büyüğe saygı bu çerçevede içinde anlamlı olurdu. Anne ve babaya öf bile dememe, bu sınırlar içinde anlam kazanırdı...

Ama modern düşünce, kendi medeniyetini eşitlik üzerine kurduğu savı üzerine bina etti. Bu eşitlik farklılığı ortadan kaldırarak, her şeyi sıradanlaştırdı. Ahlaki zenginliği ve derinliği yok etti. Eşitlik, gerçeğin dokunulur olmasına zemin hazırladı. Hakikat reel-gerçek olana dönüştürüldü ve gerçek dokunulur olana indirgendi. Bu da hakikatin derinliğini ortadan kaldırdı. Hakikatin katmanlılığını ortadan kaldırdığı için çok sıkıcı ve bu yüzden hızlandırılmış bir hayata sığırma zorunluluğu doğurdu. Eğlence ve sürekli eğlenceyi farklılaştırma arayışları, kimlikleri, şahsiyetleri yapı bozumuna uğrattı. **Her şeyin eşitlendiği bir zeminde fark olmadığı için yabancılaşma kaçınılmaz oldu.** Böylece insan, mutsuz, yabancılaşmış, doyumsuz, istencini yitirmiş, eldekinin kıymetini bilmeyecek bir zemine yaslanmak zorunda bırakılmıştır.

Son dönemde gündeme gelen toplumsal cinsiyet meselesi, cinsiyette de farkın ortadan kaldırılma çabaları, birbirinden kopan bir varlık skalası meydana getirirken, her şeyin benzer oluşu hayatı çekilmez hale getirmektedir.

İnsan, ilişkiler ağı içinde varlık kazanır, var olur ve kimliğini inşa eder. İlişkiler ağının belirleyici atmosferi ne ise ona göre kişilikler anlam kazanır. Bu belirleyici psikolojik vasatın varlığını en çok savaş dönemlerinde hissedilir şekilde görürüz, sevinçli günlerde, bayramlarda gözlemliyoruz. İster savaş, ister sevinçli günlerde olsun,

insanlar o vasata göre biçim alırlar ve şiddet ortamında katı, sert, yabancı ve keskin ile kesin tavırlar takınırlar. Affedici olmazlar. Sevinçli günlerde ise, yumuşak, affedici, istemediği bir şeyi görmezden gelici, büyüklük gösterici, tahammül edici vesaire gibi yaklaşımlara sahip olur. Bu diğer psikolojik vasatlar içinde geçerli. Kişi, hangi ruh ikliminde var oluyorsa o iklime uygun bir karaktere dönüşür. Bu durum ancak **iradi bir kesinliğe sahip fertler** açısından bir istisna olarak ön görülebilir.

İnsanın yaşadığı atmosferin belirleyiciliği çok açık. Bu atmosferin oluşumunu belirleyen şey ise içinde var olduğu inanç, düşünce ve kültür atmosferidir. **Yani farkında olalım veya olmayalım, bizi terbiye eden sistemin karakteristik yapısını taşıyız.** İnsan **İlişkiler ağı içinde yeni bir anlam kazanır.** Siyasal ve toplumsal zeminde bir karşılık oluşturur. Kişilik gelişiminde karakter eğitiminde farklı bir anlama sahiptir vs.

Bu temel hakikati dikkate alarak meseleyi değerlendirmek elzemdir.

İslam düşüncesi bu bağlamı içinde ilişkiler ağını merhamet üzerinden ahlaki olana hamletmiştir. Hukuk ise ahlaki olanın yokluğu sadedinde ilişkiler ağının sağlıklı yürütmek için gerekli görülmüştür. Bu yüzden ahlaki olan merhametli olanı taşır. İnsanın kendi bencilliğinden kurtulması ahlaki zemine işaretir. Kendi hakkını araması ve koruması ise hukuki zemine gönderme olur. Böylece merhametin ahlaki ve dolayısıyla anlam ile irtibatı da görülmüş olacaktır.

Merhametin varlığının idamesi bağlamında hadd/sınır kavramının önemine vurgu yapmak burada kaçınılmaz bir sorumluluğa dönüşecektir. İnsan hariç, varlıklar kendi sınırları içinde varlıklarını idame ederler. İnsan ise sürekli kendi sınırlarını aşmaya mütemayil bir karakter taşıyarak fesada kapı aralamaktadır. Şeytan bu işin başlangıç adımını secdeye davet edildiğinde kabul etmeyerek atmıştır. İnsan şeytanın adımlarını izlediğinde bu fesada kapı aralamakta ve kendi sınırlarını aşma arzusu onu hem kendisine ve hem de varlığa, dolayısıyla Yaratıcısına karşı da yabancılaştırmaktadır. İşte sınır tanıma, tevazuu sahibi olma, şükür hali üzere bulunma, merhamete sahip olma ve merhamete açık olma halini birlikte taşıyor...

İslam, insanın merhamet ile muamele edilebilmesi için kendisinin de merhamet ile muamele etmesi gerektiğini ilzam eder. 'Merhamet etmeyene merhamet olunmaz' ilkesi de buna göndermedir. İlkelerin kişiyi merhamete teşvik etmesi doğal olarak kişiyi merhametli olmaya ve merhametli bir dünya kurulmasına zemin oluşturur.

Merhametin çoğaldığı bir zeminde ise merhamet sahibi olmak doğal bir karaktere kavuşur.

Modern düşüncede yabancılaşma, öncelikle yaratılışın belirgin sınırlarını yeniden tanımlamaya başlayarak başlatılmıştır. Doğa üzerine yeni tanımlar, fizik ve matematikte yeni buluşlar, doğaya yönelik yeni tanımlama imkânları sunmuştur. Bu yeni tanımlamalar, beraberinde yeni sınırlar oluşturmaya başlamıştır. Kadim sınırlar ile modern sınırların farklılaştığı bir zeminde yabancılaşma kaçınılmaz olmuştur. Aşkınlığın/ulûhiyetin yok sayıldığı veya geri planda tutulduğu bir zeminde doğa üzerine başlayan tanımlama insana da yöneltmiş ve ilişkiler ağı yeniden tanımlanmıştır. **Ahlaki zeminden hukuki zemine geçiş yapılmış ve böylece kadim bilgideki bütün sınırlar yeni sınır tanımlamaları eşliğinden yok sayılmıştır.**

Sınırların değişmesi, yabancılaşmayı beraberinde taşımıştır. **Ahlaki olandan hukuki olana yönelme ise tahammül olayını bertaraf etmiştir.** Başkasını düşünmek yerine kendini düşünme öncelendiği için de merhamet ile davranmayı zayıflık olarak görme öne çıkarılarak vazgeçilmesi çağrıları yüksek sesle dillendirilmiştir. Yani kurulan yeni ilişkiler ağı sistemi bizi yabancılaşmayı besleyen bir karakter taşımıştır. İşte yapay zekâ ve teknoloji üzerinden robotik dönemin başlangıcı da ancak bu yabancılaşmanın kurumsal bir karakter taşıması üzerine başarılabilecek bir durumu gösterir.

Modern düşünce, modern dönemi ve kültürü inşa etmiştir. Bu inşa yabancılaşmanın bizi kendisi üzerine bina edildiği için hukuk tek belirleyici etkene dönüşmüştür. Bu yüzden de **ahlaki olandan vazgeçildiği için kişinin kendisinden ödün vereceği bir zemine ihtiyaç kalmamıştır. Bu da merhametsizliği beslemiştir.** Tabi ki küçük ölçekli ve lokal seviyelerde hala merhametli tavırlar görülebilir. Ama sistem bazında bugün bu mümkün görünmemektedir.

Yaşamın kendisi sürekli yabancılaşmayı ürettiği için merhametsizliğin karakteristik bir yapıya bürünmesi de kaçınılmaz oluyor. Sınırların güç üzerinden belirginlik kazandığı bir zeminde ise şiddet ve çatışma kaçınılmaz olurken, kaotik bir olgu içinde yaşamın sürdürülebildiği bir zeminde var kalmaya çabalyoruz...

Bu durumun tersine dönüştürülmesi mümkün mü?

Tabi ki, ama çok zor!

Çünkü modernleşme, dünya çapında bir yaşam formu inşa etmiştir, gücü ve iktisadi yapısı ile belirleyici olurken,

eğitim ve kültür hamleleri ile de muhalif düşüncelere hayat hakkı tanımamaktadır. Yani despotik bir tutumu hukuki bir zemine yaslandırarak meşrulaştırmaktadır. Son on yılın ülkeler sahında meydana geldiği işgallere bakın, ne söylemek istediğimi daha net anlayacaksınız! Irak, Suriye, Afganistan, Yemen, Libya vesaire...

Bu cendereden çıkış ise; mevcut modern düşüncenin kavram tahakkümünden kurtulmak, düşünceyi belirleyen temel ilkeleri yeniden eleştiriye tabi kılmak ve oluşturduğu zorunlu zarar hakkında bilgi sahibi olmak ile birlikte mevcut eğitim paradigmasına yönelik ciddi bir itiraz ile birlikte alternatif eğitim modelleri oluşturma çabalarına sahip olmaktan geçer.

Dün merhamet üzere bir yaşamın varlığını ve ilişkiler ağını belirleyen insan, bugün yabancılaşmayı derinden hissederek yeniden merhamete yönelmeli ve kadim bilgeliğin ruhundan beslenerek İslam düşüncesi zemininde yeniden ayağa kalkabilecek bir vasata sahip olabilir. Modern düşüncenin kendisine de merhamet göstererek onu iyileştirecek bir zeminin kurulmasına ön ayak olabilir.

İnsanın kendi benliği üzerinde kendi iradesini belirleyici kılabilmesi açısından kendisi olacağı bir zemine ihtiyaç duyar. Etkileşimde belli bir alanı etkileşim dışında tutmanın insan karakterine yönelik olumlu etkisini tartışmaya gerek yok! İnsan dokunulmaz olabildiği ölçüde kendisi olabilir. Bu dokunulmazlığı sağlayacak olan şey ise, kendisine ait bir mahremiyet alanının varlığıdır. Erkek, kadın, çocuk, ebeveynler veya yaşlı dede, nene, teyze ve halalar, amca ve dayılar da buna dâhil edilerek onların mahremiyet alanlarını koruyarak onlarla kurulacak ilişkide, onların tecrübesinden istifade edebilecek bir zemin doğabilir. Yoksa her şeyin aleniyet kazandığı bir zeminde kimse kimsenin tecrübesine ihtiyaç hissetmez ve o zaman muğlak, tecrübeye dayalı olmayan kısır ve kısıntılı bir zeminde oluşmuş adı bilimsel bilgi olan şeye ihtiyaç doğurulur ve bugün yaşadığımız patolojik karakterler inşa edilir. Psikolojik danışmanlık almayan kimsenin kalmadığı bir çağı yaşıyoruz. Kadim dönemde ve kadim kültürde var olan yaşama biçimi bunu en asgari düzeyde tutmayı başarmıştı.

Mahremiyet, özne/benlik/kişiliğin kendine has bazı şeylerin varlığını ve kendi gizemini oluşturacağı bir alanın varlığının teminatıdır. İnsanın çıplak olarak ortada dolaşmasına imkân tanımayan utanmanın kaynağı ve bir sırrın varlığının da delili olan mahremiyet modern

kültürün şeffaflık kültürü yüzünden kaybolmuştur. Bu kayıp, insanın kendi öznelliğinin de kaybını beraberinde getirmiştir.

Şeffaflığın ilişkiler ağı içinde ve öznel olmayan ağ açısından önemli ve yerinde bir kavramsallaştırma değildir. İşlevselliği de önemlidir. Çünkü toplumsal yapıda şeffaflık, hukuki zemini güçlendirme bağlamında önemi inkâr edilemez! Adaletin ikamesi bağlamında şeffaflığın yeri ve önemi takdir edilebilir. Ama kişilerin karakterlerine halel getirmemek adına ikili ilişkilerde ve şahsi durumlarda mahremiyet kaçınılmazdır. Bu durum bize iki kavramın kendi bağlamları içinde anlamlı oluşunu işaret eder.

Şeffaflık, herhangi bir istismarı engellemek için gözler önünde olması gereken, ticaret, siyaset, toplumsal sorumluluk gibi temel konularda gerekliliği bedihidir. Bu konularda açıklık temel olmalıdır. Sosyal sorumluluk gereği aldanişın önüne geçişi sağlamak adına şeffaflık önemlidir. Ancak kişisel gelişim, karakter gelişimi, benliğin rüşde ermesi bağlamında kendine ait bir mahremiyet alanının varlığı kaçınılmazdır.

Şeffaflıkta sorun toplumsal zeminde oluşu değil, bilakis, öznenin bütün hayatının çıplak bir şekilde insanların

gözleri önüne serilmesi ve kendisine ait bir alanın varlığına tahammül dahi edilmemesidir. Bu da sosyal mühendislik bağlamında yönlendiricilik açısından çok verimli bir saha sunmaktadır. Böylece kişileri, kendileri olmaktan çıkartarak istenilen karakterlere yönelik bir yönlendirme söz konusu oluyor. Çünkü bilinen her şey mühendisliğe tabi kılınabilir. Bu açıdan bir toplumsal yapı diğer bir toplumsal yapıya yönelik olarak bir mahremiyet alanı bulundurmalı, yoksa yönlendirilmeye açık bir pozisyonu vereceği için kullanılır.

Mahremiyetin önemini birçok alanda gözlemleme imkânımız vardır. Öncelikli mahremiyet alanı, Allah ile kulu arasındaki mahremiyettir. Zaten Allah 'batın' olarak kendi mahremiyetini gözlerden ırak tutmuştur. Allah, insan tasavvurunun ve idrakinin dışında kalarak kendi mahremiyet alanını tam bir güvenceye almıştır. Bu, Zat olan Allah'ın hangi şahsiyet zemini üzerine kurulu olduğu konusunda insana bir işaretler ve mahremiyetin şahsiyet olmadaki önemine kesin vurgu olarak tanımlanmalıdır.

Tövbe meselesi de kul ile Rabbi arasındaki mahremiyete göre biçim kazanır. Melekler ile insan arasındaki ilişki ağı da mahremiyet ile örtülmüştür.

Mahremiyet ifade edildiği gibi her alanın kendi gizini koruması ve saldırılara karşı korunaklı halde bulundurulabilmesinin imkânıdır. Karakter bazında da mahremiyet kişinin özneliğini sağlayarak bir diğer öznenen farkını gösterir. İnsan kendi biricikliğini ancak kendi mahremiyet alanını muhafaza ederek sağlayabilir. Bu şahsiyetin olgunlaşması ve şahsiyetler arasındaki ilişkide kendi biricikliğini muhafaza etmesi bağlamında da tesirlidir. Özellikle korunması gereken şeyler noktasında mahremiyet olmazsa olmazdır insanın. Sahip olduğu mücevheri ulu orta gösteren her kişinin mücevheri kaybolmaya veya hırsızlığa konu olur. Bu kaçınılmaz bir sondur. Bu yüzden değerli olanın korunması ancak mahremiyetinin sağlanması ile uygulanabilir.

Her şeyin aleniyet kazanıldığı ortamlarda güçlü olan ve belirleyici tekniği elinde bulunduran kişi, o aleniyet kazanan şeye hükmeder. Kimin olduğuna bakılmaksızın hemde... Kadın, dişilik özellikle korunmaya muhtaç olandır. Onun mahremiyeti çok önemlidir. Kadın açılıp saçıldığı zaman kendi dişiliğini kaybeder ve mahremiyeti kaybolan kişi, kendisi olmaktan çıkar. Bu yüzden korunması gerekli olanın korunabilmesinin yolu mahremiyetini sağlayabilmekle orantılıdır.

Günümüzde her şeyin açıklık kazandığı, mahremiyetin yokluğa tevdi edildiği ve **kendini göstermenin önem kazandığı bir zeminde her şeyin yapı bozumuna uğradığı görülmektedir.** Ailenin önemini kaybetmesi, eşin eş olarak varlığını yitirmesi, norm/değerin yitimini kolaylaştırdı. Değer olmayınca, ilişkiler yozlaştı ve çarpık hale dönüştü. Bu sefer bir ahlak eleştirisi baş gösterdi. Ama bu ahlak eleştirisinin kendisi de bir mahremiyet kurma arayışını temellendirmediği için yeni bir ahlaksızlığın zemini olmaktan kurtulamamaktadır. **Dostluğun en önemli bir mahremiyet alanını inşa ettiği**

bilinirken bugünkü dostlar her şeyi alenileştirerek dostuna ihanet etmektedir. Dostluğun kaybolduğu bir yaşamın bereketini kaybettiğini söylemek yanlış olmasa gerek!

Modern düşünce topyekûn bir açıklığı işaret eder. Modern episteme bu açıklık üzerine kuruludur. Modern kültür bu açıklığı ilke olarak teminat altına alır. Şeffaflığı yönetim erkinde göstermesi gerekirken, toplumsallığın kendisine sirayet ettirir ve öznenin bizatihi kendisini şeffaf kılarak onu müdahaleye açık hale getirir.

İslam ise mahremiyet üzerine kuruludur. Ancak nesnel bir zeminde hukuki alanda açıklığı önceler. **Saklı olması gerekeni ise saklı tutmayı ilke olarak kabul eder.** Aile içindeki durumları bile çok sınırlı ve öncelikle kendi içinde çözümünü ön görür. Aile dışına taşırılmasını makul görmez ve onaylamaz da... Toplumsal zeminde de mahremiyetin muhafazası bir ilke olarak öngörülür. O yüzden günah işleyenlere tarassut edecek bir gözlem bile onaylanmaz! Kim kendi evinde ve kendi öznel şartlarında ne yapıyorsa o kendisi açık kılmadığı sürece ilgi alanına girmez, girmemelidir de... Böylece her insan tekinin kendisi olma konusunda kendi hüviyetini/benliğini inşa etmede özgür ve sorumlu oluşunu ilandır. O yüzden iyilik de kötülük de gizli yapılır. Saklı tutulur ki bir başkasını olumsuz etkilemesin...

Dikkat edilmeli ki iki ayrı dünya görüşü ve iki ayrı kavramı önceleme söz konusu... Modern dünya görüşü şeffaflık üzerine bina edilmiştir. İslam'ın dünya görüşü ise mahremiyet üzerine bina edilmiştir. Bu temel gerçeği dikkate alarak bugünün şartlarını değerlendirmekte yarar var.

Mahremiyet, hürmeti, saygınlığı ve saygıyı içerir, haram olanı belirleyerek sınırları çizer, ihtiram üzerinden özen ve itibar göstermeyi taşır. Yani mahremiyet yaşamın her alanında boşluk bırakmadan izini açığa vurmaktadır. Bu yüzden mahremiyeti olanın insan sayılacağı bir kültür evrenini inşa etmekten başka seçenek bırakmamaktadır bu modern dünya ve kültür...

Mahremiyetimize sahip çıkalım ve insan olarak mümin olmanın ilk adımını atalım... Kendimize olan saygımızı kaybetmeden başkalarına olan saygımızı da inşa edelim... Kendimize ait olan bir şeyin varlığı ile temas ederek kendimiz olduğumuzun idrakine erelim...

BİREYSEL VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

▲ YAHYA MACİT

İnsanlığın temel yasalarından birisi değişimdir. Üstat Necip Fazıl'ın ifadesiyle her şey akar, hiçbir şey olduğu yerde ve olduğu gibi kalmaz. Şüphesiz ki evrende birçok şeyin değişiminden bahsedilebilir. Ancak biz, insan ve onun teşkil ettiği toplum üzerinden gerçekleşen bireysel ve toplumsal değişimden bahsetmeye çalışacağız.

Bireysel ya da toplumsal anlamda değişim, bir insanın ve toplumun bir halden başka bir hale dönüşmesi demektir. Buna göre değişim bir sebeptir. Dönüşüm ise sonuç.

Birey ve toplumda aslanan iyiliktir. Hayır, üzere bulunmak ve ahlaklı olmaktır. Bireyde güvenilirlik, dolayısıyla toplumda da güven ortamının olmasıdır. Hak anlayışının hâkim ve başkasının hakkına riayet düşüncesinin baskın olmasıdır. Kısaca bireyin sağlam karakterli olması, toplumun yaşanılabilir bir ortam sunmasıdır. Zira Efendimizin buyurduğu gibi "her insan fitrat üzere doğar." Temiz bir yaratılışla (fitrat) dünyaya gelen insanlardan teşekkül eden toplumun da böyle olması beklenir.

Bu değişim ve dönüşüm süreci üç aşamada ele alınabilir. İyi hal yani hayır üzere kalmak, müspetten menfiye/hayırdan şerre dönüşmek ve menfiden müspete/şerden hayra dönüşmek. Bunları üç başlık altında kısaca irdelemek faydalı olacaktır.

1-MÜSPET/ HAYIR ÜZERE KALMAK

İnsan temiz bir fitrat üzere yaratılmıştır. İlk haliyle tabiidir ve kendisidir. Mesela yalan söylemeye, aşağılamaya ve hak ihlalleri yapmaya sevk edecek çevresel ve toplumsal bir baskılamaya maruz kalmamıştır. Bu durum insan için Rabbimizin istediği bir haldir. Aynı şey toplum için de geçerlidir. Eğer bir toplum, hayır üzereyse yine Rabbimizin muradı budur. Zira O (cc), ferdin ve toplumun hayır üzere olması için akıl lütfedip peygamber ve kitap göndermiştir. Bu kitap ve elçileri aracılığıyla onları, derin ve dalgali sulara yüzmeme, dipsiz ve karanlık kuyuların etrafında dolaşmama konusunda uyarılmış, akıllarını kullanmalarını ve kalp gözlerine kulak vermelerini salık vermiştir.

Allah, bu durumun fert ve toplum hakkında hayırlı bir konum olduğunu ve böyle bir toplumun halini değiştirmeyeceğini ayeti kerimesinde şöyle vurgulamıştır: "Bir kavim, kendilerinden olan iyi hali (kötülüğe) çevirmedikçe, Allah da onlara ihsan ettiği bir nimeti (azaba) çevirici değildir." (Enfal, 53)

2-MÜSPETTEN MENFİYE/HAYIRDAN ŞERRE DOĞRU DEĞİŞMEK

Müspetten menfiye dönüşümün ilk örneğini, ilk insanın, değiştirici bir etkenle karşılaşmasında yani Âdemle şeytanın karşı karşıya gelmesinde ve etkileşiminde görmekteyiz. Allah (cc) Kur'an'ın birçok yerinde ilk insanın yaratılış kıssasını anlatır. Kıssanın kahramanları melekler, iblis ve insan (Âdem) dir. Kıssa şu minval üzere devam eder:

Allah, Âdem'i yaratmış ve ona saygıyla eğilmelerini oradakilere emretmiştir. Bütün melekler bu emre boyun eğmiş ve Âdem'in karşısında saygıyla eğilmişlerdir. Ancak İblis ona saygıyla eğilenlerden olmamıştır. Allah, neden emrini çiğnediğini ona sorduğunda o, isyanını bir adım daha ileri götürerek kendisinin daha hayırlı olduğunu, onun için Âdem'e saygıyla eğilmediğini söyler. Bunun üzerine Allah, "Şimdi in aşağı bulunduğun konumdan. Çünkü senin orada büyüklük taslamak haddine değil! Hemen çık! Çünkü sen aşağılıklardansın" demiştir. Şeytan insanların tekrar diriltilecekleri güne kadar süre istemiş, Rabbimiz de bu süreyi ona vermiştir. Bu mühleti alan İblis isyanını daha da artırarak, Allah'ın dosdoğru yolunun üzerine oturacağını, insanların önlerinden arkalarından, sağlarındanollarından yaklaşıp onları saptıracağını söylemiştir. Şeytanın bu mühlet isteme ve onun kullarını tehdit etmesinden sonra Allah, "Yerilmiş ve kovulmuş olarak çık oradan. Andolsun, onlardan sana kim uyarırsa sizin, hepinizi cehenneme doldururum" diyerek onu tekrar huzurundan kovmuş Âdem'e de "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyeceksiniz. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz" buyurmuştur. Derken şeytan "Rabbimiz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedi kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı. (Öyle ise,

yasak ağacın meyvesinden yiyin ki melek olasınız yahut cennette ebediyen kalasınız.)" diyerek, daha inandırıcı olmak için yeminler ederek ve bu şekilde onları kandırarak yasağa sürükledi. Rableri onlara, "Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?" diye seslendi. Onlar da dediler ki: "Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." (Bak, A'raf, 11-23)

Burada, müspetten menfiye dönüştürme konusunda gereği yerine getirilmiş bir vaad vardır. Adeta kendi sükûneti içinde yaşayan insana bir şekilde müdahale edip onu "kötüye dönüştürme" ameliyesinin ilk uygulaması söz konusudur. Aynı zamanda insanlık tarihi boyunca da bunun devam edeceği haberi verilmektedir. Nitekim öyle olmuş ve olmaya da devam etmektedir. O gün şeytanın Âdem'e yaptığını, ondan sonra, şu anda ve gelecekte, şeytanın dostları yani kötülüğün bayraktarları Âdem'in çocuklarına yaptı, yapıyor ve yapacak.

3-MENFİDEN MÜSPETE/ŞERDEN HAYRA DÖNÜŞMEK

İnsan ahlaki zafiyetler içerisinde kalabilir ve bir takım hata ve günahların içine düşebilir. Bu durum iyi, kabul edilebilir ve savunulabilir bir şey değildir. Ancak keşke olmasa desek de olabilen bir durumdur. Bu durumlar karşısında Rabbimiz, fert ve toplum için (bu hata ve günahlarda ısrar etmemek şartıyla) tevbe kapısını aralamış ve rahmet ve mağfiret sıfatlarıyla insanı bağışlamak istemiştir. Bunun için menfi bir konumdaysak bu konumu kabul etmemeli ve ferdi ve toplumsal tevbe yoluna girilmeli, hata ve günahların affı için talep kâr olunmalıdır.

Günah ve hataların yaygınlaşması sonrasında, hayra yönelik bir ferdi ve toplumsal değişim ve dönüşüm ihtiyacı hâsıl olur. İşte bu noktada Rabbimiz, Ra'd suresi 11. ayeti ile bize yol gösterir: "Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. Allah, bir kavme kötülük diledi mi, artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah'tan başka hiçbir yardımcı da yoktur" (Ra'd, 11). Ayetten anlaşıldığına göre Rabbimiz menfi konumda olan bir toplumu değiştirmek istiyor, ancak bunu bir yasaya bağlıyor. Buna göre Allah'ın o toplumu müspet yönde değiştirmesi için, onların toplumsal bir refleks ve toplumsal bir irade göstermesini istemektedir. Bu bir yasadır ve yasaların genel özelliklerinden birisi de evrensel olmasıdır. Nitekim zikri geçen ayette değişim iradesi göstermesi istenen "bir kavim/topluluk"tan bahsedilmektedir. Bu topluluğun inancı, etnik yapısı ve özellikleri zikredilmemiş, geneli ifade eden bir "kavi/topluluk" kelimesi kullanılmıştır. Buna göre her toplum için geçerli olan bu yasa Müslümanlar için de geçerlidir. Bu yasa yine Necm Suresinin 39. ayeti ile de desteklenmektedir. Bu ayete göre "insan için çalışıp çabaladığının karşılığı vardır". Bireysel ve toplumsal değişime uyarlıysak, toplumun Allah tarafından değiştirilmesi isteniyorsa eğer, değişime dönük çaba ve gayretin gösterilmesi, bu yolda emek verilmesi gerektiği ifade ediliyor.

Öte yandan Cevdet Said'in Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları isimli eserinde de belirttiği gibi (s. 35), ayetin (Ra'd, 11) vurguladığı iki değişimden yani **Allah'ın değiştirmesi** ve **toplumun değişmesi** üzerine de durmak gerekir. Burada, Allah'ın değiştirmesi ve

insanın değişmesi şeklinde iki olgu mevcut olup her ikisi arasında sıkı bir ilişki vardır. Eğer toplum değişecekse toplumun bu değişimde rol oynaması gerekliliği gözden kaçırılmamalıdır. Zira "Allah toplumu değişime yetenekli kılmıştır". Nitekim Yüce Allah, toplumun en küçük birimi olan insanı anlattığı bir ayetinde, "ona kötülük (fücur) ve iyilik (takva) kabiliyeti verdiğini" (Şems, 8) buyurarak insanın, dönüşüm temayüllerini, dinamiklerini ve nüvesini kendi içinde taşıdığını ifade eder. İnsan bu değişme iradesini gösterdikten sonra ancak Allah'ın iradesi onun değiştirmeye başlayacaktır. **Bu arada bireysel değişimin toplumsal değişimle**

ilişkisini de göz ardı etmemek lazım.

Cevdet Said, bu yasanın yani "bir toplum kendini değiştirmedikçe Allah onları değiştirmez" yasanın bireysel değil toplumsal bir yasa olduğunu kalın çizgilerle vurgulasa da (s. 30) toplumsal değişimi bireysel değişimden tamamen ayrı düşünmemek gerekir. Zira toplum dediğimiz şey, bireylerden bağımsız bir olgu değildir. Evet, toplumsal değişim için toplumsal bir irade sergilemek gerekir ancak, toplumsal irade ve reflekslerin toplamından oluşmaktadır. Nitekim yazar, eserinin adını sadece Toplumsal Değişimin Yasaları değil de Bireysel ve Toplumsal Değişimin Yasaları koymakla birey ve toplum arasındaki sıkı ilişkiye işaret etmiş, bir anlamda bireysel değişimin toplumsal değişimle ayrılmaz ilişkisine vurgu yapmıştır.

DEĞERLENDİRME

İster hayırdan şerre, ister şerden hayra değişim ve dönüşüm gerçekleşsin her ikisinde de insanın ve dolaylı olarak da toplumun kendi gayreti hayati önem arz etmektedir. Şöyle ki insan/toplum hayır üzereyse bu hal üzere daim olmaya gayret edecektir. Eğer şer istikametinde değişmişse hayır yönünde değişime gayret göstermelidir. Zira Allah, iyilik ve hayır üzere devam eden birey ve toplumun bu nimetini/nimetlerini değiştirmedikleri gibi, şer doğrultusunda değişen birey ve toplumu da, onlar kendini değiştirme iradesi göstermeden değiştirmeyeceğini ifade etmektedir.

Bireysel ve toplumsal olarak şer konumunda iken hayır istikametinde değişmek istiyorsak bazı konuları gözden kaçırmamak gereklidir. Evvela neyi değiştirmemiz gerektiğini bilmek gerekir. Diğer bir ifadeyle değiştirmemiz gereken şey nedir? Mesela dini düşüncemiz ya da dünyaya bakış açımız mı? Her neyse bunun tespitini yapmak gerekir. Böylece değişime nereden başlanacağı netleştirilmiş olacaktır.

Diğer taraftan girişeceğimiz bu değişim süreci önündeki fiziki ve psikolojik engelleri tanımak Mesela bu engel, öğrenilmiş/öğretilmiş çaresizlik gibi psikolojik bir engel mi? ya da "insanlar ne der" cümlesinde kendini bulan toplumsal bir engel mi? sorularının cevabını en kısa sürede bulmak icap eder. Yoksa değişim iradesi sürüncemede kalır ve ayak direr.

Derler ki, insan gençken dünyayı değiştirmek ister. Vaktin ilerlediğini ve bunun zor olduğunu görünce toplumu değiştirmek ister. Zamanın daha da ilerlediğini ve bunun da zor olduğunu görünce kendini değiştirmek ister. Ancak vaktin çok geçtiğini ve sadece dünyasını değiştirmesinden başka bir seçeneğinin kalmadığını görür. Bu, iyi niyetle başlayan ama sonu olmayan dramatik bir sonuçtur. Birey ve toplum olarak böyle bir sonuçla karşılaşmadan önce değişime bir yerden başlamak gerek.

Eğer insan hiç değişmeyip yaratıldığı haliyle kalsaydı bireysel ve toplumsal değişimden bahsetmeyecektik. Ancak imtihanın bir gereği olarak süreç içinde nefsin ayartıcı gücü ve şeytanın etkili vesveseleriyle sınanmaktadır. Bu noktada insanın, nefis ve şeytan karşısında tamamen çaresiz olmadığını vurgulamamız ve bu iki etken karşısında mutlak mağlubiyete mahkûm olmadığını ifade etmemiz gerekir. Nitekim Kur'anı Kerim'de Rabbimiz şeytana hitaben, "Azgınlardan sana uyanlar dışında, kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur" buyurmuştur. (Hicr, 15/42) Bu durumu Kur'an'da şeytanın ifadesi olarak da şöyle zikredilmektedir: "İhlâsa erdirilmiş kulların hariç, onların hepsini azdıracam" .(Hicr, 15/40). Öte yandan insanın hayırlı bir konum üzerinde iken bu halini koruma hatta onu güçlendirme diğer bir ifadeyle kendisine ilham edilen takvasını yani sorumluluk bilincini ikame etme kabiliyetine sahip olduğunu da daha önce zikretmiştik. (bak. Şems, 91/7-8) Bütün bunlar, hayra doğru değişimin imkânsız olmadığını bize anlatmaktadır.

MODERN ÇAĞ VE DEĞİŞEN ÖLÜM ALGISI

▲ İLKAY CAN

Modern çağ ilke merkezli insanı ifsâd edip, yerine hazlarını merkeze alan, diğergamlıktan uzak bir insan modeli ortaya çıkardı. Bu değişim hayata, ölüme insana bakış açısını da etkiledi. İnsan sadece kendi istek ve arzularını hedefleyen bir bakışla yaşadığında, süfli arzular her şeye galip gelir. İnandığımız değerler ve kutsallar da devre dışı kalır. Bilinçaltı, nefsi rahatsız eden tüm gerçeklerden uzaklaşmayı devreye sokar.

Bu noktada, ölüm modern insanın düşünmekten dahi uzak durduğu, kaçtığı gerçekliğin başında gelir. Aslında ölüm, hayat ve doğum arasındaki parantez. Doğuyoruz ve ölüyoruz. Her yaşanan an, ölen andır, geriye getirmek mümkün değildir. Bu iki parantezden çıkmanın tek yolu ise ahirete iman ve ilke merkezli bir yaşamdır.

Ahirete iman sayesinde ölüm bir anlam bulur. Ölümü bir hiçlik olarak algılayan modern akıl, ölüme korku yükleyip, ölümü genellikle gizlenen etkisiyle, çok geniş bir alana yaymıştır. Bugün birçok psikolojik hastalığın temelinde ölüm anksiyetesi yatar. Psikosomatik rahatsızlıkların temeline inildiğinde, kişinin ölümle olan çatışmaları ortaya çıkar. Prof. Dr. Irvın Yalov, ölüm korkusunun hayatındaki yerini ve şiddetini anlamak adına kitap yazan ve sadece ölüm korkusu

olan kendi gibi psikiyatr meslektaşlarının anılarını barındıran kitap çalışmalarında bulunmuştur. **Yalom'a göre, ölümü inkar etmek bizim mutluluk anlayışımızı baltalar. Hayatın gerçek anlamı en korktuğunuz şeyle, ölümle yüzleşmekte yatar. Böylece sınırlı olduğunuzu duyumsadığınız hayatımızın her anını daha bilinçli kullanabilir ve bizim için gerçekten önemli olan her neyse onunla ilgilenebiliriz.** Ölüm anında 'ah keşke li' cümleler kurmamak için bizim asıl önemli olanın ne olduğunu şimdiden görmemizi tavsiye eder.

Bugün modern aklın ölümü hayatından uzaklaştırma çabası içerisinde olduğunu iddia eden Psikiyatr Yalov'un ölüm hakkında yaptığı çalışmalarından en etkileyici bölümünde şöyle der: "Ölüm her an bizimledir, bazı iç kapıları tırmalar. Bilinç zarının hemen altında zorlukla duyacak şekilde hafifçe uğuldar. Burası endişelerimizin streslerimizin ve çatışmalarımızın kaynağıdır. Ve sızıntı yapan çeşitli semptomlar gizli ve kılık değiştirmiş şekilde ortaya çıkar."

Tüm kariyer planlamasını dünyayı baz alarak yapan modern insan, ölümü bir hiçlik olarak gördüğünden, olabildiğince hayatın dışına çıkarma çabasındadır. Ve kendini sürekli meşgul eden, düşünmeye bile fırsat vermeyecek meşguliyetler peşine koşar. Ölümü hatırlatıcı her türlü işaret de ona itici gelir.

Bundan bir süre önce zincirlikuyu mezarlığının kapısına "Her can ölümü tadacaktır." yazıldığında verilen tepkileri hatırlayalım. CHP'li Binnaz Toprak'ın 'çok sinir bozucu bir şey' demesiyle başlayan tartışmalar, Hürriyet Gazetesi yazarlarından Zeynep Görüş'ün "Mezarlığa devasa bir kapı yapmakla kalmayıp birde üzerine, 'Her can ölümü tadıcıdır.' yazmazlar mı? Caddeden gelen, geçenlere ölüm "Heyy şişt, ben buradayım." demeye başladı. Bir takım adamlar bunun gerekli bir hatırlatma olduğuna karar vermiş. Beyaz masayı arayan Zeynep Hanım'a iki uzman psikoloğun bu konu hakkındaki görüşleri bildirilmiş; Uzmanlardan ilki bunun sigara paketlerinin

üzerinde yazılan 'sigara sağlığa zararlıdır.' yazısıyla aynı etkide olduğunu söylemiş. Diğer görüşse, bu durumun halkın psikolojik durumunu olumsuz etkilediğini ve panik, korku, moral bozukluğuna yol açtığı, hemen kaldırılması gerektiğini savunmuş.

Böylesine ürkülmesinin nedeni, ölümden sonrasına inanmamakla alakalı olsa gerek. Bizim değerlerimiz ölümü hayatın önüne geçirir ve Kur'an'da Mülk Suresi 2. Ayette "Hanginiz daha iyi bir eylem üretecek diye yarattı.", ayetinde ölümü hayatın önünde anar. Ve böylelikle, niçin ölüm var sorusuna net bir cevap verir. Bu yaşamın bize emanet gerçeğini hatırlatan ayetlerde, "Hanginizin daha güzel bir eylem ortaya koyacak olması" ise vizyonumuzu oluşturur. Anlamını bulan bir hayat, ölümü de normalleştirecektir. Kehf Suresi 46.ayette de geriye kalacak olanın güzel ve erdemli davranışlar olduğu gerçeğini biz inananlara sunarak hayatımızda vizyon oluşturmamızı sağlıyor.

Bireyselliğin ön planda olduğu günümüz hayatında insan, kendini merkeze koyarak ölümü kendinden uzak, hayat konforuna ters görür. Kadim medeniyetimizde ise mezarlar şehrin tam orta yerine inşa edilirken, ölümü hayatın içinden bir parça olduğunu hatırlatıyordu. Şimdilerde ise mezarlığa bakan evlerin rayici düşük satılıyor. Bu zihniyete cevap olarak Kur'an'da Allah-u Teala şöyle buyuruyor: "Derken ölüm kabusu tüm gerçekliğiyle çıkagelir." (Kaf 19). İşte ey insan, senin köşe bucak kaçtığın gerçeklik !!!

Eğer insan iki dünyalı bir bakışla bakabilmeyi hayatına yerleştirirse, hayatta bir kez ölür. Tek dünyalılar ise her ölümü hatırladığında ölür.

İnanan kesim ne kadar şanslıdır ki, ölümü bir son değil de maddi alemden, madde ötesi aleme geçişten başka bir şey olmadığını bilir. Yani bir dönüşüm... İnsan, ölüm denen olayla madde bedeni terk ederek, RUH denilen holografik dalga yapılı bedeniyle ya mezarda ya mezar dışında, yaşamına devam eder. Yani ölüm, madde bedenle yaşamın sona erip, RUH bedenle devam etmesidir.

Kur'an-ı Kerim, ölüm olayına şöyle açıklama getirir: HER NEFİS ÖLÜMÜ TADICIDIR. Zaika olarak gelen kelime, ismi fail olarak geliyor ve bize yaşamda her an ölümün olduğunu, her gün hücrelerin bir kısmının ölüp, yerine yenilerinin geldiğini ve bedenimizde her an ölümün ve hayatın devaran etmekte olduğunu bildiriyor. Allah'ın Muhyi ve Mumit isminin tecellisinin her saniye bedenimizde gerçekleştiğini bize söylüyor.

Bu anlamda en güzel Hz. Yusuf'un hayatında gözlemlediğimiz sahne bize ölüme nasıl bir anlam yüklememiz açısından muhteşem bir örneklik sunar. Hz Yusuf tüm imtihanları sona erip de Mısır'a sultan olduğunda, tam her şey sona erdi ve rahatlama vakti dediğimiz bir aralıkta, yaptığı bir dua var: "Allah'ım benim canımı Müslüman olarak al ve beni iyi kimselerin arasına kat." (Yusuf Suresi 101. Ayet) Sanki en büyük dünya nimetinin ve devletinin ne olduğunu tattırdın ve ben bütün olup bitenlerin nereye varacağını anladım, görev tamamlandı, imtihan bitti dedi...

Necip Fazıl: "Ölüm güzel şey, budur perde ardından haber, hiç güzel olmasaydı ölür müydü peygamber" der.

Bende bunun üzerine şu duada bulunayım: Allah'ım benden razı olduğun anda canımı al.

AMİN...

BİR NEBEVÎ YÖNTEM: “KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ EĞİTİM”DE ENGELLİ BİREYLER ÖRNEĞİ

▲ M. SAMİ ŞEKEROĞLU

Bireyselleşmenin giderek arttığı günümüz dünyasında, eğitimin bu dönüşümden uzak kalması söz konusu değildir. Ancak eğitimdeki bireyselleşmeyi düşünülenin aksine olumlu anlamda “kişiselleştirilmiş eğitim” kavramıyla bağdaştırmak mümkündür. Zira yapılan araştırmalar, kişiselleştirilmiş eğitimin yanı; **muhatabın öğrenme önceliklerine, ilgi alanlarına, isteklerine, zayıflıklarına ve birikimlerine göre öğrenim programlarının, öğretim tekniklerinin oluşturulmasının başarıyı gözle görülür bir biçimde arttırdığını bildiriyor.** Engelli bireyler özelinde ise kişiselleştirilmiş eğitimin önemi daha fazla belirginleşiyor.

Asr-ı Saadet'te Efendimiz'in (s.a.s.) toplumun her ferdine uyguladığı eğitim metodunu genel olarak bugünkü adıyla "kişiselleştirilmiş eğitim" olarak ifade etmek son derece yerinde bir tespit olacaktır. Ayrıca Efendimiz'in (s.a.s.) bu yönteminin, engelli sahabiler özelinde birey ve toplum bütünlüğünü sağlama amacı güttüğünü söylemek de mümkündür. Biz bu yazımızda konumuzla ilgili olarak yalnızca engelli bireylere karşı tercih ettiği yöntem örneklerinden bahsedeceğiz.

Dünya nüfusu gün geçtikçe artıyor. Buna bağlı olarak yaşam alanları daralıyor. Yaşam alanları daraldıkça da toplumun farklı kesimlerinden insanlar birbirleri ile daha sık karşılaşıyorlar. Ne var ki bu karşılaşmaların sıklığı, insanların birbirleri ile nasıl iletişim kurmaları ve birbirlerine nasıl davranmaları gerektiğine dair öğretici alanları ya da kaynakları arttırmıyor. Bu sebeple kimi insanlarla karşılaştığımızda tabir yerindeyse elimizi ayağımızı nereye koyacağımızı bilemiyoruz. Bu anlardan biri de engelli bireyler ile karşı karşıya geldiğimiz durumlardır. Her ne kadar insanların çoğu bu anlarda kendilerince bir tavır belirlemiş olsalar da, bu tavrı belirlemeden önce yegâne hayat ölçümüz Efendimiz'in (s.a.v.) bu hususta çizdiği çerçeveyi idrak etmenin yerinde olacağını düşünüyoruz. Bu idrake vesile olması ümidiyle kaynaklarımızda geçen bazı engelli sahabe-i kirâma karşı Efendimiz'in (s.a.s.) nasıl bir tavır takındığını ve bu yolla söz konusu sahabî ile birlikte içinde yaşadığı toplumu da nasıl rehabilite

edip eğittiğini ifade etmeye çalışacağız.

Dünya nüfusunun yaklaşık %15'ini engelli bireyler oluştururken, günümüz Türkiye'sinde yaşayan nüfusun yaklaşık %7'si engelli bireylerdir. Açıkça görüleceği üzere bu oranlar bize hemen her gün bir engelli bireyle karşılaşacağımızı haber veriyor. Yapılan araştırmalara göre Asr-ı Saadet'te yaklaşık otuz sahabî engelli olarak hayatına devam ediyordu. Bunların çoğunluğunun bedensel engelli olduğunu söyleyebiliriz. Dönemin tıp bilgisi ve uygulamaları göz önüne alındığında açıkça belli olmayanların dışında bir zihinsel engelin tespit edilmesi oldukça zor görünmektedir. Bununla birlikte “şakacı” vasfıyla tanıtılan Nuaymân b. Amr isimli sahabînin yaşadığı bazı olayları değerlendirirken akıllara söz konusu sahabînin zihinsel engelli olabileceği ihtimali gelmektedir. Aynı şekilde Habbân b. Münkız isimli sahabînin aile fertlerinin Efendimiz'e (s.a.s.) hacir altına alınması isteğiyle başvurması da zihinsel engel ihtimalini düşündürmektedir. Öncesinde de söylediğimiz gibi dönemin şartlarının bizi bu konuda kesin bir hüküm vermekten alıkoyduğu izahtan varestedir. Sahabe-i Kirâm hakkında en küçük ayrıntıları bile gözden kaçırmamaya çalışan ilgili kaynaklar ve müellifleri, sahabe-i kirâm hakkında neredeyse sadece gözle görülen fiziksel engelleri kaydetmişlerdir diyebiliriz.

Öncelikle şunu ifade edelim ki zihinsel engeli olduğu düşünülen sahabiler de dâhil olmak üzere neredeyse engelli bütün sahabe-i kirâmın evlenip çocuk sahibi olduğunu kaynaklarımız naklediyor. Buradan anlıyoruz ki Efendimiz'in (s.a.v.) engelli sahabeye yönelik öncelikli tavrı, onları mümkün olduğunca sosyal hayatın içinde tutmak yoluyla rehabilite etmek ve eğitmek olmuştur. Mescide devam etmenin fazileti bağlamında sıkça zikredilen hadis-i şerifi, bu yönüyle de anlamak isabetli olacaktır. Hadis-i şerifi hatırlamak gerekirse "Ebû Hureyre radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre, Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) âmâ bir adam gelip:

“Yâ Resûlallah (s.a.s.) Beni mescide götürecek bir kimsem

yok", diyerek namazı evinde kılabilmek için Resûlullah'tan kendisine müsaade etmesini istedi. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de müsaade etti. Âmâ dönüp giderken Efendimiz (s.a.s.) onu çağırarak:

"Sen namaz için ezan okunduğunu işitiyor musun?" diye sordu. Âmâ:

"Evet", cevabını verdi. Efendimiz (s.a.s.):

"O halde davete icâbet et, cemaate gel" buyurdular. (Müslim, Mesâcid 255. Ayrıca bk. Nesâî, İmâmet 50)

Bu hadis-i şerif bir yönüyle mescidde cemaatle kılınan namazın önemini bildirse de diğer nebevî uygulamalarla birlikte değerlendirildiğinde görme engelli bir sahabînin sosyal hayatın içinde tutulmasını da ifade ettiğini söylememiz mümkündür. Zira Amr b. Muaz dışında savaşta bazı fiziksel yeti ve organlarını kaybedip gazi olan sahabe-i kirâmın cihada katılmaya devam etmeleri de bu minvalde değerlendirilebilir. Habbab b. Eret, İbn Ümmi Mektum, Abd b. Cahş gibi fiziksel engeli bulunan sahabîlerin neredeyse tüm hayatları boyunca eğitim çalışmalarının içerisinde yer almaları da bu başlıkta zikredilebilir.

Efendimiz'in (s.a.s.) engelli bireyleri sadece eğitim hayatında "eğitim alan" konumunda tutmayıp "eğitim veren" konumunda değerlendirmesi de söz konusu sahabeinin toplum içerisinde rehabilitesine önemli bir örnektir. Bu anlamda İtbân b. Mâlik örneğini hatırlatmamız yerinde olacaktır: İtbân b. Mâlik isimli sahabî Medine'ye uzak yaşaması ve gözlerinin rahatsız olması sebebiyle sürekli Mescid-i Nebevî'de bulunamıyordu. Efendimiz'den (s.a.s.) evinde namaz kılması ricasında bulunmuş, Resûl-i Ekrem (s.a.s.) de ertesi gün Hz. Ebû Bekir'le birlikte Hz. İtbân'ın evine gidip ev halkına ve oraya gelen diğer sahâbîlere iki rekat namaz kıldırmıştır. Resûlullah'ın namaz kıldırıldığı yeri mescid kabul eden Hz. İtbân o günden sonra Benî Sâlim b. Avf kabilesine burada imamlık yapmıştır. İtbân b. Mâlik'in hayatının son demlerine kadar bu imamlık görevini sürdürdüğü zikredilmiştir. (Buhârî, "Salât", 46, "Ezân", 154.) Efendimiz'in (s.a.s.) bu tavrı sadece söz konusu sahabî açısından bir rehabilite olmayıp, fiziksel engeli bulunan bir imamın arkasında namaz kılan bir toplum açısından da bir eğitim ve rehabilite özelliği taşımaktadır.

Toplum ile birlikte engelli olduğu düşünülen bir sahabînin hayattan soyutlanmadan eğitilip rehabilite edildiği bir diğer örnek de Asr-ı Saadet'te sosyal hayatın ağırlık merkezlerinden biri olan Medine Pazarı'nda yaşanmıştır. Zihinsel engelli olduğu düşünülen Habbân b. Münkız isimli bir sahabînin aile fertleri, söz konusu sahabînin alışverişte

devamlı aldandığından şikâyet ederek Efendimiz'e (s.a.s.) onun hacir altına alınması talebiyle müracaat etmişlerdir. Efendimiz'in (s.a.s.) de Hz. Habbân'ı çağırıp bu durumda alışveriş yapmaması gerektiğini söylemiştir. Ancak Hz. Habbân, "Yâ Resûlallah (s.a.s.)! Ben alışveriş yapmadan duramam" demiş ve bunun üzerine Efendimiz (s.a.s.) ona, "Alışveriş yaptığında 'aldatma yok' de" buyurmuştur. (Buhârî, "Büyû" 48; Müslim, "Büyû", 48). Fakat burada şu noktayı da gözden kaçırmamak gerekir: Hz. Habbân'ın sürekli aldandığı ifadesini, sürekli olarak birilerinin durumundan istifâdeyle onu aldattığı şeklinde değil de uygun malı uygun fiyat ve şartlarla satın alamadığı, bu yüzden de sürekli zarar ettiği şeklinde anlamak daha yerinde olur. (İbn Mâce, "Ahkâm", 24).

Sonuç olarak zikredilen örneklerden anlaşılabileceği üzere Efendimiz (s.a.s.) yaşadığı topluma engelli bireylerin var olduğu hakikatini teorik bazı bilgi ve söylemler ile değil, hayatın doğal seyri içindeki söylem, fiil ve kararları ile öğretmiş, bu şekilde söz konusu engelli sahabe ile birlikte yaşadığı toplumu da rehabilite ederek eğitmiştir. Burada dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus ise Efendimiz'in (s.a.s.) engelli sahabilere karşı yaklaşımı esnasında toplumun gerçekliğini göz ardı etmeyişidir. Zira doğrudan dini hüküm içermeyen bu gibi meselelerde toplumun gerçekliğinin aksine verilecek bir karar, gerek söz konusu kişiyi gerekse söz konusu toplumu eğitmek/rehabilite etmek bir yana, yeni sorunları da beraberinde getirecektir. Bugün sivil toplum kuruluşlarında, sohbet halkalarında, okul sralarında, namaz saflarında eksikliğini hissettiğimiz engelli kardeşlerimizin, özellikle de engelli genç kardeşlerimizin Efendimiz'in (s.a.s.) çizdiği esaslar dikkate alınarak üretilecek söylem ve eylemlerle aramıza katılmaları için daha fazla gayret gösterilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

KAMİL ÇAKIN, "İTBÂN b. MÂLİK", TDV İslâm Ansiklopedisi.

ALİ BARDAKOĞLU, "GABN", TDV İslâm Ansiklopedisi.

Yusuf ACAR, "Hz. Peygamber'in Engellilerle İlişkilerinin Kodları", Diyanet Aylık Dergi, Aralık 2016.

FELSEFEDEN BAĞIMSIZ TARİH ANLATISININ HANDİKAPLARI

▲ KAMİL ERGENÇ

Mitolojiler toplumların zihin dünyalarına, yaşam tarzlarına, inanç/itikad kodlarına, insan-evren-zaman- mekân-tarih-toplum-devlet-Tanrı v.b tasavvurlarına dair çok önemli veriler sunar. Bu nedenle mitolojileri medeniyetlerin kültürel kodlarına nüfuz etme vasıtası olarak görmek mümkündür. Tarih, insanın yapıp etmelerinin hülasasıdır. İradî eylemleriyle insan, tarihin akışında rol oynar. Allah(c.c) nebiler-resuller aracılığıyla tarihin seyrine müdahil olur. Koyduğu yasalar (sünnetullah) tarihin şekillenmesinde belirleyici ve tayin edicidir. Uçsuz bucaksız tarihi hafızada medeniyetlerin yükseliş ve düşüşlerinin nedenleri, toplumsal değişimin yasaları, insanın zaaf ve imkânları bütün berraklığıyla görülebilir. Bu nedendir ki tarih bilmek (aynı zamanda) bütün yönleriyle insanı tanımak demektir. **Sözünü ettiğimiz bu tanıma eylemi felsefi derinlikten yoksun olduğunda, hamasetin anaforunda debelenmek kaçınılmaz olur. Hamaset ise yalnızca günü kurtarmaya yarar. Uzun erimli niteliksel çabalara ilham ver(e)mez.**

Tarihe felsefi perspektiften bakmak olaylara değil olgulara, cüz'îye değil külliye, tikele değil tümele, parçaya değil bütüne nazar edecek yetkinliğe erişmekle mümkündür. İnsanın bütünlük bilincini zaafa uğratarak kişiliğinin parçalanmasına (şizofreniye) yol açan modern/post-modern kültür sözünü ettiğimiz yetkinliğe erişmenin önünde bariyer işlevi görüyor. Bu nedenle tarihi anlatıların mahiyet ve keyfiyetine dair vukufiyet zaafı yaşıyor, anlatı farklılıklarının nedenlerini anlamakta güçlük çekiyor, içinden çıkılması mümkün olmayan bir karmaşanın (teşevvüşün) göbeğinde buluyoruz kendimizi. Oysaki anlatı farklılıkları kaçınılmazdır. Çünkü sosyal bilimlerin tüm disiplinleri gibi tarih de “nötr” değildir. Anlatıcının bilgisi, görüşü, kültürel-ideolojik aidiyeti, inanç kodları, sosyal-sınıfsal konumu, anlatının içeriğine nüfuz eder. Kimi zaman da kasıtlı olarak hikâyeye müdahale edilir.

Heredot'un ilk tarihçi ve ilk yalancı olarak tavsif edilmesi boşuna değildir. İbn-i Haldun kendisinden önceki kimi tarihçilerin zayıf veya sağlam demeden sadece nakle itimat etmeleri, bunları asıllarıyla karşılaştırmamaları, benzerleriyle mukayese etmemeleri, hikmeti ölçü olarak oluşumların tabiatını kavramak suretiyle haberlerde

muhakeme ve basireti hakem kılmamaları nedeniyle haktan saptıklarını, vehim ve hata sahrasında şaşkın şaşkın dolaştıklarını beyan eder. Olanı olanca çıplağıyla tasvir edip (ki bu tasvir de çoğunlukla objektiflikten uzaktır) okuyucunun sahih yorum yapmasına katkı sunmak yerine, okuyucuyu kendi yorum çerçevesine mahkum etmek için anlatı üzerinde operasyon yapmak, özellikle modern tarih yazımının, en belirgin özelliğidir. George Orwell'ın “geçmişi denetim altında tutan/lar bugünü; bugünü denetim altında tutan/lar ise yarını kontrol eder” iddiası anlatının kasıtlı olarak çarpıtılmasının nedenine dikkat çeker. Başka nedenler de sıralanabilir elbette. Ulusal çıkarlar, politik yarar sağlama arzusu, toplumu bir arada tutma güdüsü, ikbal endişesi, iktidarını koruma refleksi, sosyal çevre edinme beklentisi v.b anlatının çarpıtılması için gerekçe olabilir. Mustafa Kemal'in “tarih yazmak tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır” ifadesinde tarihi yazanla tarihi yapan arasında olması gereken mutabakata dair vurgusu, tarih yazımının objektif ol(a)mayacağına işaretir. Yazanın yaparı eleştirme imkanını elinden alan (hatta onun yapıp etmelerini içtenlikle desteklemesi beklenen) bu yaklaşım, anlatının nötr olamayacağına zımnen işaret eder. Bu nedenle tarihin doğru anlaşılması için karşılaştırmalı okumalar daha sağlıklıdır. Tarih felsefesi perspektifi bu tarz okumalar neticesinde olgunlaşabilir. **Unutmamak gerekiyor ki felsefenin hikemi doğasına mesafeli tarih anlatısı, araçsallaştırılmaya çok daha müsaittir.**

Dün-bugün-yarın arasındaki kopmaz bağ tarihin nasıl anlaşılması gerektiği hususunda öğretici olabilir. Kadim kültürlerin bütüncül zaman tasavvurundaki radikal kırılmaya kaynaklık eden aydınlanma aklı, tarihe tevhide perspektiften bakması gerekenlerin (yani Müslümanların) zihinlerini altüst etti. Bu altüst oluşun yıkıcı sonuçlarıyla hala yüzleşebilmiş sayılmayız. Yüce Kur'an'ın hayatı-tarihi-bilgiyi bölünmez/parçalanmaz bir bütün olarak beyan edişi ve bu bütüne ilahi vahyin ve nebevi pratiğin klavuzluk etmesi gerektiğine dair tespiti sözünü ettiğimiz altüst oluş için bir çıkış yolu gösteriyor esasında. Ancak Müslüman muhayyile uzun süredir maruz kaldığı ve post-modernlikle birlikte iyice artan “bütünlük bilinci

kaybı” hastalığından kurtulabilmiş değil. Halihazırdaki duruma bakıldığında bu hastalıkla barışık yaşamaktan pekte rahatsızlık duymuyor gibi... Çünkü zamana tevhide perspektiften bakan birinin “tutarlılık” gibi bir sorumluluğu var. Oysaki parçacı zaviyeden bakan biri için böyle bir sorumluluk gereksizdir. Böyleleri parçaladıkları zamanın her parçası için ayrı bir değer sistemini, ahlaki öğretiyi veya tutumu tercih edebilir.

Ahmet Hamdi Tanpınar “saatleri ayarlama enstitüsü” adlı eserinde Müslüman'ın zaman tasavvurunda meydana gelen radikal değişime dikkat çekerken anlatmak istediği tam da budur. Saatin “ileri” gitmesi ya da “geri” kalması zamanın da ilerilik ve gerilik bağlamında değerlendirilmesinin önünü açmıştır. Şöyle der Tanpınar: “Terakki saatledir. İnsan saati cebine koyup, zamanı güneşten kopardığı gün terakki etti. Müstakil zamanı saymaya başladı.” Bu tespit modern paradigmanın sosyal gerçekliğimizde sebep olacağı yıkımın yüzyıl öncesinden fark edilmiş olması bakımından dikkat çekicidir. Zamanın güneşten koparılması insan-doğa ilişkisindeki ahengin bozulması akabinde ise bu ilişkinin mekanikleşmesi anlamına geliyordu aslında. Aydınlanma filozoflarının “saat gibi işleyen doğa” tespitleri boşuna değildi. Bu durumda Tanrı, saati kurup çalıştıran ve sonra da kendi muhteşem dünyasına dönen mükemmel varlık olarak tanımlanabilirdi. Bu dünyayla ilgisi kalmamıştı artık. O vakit buralar bizimdi(!) Dilediğimiz gibi tasarrufta bulunma hakkımız vardı(!)

Zamana tevhide nazarla bakışın zedelenmesinin zorunlu sonucu olarak tebarüz eden “doğrusal(lineer) tarih yaklaşımı”, sadece Müslüman toplumları değil, kadim geleneklerin tamamını taşralaştırdı. Bununla da kalmadı, ilgili toplumları “müze”leştirdi. Sözünü ettiğimiz lineer(doğrusal) tarih anlayışı insanlık tarihini ilkelden madeniye doğru akan düz bir çizgi olarak yorumladı ve dün-bugün-yarın arasındaki ilişkiyi evrimsel boyutta temellendirmeye çalıştı. Hristiyanlık içi kavgadan esinlenen bu yeni perspektif nebevi geleneği tarih dışına itti. Binaenaleyh tarih anlatısı sekülerleşti... Doğrusal tarih tasavvuruna ikna olmuş bir zihnin peygamberlere iman etmesi mümkün değildi...

Böylece insan, tanrının inayetiyle hidayete erişen bir varlık olarak değil, Zeus-Prometeus kavgasında belirginleştiği üzere, Tanrıyla çatışarak özgürleşen bir varlık olarak tarif edildi. Modern paradigmanın insan tasavvurunda mitolojinin oynadığı bu hayati rol, modern tarih yazımının karakteristiğine dair izler de taşır. Göklerden gelene sırtını çevirmeyi salık veren bu yeni öğreti, yeryüzünde mukim insanın zihninde yarattığı tanrılardan ilham almakta sakınca görmemektedir her nedense... Tanrı-

insan çatışmasını özgürlük koşulu olarak kodlayan bu yeni yaklaşım, modern sosyal bilimleri de etkileyecektir. İnsan-insan, insan-tanrı, insan-tabiat, devlet-toplum, kadın-erkek, baba-evlat gerilimi/kavgası üzerinden şekillenecektir sosyal bilimler... Kavganın/çatışmanın terakkiye vesile olacağı tezi buradan ilham alacaktır. Marks'ın komün-serf-feodal-burjuva-kapitalist-sosyalist olarak kademelendirdiği ereksel (teleolojik) tarih tasavvuru bu çatışmacı yaklaşımın sonucuydu. Her aşama bir öncekinin sonucu, bir sonrakinin nedeniydi... Bu sebep-sonuç ilişkisi çatışma üzerinden temellendiriliyordu. Toplumu sınıflar arası kavgaların agorası olarak gören bu perspektif sosyal bilimlerin ilham kaynağıydı. Augouste Comte'un teolojik-metafizik-pozitivist aşamalı tarih yorumu da aynı kaynaktan besleniyordu. Buna göre insanlık ailesi tarım kültürünün kendine mahsus ortamında tanrı merkezli (teocentric) anlayışı benimsemişti! Sanayi devrimi bu anlayışı tersine çevirdi ve bilimin klavuzluğunda (pozitivist) bir hayat tasavvuru oluştu. Demek ki din köylü, kent ise sekülerdi(!) Bidayetinden beri Türkiye sosyal bilimler akademisi bu perspektife meşruiyet kazandıracak çalışmalar yapıyor. Bu yolda yeterince mesafe aldığı söylenebilir.

Modern zamanlarda tarih ilmi sömürgeciliğe meşruiyet kazandırmak için de istismar edildi. Avrupamerkezci (Eurocentric) perspektifi odağa alan bu tarih yazımı Avrupadışı ulusları tarihin nesnesi olarak kodladı ve bu ulusların “rüşt sahibi” olmaları için beyaz adama muhtaç oldukları tezini işledi. (“Beyaz adamın yükü”, “uygarlaştırma görevlisi” gibi klişeler bu vazifenin sonucu olarak ortaya çıktı.) Beyaz adam, kendi sosyal gerçekliğinin kavramsal ve kurumsal çerçevesini kendi dışındaki kültürle zahmetsizce ihraç etmek için ambalajı gösterişli “milliyetçilik(ulusalcılık)” ideolojisini kullandı. Böylece etnik asabiyete dayalı aşırılıklar farklılıkların barış içinde bir arada yaşamasını zorlaştırdı ve kültürel asimilasyonu meşruiyet kazandırdı. Öte yandan Edward Said'in de yerinde tespitiyle “Batı emperyalizmiyle üçüncü dünya ulusçuluğu birbirini besledi.”

Ulusal kodlara sığınarak bağımsızlaşacağını zanneden toplumlar farkında olmadan “beyaz adamın” değer sistemine angaje ve entegre oldu. Etnik-kültürel kodları ululamak ve böylece ulusal bilinç inşa etmek için geçmişten yeniden yazdı. Burjuva protestan uygarlığının tarihin öznesi olarak ortaya çıktığı 17.yüzyıldan itibaren, ulusal kodlara özgü bir tarih yazımı zaten belirginlik kazanmıştı. Post-Kolonyal kuramcılar bu tarih yazımını “elitist-dominant” olarak niteler. Önce Avrupa bu perspektifle kendini yeniden inşa etti. Saksonlar-Germenler-Flemenkler-İskoçlar-Lehler-Finler vs. ulusal tarih anlatısına mesnet teşkil edecek tarihi

veriler ürettikler. Ürettikleri verileri (ki bu veriler mitolojik öğeler de barındırıyordu) 17.yüzyılın ikinci yarısından itibaren ulus inşasında kullandılar. Binaenaleyh tarih ilmi zaaf ve imkânlarıyla insanı tanımanın ve ibret almanın aracı olmaktan çıktı, "beyaz adamın" biricikliğini ispat etmek için çabalayan operasyonel bir disiplin haline geldi.

Ranjit Guha, Gayatri Spivak, Dipesh Chakrabarty gibi post-kolonyal kuramcılar bu tarih anlatısının Hint toplumuna ve kültürüne vurduğu darbenin yapı-sökümü için dikkat çekici çözümlemeler yaptılar. Edward Said'in 1978'de yayınlanan Şarkiyatçılık ve 1993'te yayınlanan Kültür ve Emperyalizm adlı eserleri de bu bağlamda değerlendirilebilir. Said, oryantalizmin sömürgeciliğe keşif kolu hizmeti gördüğüne işaret ederek "imparatorluğun kültürü takip ettiğini bunun tersinin mümkün olmadığını" söyleyecektir. Şarkiyatçılık aracılığıyla Doğu hakkında istiflenilen bilgi önce edebiyat yoluyla Doğu'yu nesneleştirecek, ardından ise sosyal bilimler aracılığıyla bu "nesne" üzerinde ne tür operasyon(lar) yapılması gerektiğinin bilimsel(!) veri tabanı oluşturulacaktır. Doğu'nun kültür kodlarına bu derinlemesine nüfuz, Batılıya tahakküm ve denetimin yol haritasını verecektir. Karşı adım olarak oksidentalizm (garbiyatçılık) önerisi, "nesne" olarak konumlandırılanların "özne" olma arzusu gibi görünse de, karşıtının kötü bir kopyası olmaktan öte bir işlevi olmayacaktır. Sömürgeci emeller için bilginin araçsallaştırılmasından başka bir şey değildir her ikisi de... Felsefenin hikemi doğasının oldukça uzağına demirlemişlerdir...

Sömürgeci tarih anlatısının mağdurları (ve madunları) arasında yer almasına rağmen Türkiye'nin neden hala bu anlatıyla hesaplaşmadığı sorusu önemlidir. Biz de tarih karizmatik figürlerin yapıp-etmelerinin kayıt altına alınması üzerinden etki üretmeye çalışıyor her nedense. Dolayısıyla hamaset ve popülizmin etkisinden kurtulamıyor. Hatta bu etkiyi kalıcılaştırmak için tarih istismar ediliyor. Düşünce tarihi ve tarih felsefesi perspektifi henüz emekleme aşamasında. Bunun da sebepleri var elbet... Modern tarih yazımıyla hesaplaşmak için yukarıda dikkat çekmeye çalıştığımız üzere, müdahaleye tahammülü olmayan "kutsanmış ulusalcı anlatının" beyaz adama hizmet ettiği gerçeğiyle yüzleşmek gerekiyor. Bu durumda devlet aygıtına meşruiyet kazandıran paradigmanın çökmesi ihtimali ortaya çıkar ki, hiçbir ulus-devlet bu riski göze alamaz. O vakit bu riski bağımsız entelektüel/ ilmi havzaların alması gerekir. Ancak aralarında bizim de bulunduğumuz Doğu toplumlarının tamamında devlet aygıtı sivil alanı bütünüyle kuşattığı için bu da oldukça zor... Bu kuşatmayı yarmak için örgütlü-sistemati-kolektif bir mücadelenin organize edilmesi şart. Sömürgeci tarih yazımıyla (anlatısıyla) yüzleşmeyi göze alamayan bir

toplumun haysiyetli bir yarına uyanması mümkün değil... Bu kültürlerin kaderi tarihin taşrasında yaşamaktır...

Avrupa'ya en yakın Müslüman devlet olması münasebetiyle, lineerci tarih yaklaşımından esinlenen ulusalcı ideolojilerden ilk olarak Osmanlı etkilenmişti.19.yüzyılın ilk yarısından itibaren Balkanlar'da (Yunanistan'la başlayan) bağımsızlık hareketleri 20.yüzyılın ilk çeyreği dolmadan Osmanlı'nın sonunu getirdi. Vaktiyle Balkanlar'daki ilerleyişiyle İslam dünyasına rüştünü ispat eden Osmanlı, buraları kaybetmeye başladıktan sonra da çökecektir. İlginç bir kader doğrusu...

Ayrılan her ulus, kendini merkezde konumlandığı (yeni) bir tarih anlatısına sarılacaktır. Sadece Osmanlı hinterlandından çıkan bağımsız(!) ulus-devlet sayısı yirmiden fazladır. İmparatorluktan ayrılan halkı Müslüman devletlerden sadece Türkiye, sınırlarının cetvelle çizilmesine (sömürgeleştirilmeye) razı olmadı. Bunun bedelini ise ağır ödedi. İslami referanslar temelinde bir siyasal bilincin ve sosyal gerçekliğin inşa ve ikamesine fırsat verilmemesi (ki bu fırsatın verilmemesinde ulus-devlet aygıtının rolü yadsınamaz) bu sürecin en ağır bedeli olarak öne çıkar. Dolayısıyla hem ulus-devlet aklıyla barışık olup hem de İslam'ın ruhuna muvafık bir siyasal bilinç inşa ve ikame etmek mümkün değildir. İslamcılığın ideolojik ve muharrik gücü sayesinde başarıya ulaşan İstiklal Harbi, Gökalpçi perspektife meftun kadrolar eliyle mecrasından saptırılmıştır. Gökalp'in Türkçülüğün Esasları'nda içtimai şiarımız olarak beyan ettiği "Türk Milletindenim, İslam Ümmetindenim, Garp Medeniyetindenim" çözümlemesi, Cumhuriyet modernleşmesinin karakteristiği olacaktır. Mustafa Kemal'in "fikirlerimin babasıdır" diyerek taltif ettiği Ziya Gökalp, Türkiye'de modern sosyolojinin kuruluşuna da nezaret ederek protestan kültür kodlarından ilham alan sosyal bilimler dilinin/ söyleminin banisi olacaktır. Garp medeniyetinin bir bütün(külli) olduğunu ve bu bütünün Yunan düşüncesi, Roma kültürü ve Hristiyan teolojisinden bağımsız ele alnamayacağını (Durkheim'in sadık tilmizi) Ziya Gökalp fark edememiştir.

Fransız filozof Ernest Renan'a yazdığı "reddiye" den anlıyoruz ki Namık Kemal, Avrupa'nın zihin kodlarına Gökalp'ten daha vakıftır. (Bu reddiye "Renan Müdafaanamesi" başlığıyla günümüz Türkçesine çevrilmiştir) Ancak Namık Kemal'in düşünceleri değil duyguları (özellikle de vatan duygusu) Cumhuriyeti kuran kadrolarca muteberdir. Mustafa Kemal, Namık Kemal için " duygularımın babasıdır" diyecektir. Osmanlı bakiyesi olarak kurulan yeni Türkiye'nin İstiklal Marşı'nı İslamcılığıyla maruf Mehmet Akif'in yazmış olması, bu ülkenin varlığını İslam'a borçlu olduğunun kanıtı olarak okunabilir. **Denebilir ki**

İslamcılık, Türkiye'nin varoluşunu mümkün kılan ana istinatgahtır. Ancak Cumhuriyetin ilanının üzerinden on yıl bile geçmeden dönemin Halk Fırkası (CHF/CHP) İstiklal Marşı'nda "şehadetleri dinin temeli" olarak tarif edilen ezanı yasaklayarak, yeni Türkiye'nin kiblesini Fransız Devrimi'ne ilham veren burjuva protestan medeniyeti olarak belirlemiştir. Birinci mecliste olmasına rağmen ikinci meclise alınmayan Akif'e reva görülenler ise İslamcılığın bugüne kadarki kaderine etki edecektir. İslam Milleti olarak kazandığımız İstiklal Harbi, artık "Türk Ulusu"nun görkemli zaferi olarak adlandırılacaktır. "Beyaz adamdan" tarihin nasıl istismar edileceğini iyi öğrenmiştir "yerli kadrolar".

Türkiye, ulus-devlet aklının rehberliğine razı olduktan sonra (doğal olarak) şanlı ve kadim tarih icadı zarureti ortaya çıkmıştır. Türk Tarih Kurumu bu iş için ihdas edilmiştir. Bilgiyi elinde tutan, onu yeniden ve istediği gibi üreten ulus-devlet, maiyetindeki kitleleri de bu (yeni üretilmiş) bilgi aracılığıyla "endoktrine" etmiştir. Böylece burjuva protestan kodlarla iççeliği aşıkâr olan milliyetçilik, devletin merkez ideolojisi olarak mevzisini tahkim etmiştir. Diğer ideolojiler ise milliyetçiliğe olan yakınlık ve uzaklıkları ölçüsünde değerlendirilmiş, meşru ve muteber olup olmadıkları bu değerlendirmenin sonucunda belirginlik kazanmıştır. Bu bağlamda denebilir ki, Türkiye siyasal hayatına vaziyet etme iddiasında olan her siyasi organizasyonun evvela milliyetçilik sınavından geçer not alması gerekir. Vaktiyle "milliyetçilik ayaklarının altındadır" diyen Tayyip Erdoğan'a "senin o ayaklarını kırarlar" diyen zihniyet buradan beslenmektedir. Nitekim o ayaklar (mecazi anlamda) kırılmış, muhafazakar demokratlar, alamet-i farikası milliyetçilik olanlarla ittifak yapmışlardır. Bu ittifak zaten devletin merkez ideolojisi olan ve aslında tüm siyasi hiziplere (kafi miktarda) nüfuz eden milliyetçiliğin, muhafazakarlığı emmesi (massetmesi) olarak okunabilir. Ancak ilginç (ve maksatlı) bir şekilde muhafazakar demokrasiyi İslamcılıkla telif etmeye çalışan ve böylece İslamcılığı burjuva protestan kültür kodlarıyla imtizaç ede(bile)n (ya da etmeye teşne) bir ideoloji olarak tanımlayıp, sağ/muhafazakarlığın bütün kabahatlerini İslamcılığa hamletmek isteyen bir sosyalist/kemalist/liberal havzanın varlığına da dikkat çekmek gerekiyor. Türkiye'nin İslam'la mümkün olan varoluşuna dair farkındalığı aşındırmak ve hatta imha etmek için oldukça profesyonelce yürütülen bir operasyon... Şunu hatırla tutmak gerekiyor ki, İslamcılığın siyasal söylemi Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi boyunca iktidar ol(a)mamıştır. **Bu siyasal söylemin alamet-i farikası vahiy bilgisinin ve nübüvvet pratiğinin belirleyici ve tayin edici olduğu bir sosyal gerçekliğin** bütün boyutlarıyla **inşa ve ikamesini sağlamaktır.**

Türkiye'de siyasetin Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkan kavramsal ve kurumsal çerçeveye sadık kalarak icra edildiği gerçeğini hatırla tutarak, milliyetçilik ortak paydasında birleşen siyasi fırkaları anlamak mümkündür. Bu bağlamda "bize özgü" bir siyasallığın inşa edilmesi için evvela sözünü ettiğim bu yaklaşımdan teberri etmek lazım gelir. "Bize özgü" derken kendimizi İslam'a nispet ediyor olmamızdan dolayı İslami referanslar temelinde inşa edilecek bir siyasal bilinci kastediyorum. Üzülererek söylemek gerekiyor ki Müslüman toplumlar böyle bir siyasal bilinçten yoksundur. Bu yoksunluğun saltanat geleneğimizden kaynaklı nedenleri vardır. Bu gelenek toplumlarımızın siyasal sorumluluk sahibi olmasına, yönetime katılmasına, sistemati-kolektif siyasal aklın işlevsel kılınmasına, ilmi/entelektüel bağımsızlığa fırsat vermemiştir. Siyasal alanı, Platon'dan mülhem, seçkinci-elitist dar bir havzayla sınırlayarak çoban-sürü ilişkisine benzer bir yönetim biçimine alan açmış, karizmatik yönetici ve/veya dini lider kültürünü ikame etmiştir. İslam'ı saltanatın stepnesi olarak konumlandırıp Müslüman ahaliyi de bu doğrultuda endoktrine etmiştir. İlmi/entelektüel bağımsızlık yerine "saray ulemalığı" ihdas edilerek düşünsel tekamülün öni kesilmiş, taklit ve itaati kurumsallaştıran tarikat havzaları aracılığıyla edilgenlik kalıcı hale gelmiştir.

Toplumlarımızın siyasal bilinci, kokuşmuş saltanat ideolojisi tarafından hadım edildiği için, pasiflik kader haline gelmiştir. İnsanımız asırlarca tek adam/tek akıl tarafından sevk ve idare edilmeye alıştı(rıldı)ğı için, gerçek anlamda siyasal sorumluluk almaktan imtina etmektedir. Aktüel-politikanın sığ, vülger, pragmatik ve oportünist diline maruz kalmaktan kaynaklı "zihinsel kadavralaşma" durumunun farkında değildir. Anti-emperyalist/ anti-kolonyalist olduğu iddiasıyla teveccühe mazhar olan milliyetçiliğin aslında "beyaz adamın" asistanı olduğunu idrak edememiştir. **Bağımsız, risk alabilen aydın/entelektüel/alim azlığı** nedeniyle idrak etmesi mümkün de değildir... Mısır'da Cemal Abdunnasır, İran'da Rıza Pehlevi, Türkiye'de Mustafa Kemal, Afganistan'da Emanullah Han "milliyetçi" retoriğe yaslanarak toplumlarını burjuva protestan uygarlığıyla barışık yaşamaya ikna ettiler. Hatta sadece ikna etmekle de kalmadılar. Bu uygarlığın referans sisteminin kanıksanması için ellerinden geleni yaptılar. Önemli bir Peştun milliyetçisi olan Veli Han'ın (1988'de) Pakistanlılık kimliğine itiraz ederken söylediği şu söz bütün ulus temelli yaklaşımları özetler niteliktedir: "Ben 4000 yıldır Peştun'um, 1400 yıldır Müslüman ve sadece 40 yıldır Pakistanlı" (Bkz. Ortadoğu'da Devlet Altı Gruplar /İldem Yay.Syf.594)

İnsanlık ailesinin temel dürtüsü haz almak, tüketmek ya da acıdan kaçınmak değil, bilakis yaşamında bir anlam bulmaktır. İçinde bulunduğumuz postmodern çağda insanlar çeşitli buhranlar içerisinde debelenip duruyor, kendi kendini tüketiyor ve zamanını hesapsızca harcıyor. Fakat her geçen gün vade azalıyor, ölüm yaklaşıyor. Bu azalış ve yaklaşılın son ile ilgili düşünceler ister istemez insanı bir arayışa sürüklüyor. Kendini bulmak ve konumlandırabilmek için insan düşünmeye sevkediliyor. "Nereden geldik" ile başlayan, "Niçin yaratıldık" ve "Nereye gideceğiz?" gibi soru kalıpları insana kendini sorgulattırıyor. Sorgulama sonucu insan ister istemez oyun ve eğlence için yaratılmadığını ve bazı sorumlulukları olduğunu keşfediyor. Sorumlulukların farkında olan insan en doğruya yönelmek için çaba sarf ediyor. Fani olduğu dünya yolculuğunda doğru yolu bulabilmek için çareler aramaya başlıyor. Arayışını; gökyüzünü, çevresini ya da temas halinde olduğu fiziki veya metafizik halleri okuyarak taçlandırıyor. İnsanın fitratında olan inanmak ihtiyacı ister istemez bir süre sonra zuhur ediyor. İnanç serüveni onu ya bir aldaniş sürüklüyor ya da bir adanış öyküsüne doğru yola çıkarıyor. Bu meyanda insanlık ailesinin yaşam serüveni bir arayış ve adanış hikâyesi olmasından yola çıkarak eserler oluşturulmuştur. Peygamberler efendimizin bu yaşam serüveninin en önemli rehberi olduğuna ilahi mesajları bizlere yaşayarak anlattığının özellikle altı çiziliyor. Okuyucunun da onların gösterdiği güzel örneklikleri önce kendi davranışlarına aktarıp, sonra tüm insanlığa anlatması gerekliliğine işaret ediyor. Eserlerde eğer bu görevi layıkıyla yapabilirsek insanlığın kurtulacağı özellikle vurgulanıyor. Bu gerekliliği de Peygamberlerin insanlık ailesini asıl dostuna yarenliğe davet ederek, bütün insanlığı şeytani zihniyetlerin ve şer ittifaklarının pençesinden kurtarmalarına atfederek temellendiriyor. Eserlerin yazımında Bakara 143

"Böylece biz sizi, insanlara şahid (ve örnek) olmanız için orta (vasat) bir ümmet kıldık; Peygamber de üzerinizde şahid olsun. Senin üzerinde bulunduğun (yönü, Ka'be'yi) kible yapmamız, elçiye uyanları, topukları üzerinde gerisin geri dönenlerden ayırt etmek içindir." berceste ayet olarak seçilmiştir.

Arayış ile başlayan seri okuyucuyu özellikle insanlık ailesinin yolunu aydınlatan son peygamberin hayatına yolculuk yaptırmak istiyor. Onun örnekliğini vurgularken, yaşayan ölümlere, devasız gibi görünen dertlere deva olacak arayışlara umut olduğuna değiniyor. Tüm engellemelere, tahkir edilmelere veya işkencelere rağmen, özellikle gençler, kadınlar ve köleler bu kutlu söze karşı duyarsız kal/a/madıklarını, çünkü özlemini çektikleri özgürlük onlara çok yakın olduğunu gösteriyor. Sahte özgürlükler ve düşler onlar için büyük bir yalandan ibaret olduğunu betimliyor. Özgürlüğün özleminin onların içinde artık bir sancı olduğunu anlatıyor. Onların ölümü öldürüp Rabbinin huzuruna Peygamber'le gelme isteklerine; Kelime-i Tevhid'inden ele, gönülden gönüle taşınması için ellerinden gelen

her şeyi yapmalarına şahit oluyor. Vahyin, önce kendilerini sonra bütün insanlığı kuşatması için gönül gözlerini, evlerini açmalarına tanık oluyor. Mekke de müşrikler inananlara hayat hakkı tanımadığında, imkânların tükendiği yerden imkân üretileceği yere taşınmak için Medine'ye hicret ettiklerini vurguluyor. Müminler, gözü dönmüş yeminli katillerin bütün fitne ve fücurlarına rağmen

"Anam, babam ve canım sana feda olsun ya Rasûlallah!" diyerek kendilerini Allah ve Rasûlünün yoluna nasıl adandıklarını yaşamış örneklerle açıklıyor.

Yöneliş kitabında da insanın aklını kullanarak "ARAYIŞ" içerisinde olması insan olmanın doğal bir sonucu olduğuna değiniliyor. Arayışını tamamlayan kul bir sonraki adım olan "ADANIŞ" a iltica edecektir. Çünkü fitratı bunu doğruluyor. Aklını kullanan insan ARAYIŞ'ı ile fitratını bulmuş, ADANIŞ'ı ile de kendine yol çizmiştir. Bu durum farkında olan bir kul için dünya ve ahiret mutluluğu demektir. Bu mutluluğu da "YÖNELİŞ" i ile taçlandırmak kulluğun en doğal sonucudur. Adanışı Rabbine doğru olunca ve düşünce dünyasını, vahiy ve sünnetle yoğurunca ister istemez ibadet etmenin gündeme alındığını özellikle vurguluyor. İbadet, insanı doğruya yönelten iyi ve kötü arasında mukayeseler yaptıran bir hayat sistemine toplumsal bir düzene yöneltiyor. Allah'ı tanımanın ve ona iman etmenin tabi bir neticesi olarak ibadeti hayatının mihenk noktasına taşıyor. İnsan Allah'a karşı sevgi ve saygısını en güzel şekilde ibadet ile gösteriyor. Yaratılış gayesine uygun yaşamak isteyenler ibadet edince bir bilinç inşa etmesi gerekiyor. Bu sorumluluk bilincini de diri tutabilmek için Allah ile olan manevi bağın devamını sağlayan, onun huzurunda bulunmanın hazzının tadıldığı rahmeti bir lütuf olan namaz ile hayatına bir yön veriyor. Kul ile Allah arasında teklifsiz ve amasız bağlar kuruluyor. İçerisinde Tekbir, Kıyam, Kıraat, Rükû, Secde, Zikir, Tesbih ve Dua gibi her biri bir alt ibadet olan bir mükemmellik olan namazla yönelişimiz Rabbine oluyor. Yöneliş Rabbine olan insanların yaşadığı toplumda merhametin ve adaletin hüküm sürdüğü mutluluk diyarlarına dönüşüyor.

Sana kitaptan vahyedileni oku, namazı dosdoğru kıl! Çünkü namaz, yüz kızartıcı şeylerden ve kötülüklerden alıkoyar. Allah'ı anmak en büyük ibadettir. Allah ne yaptığınızı bilir. (Ankebut 45)

YÖNELİŞ'te günde beş vakit olan büyük buluşmamızın Rabbimiz tarafından ne kadar önemsendiğine bir kez daha şahit olacağız. Hani derler ya dünya dar geldiğinde;

"Ya Rabbi! büyük derdim var, deme. Ey dert! Benim büyük Rabbim var, de. Ve kendi hâlini Rabbine arz et!

İşte huşu ile kılınmış namazın insanın darlıklardan aldığını ve âlemlerin Rabbi ile bağ kurmanın huzurunu yaşattığını anlatıyor. Okuyucuya "YÖNELİŞ"te, namaza dair bilmemiz gereken ritüelleri ve en önemlisi namazın hayatımıza yön veren özelliğini hissettirmek amacıyla kaleme alınmış değerli bir eserdir.

SELİM YAVUZ & MEMET GÖZÜTOK'UN *Kaleminden*

RASÛLULLAH'I
ÇAĞA
TAŞIMAK
I
ARAYIŞ

RASÛLULLAH'I
ÇAĞA
TAŞIMAK
II
ADANIŞ

YÖNELİŞ

Y&ZLESME

BERGEN NE YAPSIN?

▲ BAYRAM YILMAZ

Kapitalizmin kutsalı yok. Her şey alınır ve satılır hatta acı bile.

Her suç biraz toplumsaldır. Suçun ve suçlunun doğasına bakıldığında her suç bir statü korumanın ve saygınlığın kazanımı ile ilgili biraz. Bu da bizim temel meseleye odaklanmamızı gerektirecek. O da **toplumda saygınlığı hangi değerler üzerine inşa edildiğidir**.

Bir insan niye birini öldürür? Öldürmekle içine düşeceği sıkıntıları niye göze alır? Bunlar da biraz felsefi biraz psikolojik sorular ama **esaslı ve önemli** sorular. Önemli çünkü; suç ve suçlu ile mücadelede size sağlam bir çıkış noktası verebilmesindedir. Meseleye buradan bakıp cevaplar üretmenize rağmen suçu engelleyemiyorsanız artık sorun psikolojinin meselesi olmaktan çıkar, artık devlet olarak infaz uygulamanızın alanına girer. Bu da bize eşine ve boşandıktan sonra da eski eşine şiddet uygulayan Bergen'i (ve annesini) öldüren -filmde de bir kez olsun ismi anılmayan- kişinin defaatle suç işlemesine cesaret veren infaz uygulamalarını açıklar. **Aynı kişinin Adana'nın Kozan ilçesindeki tek sinemada (Belediye Sineması) filmin gösterimini engelleyebilen ilişkiler ağı da tam bu infaz sistemindeki problemlerle ilgilidir**.

Toplumsal akış ve değişimle ilgili olarak bir iddiası, amacı ve amaca matuf eylemleri olan her düşünce ve ideolojinin o toplumun geçmişine kayıtsız kalması düşünülmez. Toplumsal hassasiyeti olan her kişi/topluluğun toplumun geçmişinden getirdiklerinin bugününü nasıl şekillendirdiği gibi **"bugün yaşananların da geleceği nasıl şekillendirebileceği"** değişmez gündemi olmak zorundadır. Buda bizleri bugün yaşananların farkında olmamızı gerektirir. Daha önce de birkaç yazımızda belirttiğimiz gibi "bir toplumun sosyolojisini en iyi anlamanın yollarından biri tüketim alışkanlıklarına odaklanmak ise bir diğeri de toplumun neyi ne kadar izlediği, seyrettiğidir." Bu izleme ve seyretmenin seyredilene ilgili olmakla, benimsemekle ilgisinin izahıtan vareste olduğunu düşünüyoruz.

Naçizane olarak siz bir sinema filmine yada bizzati sinemayla ilginiz olmayabilir, televizyon izlemeden,

tivitir kullanmadan, diğer sosyal mecralarda vakit öldürmeden günlerinizi geçiriyor olabilirsiniz ve buda çok saygın bir tutum olarak görülebilir. (*ki ben kitlenin popüler beğenilerine müdanasız olabilmeyi/kalabilmeyi çok saygın bir hal olarak kabul ederim.*) Kendi özsaygınızdan ve değerleriniz kaynaklı yedikleriniz, giydikleriniz, izledikleriniz konusunda filtreleriniz vardır, daha seçkinci bir tutum sahibi olabilirsiniz lakin toplumsal aidiyetleriniz, İnancınızdan kaynaklanan sorumluluklarınız, insanı ve toplumu daha iyi olması için yapmanız gerekenler, iyilikleri kolaylaştırma, kötülükleri zorlaştırma misyonunuz var ise toplumsal akışa umarsızlık yapamayacağınız gibi bu akıştaki kötülöklere, ahlaksızlıklara önce marjinal sonra normalleşecek taşkınlıklara da gözünüzü kapatamazsınız. Endülüs Mersiyesinde geçen satırlardaki gibi "Uyan ey gafil kişi ibret denizi zaman/Sen uyumuşsan da asla uyumaz zaman"

Derdimize gelecek olursak "Takva temelinde yeryüzünün imarı, toplumun inşası" iddiasının bir mensubu olarak akışı ve olguyu doğru yönlendirmek için önce olguyu ve akışı doğru anlamamız gerekmektedir. Bizimki de naçizane olarak anlama ve anlatabilme cabası...

"Başrolünde Farah Zeynep Abdullah'ın olduğu, 4 Mart 2022'de vizyona giren Bergen filmi En iyi biyografi filmi açılış rekorunun ve tüm zamanlarının en yüksek hasıllata sahip drama filmi açılış rekorunu kırarak 10 haftada 5 buçuk milyon izleyiciye ulaştı" Box Office Türkiye rakamlarına göre tüm zamanlar için Türkiye'de en çok izlenen 8. film olma başarısına sahip. (Halen Birinci Recep İvedik 5, İkinci Recep İvedik 4, filmleri) buda Bergen filmi üzerinden toplumun ilgisine mazhar olmuş bir duruma toplumsallık iddiasında olan her bir organizasyonun ilgili olmasını gerektirir.

Film üzerinde konuşmadan önce iki meselenin önemsenmesi, mutlaka konuşulması gerekmektedir. **Bunlardan biri** "Acıların kadını Bergen'in" hikâyesini kamuoyu bilir ve bu acı Bergen'in şöhretini katlarken Bergen'e sahte nikâh kıyan Halis Serbest'in nikâhlı eşi

ve dört çocuğunun annesi olan hanımefendinin ismi ve acısı kimsenin ilgisini çekmiyor olmasıdır. Kocası kendisini Bergen için boşarken ve "*Pavyon karıları ile ziftlenirken*" Bergen'in katlanamayıp boşadığı Mafyöz kişiliğin başkalarına çektiirdiği acılar filmin konusu dışında tutuluyor. İşte bizim içimizdeki acıyı katmerleştiren **de bu "seçkinci duyarlılık"**. Şiddete bir bütün olarak karşı olmak yerine bu konuda bile ayrımcılık yapmak, mağduriyetin her türlüünün oluşmaması için mücadele etmek varken belli mağduriyetlere neredeyse oh olsun demek/diyebilmek, kapitalist seçkincilikle mülteci politikaları belirlemek... Maalesef.

İkinci olarak da; Kamuoyunun beklenti ve duyarlılıklarını ekonomik beklentilerle örtüştürebilmek popüler sanatın kaçınmadığı bir sarmal. Çünkü ortalama sinema seyircisi acının bile şöhret bulanını ve popüler olanını seviyor (uz). Bergen filminden kısa süre önce gösterime giren Dilberay'ın hikâyesinin anlatıldığı filmin çok daha az seyirci sayısına ulaşması biraz da "*Güzeller Güzeli Bergen*"in şehirli olması ile sanki biraz ilgisi var gibi. Dilber Babuş'un taşrada, köylük yerde bir kadın olarak, bir anne olarak çok daha fazla insan tarafından sistemli bir şiddete maruz kalması, çok daha zor ve çetrefilli şartlardan geçebilmesi, Bergen'in Adana'nın en lüks semtinde gördüğü şiddet kadar ilgi görmüyor.

Derdimiz sadece bir filmin kritiğini yapmak yapabilmek değil. Bunu becerebilecek altyapımızın olmadığının farkındayız. Niyetimiz baktığımız yerden bir okuma yapmak ve okuduklarımızı paylaşabilmek –yoksa içimiz şişer – bir yerde de kendimizi kurtaramadığımız "toplumsal duyarlık" bizimkisi...

Filmi izlerken ve çocukluğumuzda kulağımızda kalan Bergen tınısını hatırlarken... –O ses de genelde komşu kızının teybinden gelirdi, kaset birkaç tur atınca arada Güllü'ye, sonra Kibariye'ye dönerdi.– Malum biz erken yaşlardan itibaren İslamcı siyaseti yol bellediğimizden ne Bergen'in hikâyesini öğrendik, nede Müslümcülüğün vadettiği kimliğe ram olduk. Lakin kenar mahallenin ve sanayi çıraklığının gereklerinden olan "genel kültür"e ziyadesiyle sahip olduk.

Bir hikâyemiz var binlercesinden biri olan. Belki Halil Cibran gibi naif ifade edemeyeceğimiz şekilde konusu "*Acıyla karıldı harcın ama kendi acına bile yabancısın*" bağlamında... **Kabullenilmek insan doğasının en güçlü açığı. Meşru olanı yapmaktan çok yaptıklarımızı**

meşrulaştırma isteğimizi doğuran şey. Tövbesini bozan Hakkı Bulut'un "içmesini" gerekçelendirirken "ben tövbemi geri aldım, Tanrım sen bağışla beni, vefasız kuluna kandım... nasıl içmeyim?" deyişindeki gibi... Bir ayakkabıyı aldığınızda kişisel beğenmenizden çok başkasının takdirini önemseyişimizin, bir tatilin sonunda takdir ve özenti cümlelerini duyma isteyişimizin, bir psikolog ziyaretini bile kendimizin ne kadar da haklı olduğunu ısitme ihtiyacımızla ilişkilendirilen...

Bergen diyorduk; Mersinli hemşerimizden/hemşiremizden bahsediyorduk, asıl ismi Belgin olan. Konservatuar öğrencisiyken almak isteyip de alamadığı bir çellonun üretim yeri olan Norveç'in Bergen şehrinden esinlenerek Bergen sahne ismini kullanan Belgin Sarılmışer. Ailenin en küçük kızı, babasından boşanan annesinin elinden tutmuş, Ankara yollarında kardeşlerinden ayrı olarak, annesinin gölgesinde bir tutunma ve sıçrama hikâyesi...

Anne önemli; güçlü ve baskın karakter, hayatı sadece hayatta kalma olarak yorumlamayan, tüm ekonomik sıkıntılar içerisinde kızına piyano dersleri aldırabilen. Bunun neticesinde ise kızının konservatuvarı piyona dalında birincilikle kazandıran, potansiyel bir başarı hikayesi..., İşte tam da burada nasıl olur da konservatuvarı birincilikle kazanan birisinin hikayesinin sonunda "acıların kadını" unvanını hem pazarlama tekniği ile taşımış olması hem de bunun kişisel ve de toplumsal tercih haline gelmesi...

Naçizane ben hikâyenin bu tarafına odaklanmanın toplumsal fayda için çok daha kıymetli olduğunu düşünüyorum.

Birinci sorulumuz boşanmanın bir hak olmasına rağmen çok taraflı mağduriyetlere kapı aralamasının bir türlü önüne geçemeyişimiz. Popüler kültür bu konuda daha çok kadın mağduriyetine odaklansa da bizce Gönül Dağı'ndaki avukat Zeynep kızımız gibi "boşanmış ailede tek masum çocuktur" diyelim de kimseyi çok fazla kızdırmayalım.

İkinci **olarak da** hayatın zorluğundan sebep çalışmak zorunda kalmak bir mağduriyet hikâyesi olsa da Bergen'in sahne şarkıcısı olmak için konservatuar eğitimini bırakması –hayat şartları ne kadar zor olsa da– kabul edilebilir bir tercih gibi durmadı bize... Bergen'in filmindeki mağduriyetler üzerine örülü anlatısında sanki gizli bir şımarıklık örtölmeye çalışılmış gibi... Hali hazırda Postanede memur olarak konservatuvarı da bitirebilecek olan Belgin Sarılmışer kızımızın sahne tutkusu ile karışık otomobil sahibi olabilme isteği

nihayetinde **isteklerimizin bir yerde mahkûmiyetimiz olması gibi kaçınılmaz sonuçlar** üretebiliyor. Aslında bunu Sezen de "Her şeyin bir bedeli var, güzelliğinin bile" demişti ama sabırsızlık ciddi bir insani sorun.

Filmde alt metin olarak aile/evlilik kurumuna "çakma" yapan ama aslında hikâyenin gerçeğinde ve bütününde bir kız çocuğunun sağlıklı doldurulmadığında baba figürünün boşluğunun hayatında nelere mal olabileceğini, ne kadar güçlü olsa da anne (ve baba) figürünün tek başına yetemediğini de görüyoruz ve biliyoruz ki **bir çocuğu babasızlık dışardan hırpalarken annesizlik içerden çürütüyor. Babasızlık sizi korunaksız ve naif yaparken, annesizlik merhametsiz ve empati yoksunu yapıyor.** O yüzden aile önemlidir diyoruz. Filmde evlenmenin esaretle ilişkilendirilmesi alt metin olarak

bizi rahatsız etse de biz iyimser bir kişilik olarak anne sözü dinlemenin ne kadar kıymetli olduğunun ibretlik hikâyesi olarak okumayı tercih edelim.

Filmde yapımcıların böyle bir niyeti var mıydı bilemem ama Bergen'e kıyılan ilk nikâhın sahte olduğu ortaya çıktığında Bergen'in kendini çok fena kirlenmiş olarak hissetmesi, bunu yansıtabilmesi ve temizlenme çabasını önemli bir hassasiyet alanı olarak not ettik.

İnsan hata yapmaya ne kadar müsait. Bergen'de de bunu çok net görüyoruz. **Başkalarının şerrinden korunmak için gerekirse bir kişinin şerrine sığınmak** aslında bireysel suçun yaygınlığına işaret. İşte tam da burada toplumun suça iştirakini, suça ortaklaşmasını yaşıyoruz. Dışarı, baba ocağı, sokaklar toplumsallaşma imkânları güvenli olarak inşa edilebilse bardağı taşıran son damlayı beklemeden suç biriktirmekten vazgeçeceğiz. İlk sınırı aşmada haklarımız ve sorumluluklarımızı hatırlatmaktan ürkemeyeceğiz ki bu da en küçük birimden en geniş toplumsallaşmada daha

sağlıklı muhabbet imkânlarını doğuracaktır.

Kabullenilmek insan doğasının en güçlü açlığı demiştik, doğru tespit midir bilmem ama kabullenmek de insan doğasının en güçlü yanlarından biri (mi acaba?)

İşte tam burada Bergen'in hayatında en fazla belirleyici role sahip Bergen'in de katili olan halis serbest'i bu kadar zalim yapan toplumsal şartlara bakmamız, bir kez daha **"masum bir bebekten bir katil üreten zihniyeti/vasatı sorgulamadan hiçbir şey yapamayız kardeşlerim."** diyebilmeliyiz.

Son sözümüz de Lübnanlı yazar ve şair olan Halil Cibran'ın aynı şiirinden olsun. "Ey kavmim sen ki peygamberlerini bile dinlemedin beni hiç dinlemezsin."